DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst
REDACTIE
J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.
ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.– per jaar
ADVERTENTIES
¼ pagina *f* 75.– per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
18e JAARGANG
NO. 1
JANUARI 1968

DE NAAM 'BEGEER' IN DE NEDERLANDSE PENNINGKUNST VAN DE 19e en 20e EEUW

Aangezien de beschrijving van penningen vervaardigd sedert 1880 in de ateliers van de N. V. Koninklijke Begeer en die de naam BEGEER dragen, al of niet voorzien van één of meer voorletters, soms moeilijkheden oplevert voor een juiste identificatie, verzocht de redactie mij hierover een korte inleiding te schrijven voor dit blad.

Ik voldoe hieraan gaarne, omdat ik vanaf 1916 in dit bedrijf werkzaam was en van de gestadige opbloei van onze vaderlandse penningkunst getuige mocht zijn.

In het algemeen kan worden gezegd, dat in de gevallen, waar uitsluitend de naam BEGEER op de penning is vermeld, hiermede steeds de firmanaam wordt bedoeld. Waar een Begeer als artiest zijn werk heeft gesigneerd, heeft hij steeds zijn naam van één of meer voorletters doen voorafgaan.

Mochten er enkele penningen bestaan (hetgeen ik me niet direct herinner), die de naam C. J. BEGEER dragen, dan is ook hiermede de firmanaam bedoeld geweest, aangezien in de jaren van 1880 tot 1919 de naam C. J. Begeer in de firmanaam voorkomt, als herinnering aan de eerste Begeer, die aan het hoofd stond van de Utrechtse Fabriek van Zilverwerken, t.w. Carel Joseph Begeer (1840—1879), die evenwel nimmer zelf penningen heeft ontworpen. De fabricage van penningen in de Utrechtse Fabriek van Zilverwerken van C. J. Begeer ving eerst in 1880 aan onder zijn opvolger en jongste broeder Anthonie.

Alvorens verder te gaan is het goed ter verduidelijking enkele genealogische en historische gegevens te vermelden.

De eerste van het geslacht BEGEER, die zich als zelfstandig fabrikant en juwelier te Gouda

Anthonie Begeer, Prijspenning 1878

vestigde was BASTIAAN BEGEER (1806—1875); op 7 april 1835 werd hij als fabrikant in de registers van de keurkamer te Rotterdam ingeschreven.

Bastiaan had vijf zoons, waarvan vier het beroep van hun vader kozen. De oudste: JACOB (1838—1859) werd tekenaar en graveur en was werkzaam in het atelier van zijn vader, doch overleed reeds op jeugdige leeftijd. Tot opvolger van Bastiaan in het Goudse bedrijf werd de derde zoon: WILLEM (1843—1903) bestemd. De tweede zoon: CAREL JOSEPH (1840—1879) deed het essayeursexamen en vestigde zich in 1865 als juwelier te Utrecht. In 1866 werd hem de leiding opgedragen van de op 30 December 1865 te Utrecht opgerichte Utrechtse Fabriek van Zilverwerken.

De jongste zoon ANTHONIE (1856—1910), die meer dan de andere zoons een artistieke begaafdheid had, voelde zich reeds jong aangetrokken tot de penningkunst, die, na een periode van ernstig verval in het eind der 18e en de eerste helft der 19e eeuw, juist in deze tijd een nieuwe opbloei beleefde, dank zij het werk van enkele franse medailleurs als Ponscarme e.a., welke opbloei een hoogtepunt bereikte in de jaren 1885—1900 in de werken van Chaplain, Roty, Vernon e.a.

Hij begon zijn carrière in 1874 als leerlingstempelsnijder aan 's-Rijksmunt te Utrecht, waar hij de leerling werd van Joh. Philip Menger Sr., eerste stempelsnijder aan de Munt en van Joh. Philip van der Kellen, eveneens stempelsnijder, later directeur van 's-Rijks Prentenkabinet.

In 1876 werd hij bevorderd tot hulp-stempelsnijder.

Op 1 December 1879 kreeg hij op zijn verzoek eervol ontslag uit rijksdienst om zijn inmiddels op 19 november 1879 overleden oudere broeder C. J. Begeer op te volgen als directeur van de Zilverfabriek. Korte tijd daarna werd de naam van de fabriek gewijzigd in 'Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken van C. J. Begeer', vanaf 31 augustus 1889 met het praedikaat 'Koninklijke'. De 1ste juli 1895 ging Anthonie, die trouwde met de weduwe van C. J. Begeer, een vennootschap aan met zijn neef en stiefzoon Corn. L. J. Begeer welke evenwel in 1903 weer werd ontbonden.

Of Corn. L. J. Begeer, die een opleiding had genoten in het boetseren (waar is mij niet bekend), in deze acht jaren van samenwerking met zijn oom en stiefvader nog zelf penningen heeft ontworpen, is mij niet bekend. Het enige stuk, voor zover ik weet, dat van hem is beschreven, is de in 1902 geboetseerde portretplaquette van H. A. van Beuningen, t.g.v. het 50-jarig bestaan der Utrechtsche Handelssocieteit (Zwierzina I, 1902. No. 486). Daarnaast is nog bekend van zijn hand een portretplaquette van zijn moeder.

Na zijn uittreden uit de Koninklijke Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken van C. J. Begeer richtte C. L. J. Begeer in 1903 een eigen onderneming op: de 'Stichtsche Fabriek van Zilverwerken van Corn. L. J. Begeer', welke onderneming echter in 1935 werd ontbonden.

In de jaren van haar bestaan heeft deze fabriek vrij zeker enkele penningen uitgegeven, welke door C. L. J. Begeer waren ontworpen en waarschijnlijk gesigneerd. Aangezien echter de penningen, door deze firma vervaardigd, nimmer zijn beschreven, zijn deze mij niet bekend.

In 1908 nam Anthonie zijn beide zoons: Carel J. A. en Anton C. J. als medevennoten in de firma op. Na zijn plotselinge dood in 1910 nam Carel J. A. Begeer de hoofdleiding van de firma over, welke in 1912 werd omgezet in een naamloze vennootschap onder de naam: N.V. Koninklijke Utrechtsche Fabriek van Juwelen, Zilverwerken en Penningen van C. J. Begeer. In 1956 overleed Carel J. A. Begeer, na een bijkans 50-jarig rusteloos werken voor de bevordering van het edelambacht, dat zijn grote liefde had.

De beide Begeers, waaraan de Nedelandse Penningkunst veel te danken heeft zijn ANTHONIE en zijn zoon CAREL J. A. BEGEER.

Van Anthonie zijn weinig persoonlijke werken bekend uit de tijd dat hij op 's-Rijksmunt werkte. De penningen, waarvan de stempels zich nog in het archief van de Munt bevinden, zijn:

1877 Prijspenning van het Gymnastiek Gezelschap 'Olympia', 20 mm.

1878 Prijspenning: Tentoonstelling van voorwerpen door den werkman in vrijen tijd vervaardigd, te Amsterdam gehouden; (Zwierzina 446) 45 mm. Deze Penning is gesigneerd: A. Begeer F.

1881? Prijspenning: Roeivereniging 'Laga', te Delft; (Zwierzina 554) 24 mm.

terwijl daarnaast in bedoelde verzameling nog aanwezig zijn onder datering 1875 een eenzijdige afslag in lood van een Minerva-kopje waarop de aantekening voorkomt: 'eerste graveerproef door A. Begeer', en dd. 1879 een afslag in tin van een prijspenning van de 'Vereeniging Friesch Rundveestamboek'.

Tenslotte is in het archief van het Munt-College nog een brief aanwezig van Anthonie Begeer, gedateerd 3 April 1879, waarin hij verzoekt hem vergunning te willen verlenen voor het vervaardigen van een paar medaillestempels t.g.v. het 50-jarig huwelijk van H. D. Mispelblom Beyer en C. A. Hoyer, ten behoeve van de Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken, waarvan zijn oudere broer C. J. Begeer op dat moment nog directeur was.

Of deze penning nog is uitgevoerd, is mij niet bekend.

Is dus het persoonlijk oeuvre van Anthonie Begeer klein, zijn verdienste voor de Nederlandse Penningkunst is des te groter.

In 1879 directeur geworden van het Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken begon hij direct met de vervaardiging van penningen.

Aan enkele prominente kunstenaars als Prof. G. Sturm, kunstschilder en Prof. L. Jünger, beeldhouwer, beiden Wener van geboorte en toentertijd leraren aan de Kunstnijverheidsschool te Amsterdam, gaf hij opdrachten ontwerpen voor penningen te maken, die hij door twee zeer bekwame duitse modelleurs-ciseleurs: Georg Haas en Wilhelm Achtenhagen, beiden leerlingen van de Königliche Zeichenakademie te Hanau, die inmiddels bij hem in dienst waren getreden, liet uitvoeren.

In 1889 kwam Jac. J. van Goor als leerling in dienst. Nadat deze 5 jaren leerling was geweest van Georg Haas, waarbij zijn grote aanleg duidelijk aan de dag was getreden, werd hij door Anthonie in de gelegenheid gesteld zich aan de academie van Hanau verder te bekwamen. Na

Afb. op de voorpagina: plaquette door J. C. Wienecke van Anthonie Begeer (1856-1910), en loden afslag van graveerproef door Anthonie Begeer, 1875. Hiernaast: Carel Begeer, Geboortepenning Juliana, 1909

zijn terugkeer begon van Goor zijn succesvolle loopbaan van medailleur-ciseleur aan de Utrechtse fabriek, een carrière, die na 67 jaren van zeldzaam vruchtbare arbeid, waarin hij een enorm aantal (± 350), meest portretpenningen van bekende tijdgenoten, vervaardigde, met zijn dood in 1956 werd afgesloten.

Carel J. A., die eveneens op de academie van Hanau heeft gestudeerd en zijn studiën in 1904 beëindigde, kreeg van zijn vader de artistieke leiding van het bedrijf toegewezen. In deze jaren tot aan de plotselinge dood van zijn vader in 1910, heeft Carel enkele zeer fraaie penningen vervaardigd, bijna uitsluitend gietpenningen; een uitvoering, die hem als kunstenaar uiteraard beter lag dan de slagpenning. Zijn oeuvre sluit practisch af in 1911 met de prachtige penning van de 'Nederlandsche Pomologische Vereeniging' Nadien heeft hij nog slechts enkele ontwerpen gemaakt, die hij door andere kunstenaars liet uitvoeren.

Doordat in 1910 de hoofdleiding van het bedrijf op zijn jonge schouders kwam te rusten heeft hij de schaarse hem toegemeten tijd gebruikt voor het ontwerpen van zilverwerken, aan de reeds vrij talrijke penningkunstenaars in den lande als: Pier Pander, J. C. Wienecke, F. E. Jeltsema, Toon Dupuis, C. J. van der Hoef e.a. overlatende de penningkunst verder te ontwikkelen. In deze jaren ontstonden o.m. de reeks prachtige zilveren gebruiksvoorwerpen, die Carel Begeer ontwierp voor de Rotterdamse maecenas J. P. van der Schilden, welke, na diens overlijden in het museum Boymans-van Beuningen zijn gekomen.

Jammer is het, dat Carel J. A. slechts enkele penningen heeft gesigneerd; de signatuur ontbreekt op de penning van de Bloemententoonstelling te Haarlem (1910), de 'Nederlandse Pomologische Vereeniging' (1911) en op de V.V.V.-penning voor Utrecht t.g.v. de geboorte van Prinses Juliana (1909) met de figuur van Sint Maarten op de voorzijde en de prachtige compositie van de beierende klokken op de keerzijde. (Zwierzina I, resp. 1910 no 915, 1911 no 988 en 1909 no 845).

A. Von Weiler

BUITENLANDS NIEUWS

De F. I. D. E. M. (Fédération Internationale de la Médaille) die dit jaar zijn 30-jarig bestaan vierde, hield zijn tweejaarlijkse congres van 16 tot 20 oktober in Parijs, plaats van oprichting en hoofdkwartier van de organisatie. Uit vele landen van Europa, uit Canada, Israël en de U. S. A. waren ruim 150 deelnemers bijeengekomen, waarvan het grootste deel uit medailleurs bestond. Oorspronkelijk is de F. I. D. E. M. opgericht door 'éditeurs de médailles', dus penningfabrikanten en directeuren van muntateliers, maar in de loop der jaren is er een verschuiving opgetreden in het karakter van de vereniging. Dit heeft geleid tot een wijziging van de statuten en zelfs van de naam in 1963. De geschiedenis van de F. I. D. E. M. is uitvoerig beschreven door de tegenwoordige president van de organisatie, Yves Malécot, in een inleiding tot de lijvige catalogus van de tentoonstelling van moderne penningkunst, die altijd ter gelegenheid van het congres in het organiserende land wordt ingericht. Deze tentoonstelling in het Musée de la Monnaie trekt zeer veel belangstelling en blijft geopend tot het eind van het jaar. De inrichting is zeer smaakvol en men krijgt een uitstekend overzicht van de ontwikkeling van de moderne penningkunst in de deelnemende landen. De catalogus is een soort handboek geworden, met talloze foto's geïllustreerd, met inleidingen over de stand van de ontwikkeling in ieder land en biografische bijzonderheden over de medailleurs. Nederland heeft 50 penningen ingezonden van 20 kunstenaars.

Het congres bood veel gelegenheid tot onderling contact in een bijzonder prettige sfeer. Behalve de officiële ontvangsten en de excursies bood het programma een huishoudelijke vergadering en 7 lezingen. Het volgende congres wordt in 1969 te Praag gehouden.

G. v. d. M.

DE INDONESISCHE MUNTSLAG VOOR DE RIOUW ARCHIPEL EN WEST NIEUW-GUINEA

De Heer Bingen gaf in de Geuzenpenning van juli 1964 een voorlopige catalogus van de munten van Indonesië. Deze lijst kan nu aangevuld worden met twee vrijwel gelijke series van 1-5-10-25 en 50 sen. Alle stukken zijn geslagen in aluminium. Op de voorzijde staat de buste van Soekarno, met gedekt hoofd en met het omschrift: PRESIDEN REPUBLIK INDONESIA en onder het hoofd SUKARNO, geflankeerd door twee vijfpuntige sterren in een cirkel. Op de keerzijde staat de waarde-aanduiding in een krans en daaronder het jaartal 1962. De eerste serie heeft een incuus kantschrift: KEPULAUAN RIAU, en werd uitgegeven ter vervanging van het geld van Maleisië, dat in de Riouw-archipel circuleerde.

Na de souvereiniteitsoverdracht van Westelijk Nieuw-Guinea aan Indonesië, in 1963, wilde de Indonesische regering het Nederlandse geld in het nieuw verworven gebied uit de omloop verdrijven en in handen krijgen. Het werd daarom ongeldig verklaard en vervangen door de munten van de tweede serie. De stempels van de Riouw-emissie werden opnieuw gebruikt, maar de 25 en 50 sen stukken hebben een kartelrand, de kleinere stukken een gladde rand zonder kantschrift.

Riouw-archipel

1 sen aluminium 1962	18 mm	gladde rand met kantschrift
5 sen aluminium 1962	21 mm	„ „ „ „
10 sen aluminium 1962	23,5 mm	„ „ „ „
25 sen aluminium 1962	26 mm	„ „ „ „
50 sen aluminium 1962	30 mm	„ „ „ „

Irian Barat (W. Nieuw-Guinea)

1 sen aluminium 1962	18 mm	gladde rand
5 sen aluminium 1962	21 mm	„ „
10 sen aluminium 1962	23,5 mm	„ „
25 sen aluminium 1962	26 mm	kartelrand
50 sen aluminium 1962	30 mm	„

De geslagen aantallen zijn mij niet bekend, maar wel vernam ik, dat deze munten op het ogenblik in Nieuw-Guinea niet meer circuleren. Goed bewaarde stukken zijn schaars.

H. J. van der WIEL

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Dezer dagen is de eerste penning voor 1967 van de Vereniging voor Penningkunst uitgekomen. Aan de medailleur Arthur Spronken was een opdracht gegeven voor een vrij ontwerp, wat uiteindelijk geleid heeft tot een fraaie voorstelling van een ruiter te paard. Op de keerzijde zou oorspronkelijk een bloem afgebeeld zijn, maar aan de uitvoering van dit ontwerp zouden te grote technische bezwaren verbonden geweest zijn. Besloten is toen om een schetsontwerp voor de ruiter te paard van de voorzijde op de keerzijde af te beelden. Deze oplossing lijkt echter niet erg zinvol, daar dit schetsontwerp niets nieuws aan de penning toevoegt.

De penning, die gegoten is en een middellijn heeft van 40 mm., ligt prettig in de hand, maar helt achterover wanneer hij neergelegd wordt. Het patine is bijzonder mooi en is dan ook op ieder exemplaar afzonderlijk door de medailleur zelf aangebracht.

De tweede penning voor 1967 en de eerste voor 1968 kunnen eveneens binnen afzienbare tijd tegemoetgezien worden. Ook aan de tweede penning voor 1968 wordt al gewerkt.

G. v. d. M.

Afb. 1. Dukaton van West-Friesland, 1731, stempelsnijder Jan van Wijk, verz. Jhr. H. G. Six, foto's S. Everwijn, A'dam.

EEN WESTFRIESE V.O.C. DUKATON VAN 1731

De reeks Westfriese dukatons in de jaren 1728-1751 voor de Oost Indische Compagnie geslagen, kenmerkt zich door enige opmerkelijke verschillen, hetgeen reeds uit onderstaand overzicht moge blijken[1].

Aan deze reeks is nu toegevoegd een dukaton van onbeschreven jaar van de stempelsnijder Jan van Wijk. Besier[2] heeft in zijn boek met excerpten uit de rekeningen van de muntmeesters, bij de Westfriese muntbus te Hoorn over de jaren 1729-1731, géén V.O.C. dukatons gesignaleerd. Uit naspeuringen van A. O. van Kerkwijk, oud directeur van het Koninklijk Penningkabinet[3], blijkt echter dat Besier verzuimd heeft de dukatons van de V.O.C. te vermelden. Ze worden wel degelijk in de muntbusverslagen genoemd en ze moeten dus bestaan hebben.

Het kortgeleden opgedoken exemplaar met gladde rand bevestigt dit onderzoek. (Afb. 1).

Vz. Ruiter naar links, mmt. knol (rechts van zwaardpunt), MON: FOE: BELG: PRO: WESTF. IN USUM SOCIET: IND: ORIENT.

Kz. Generaliteitswapen door twee leeuwen gehouden, met daar onder V.O.C. omsloten door lofwerk, jaartal boven kroon, CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT. 1731.

De voorzijde vertoont grote overeenkomst met het fraaie muntstuk van 1728 toegeschreven aan de stempelsnijder Casper Hendrik Vogelensang. Hierbij is de ruiter ver voorover geplaatst. De sjerpeinden wapperen vrijuit. (Afb. 2).

De naar rechts rijdende ruiter zit rechtop, zijn arm met het zwaard zwaait naar achteren. De naar links rijdende ruiter zit min of meer naar voren gebogen, de arm met het zwaard wijst naar voren.

De stempelsnijder Jan van Dijk echter plaatste in later jaren zowel bij de links- als bij de rechtsrijdende ruiter, de ruiter rechtop. De sjerpeinden werden daarbij kort opgebonden.

De keerzijde vertoont veel gelijkenis met de stukken uit andere jaren. Opmerkelijk is het weglopen van de onderrand van het Generaliteitswapen in het lofwerk om de initialen V.O.C.

H. G. Six

OVERZICHT WESTFRIESE V.O.C. DUKATONS.

ruiter	Links rijdend			Rechts rijdend
jaar	1728	1731	1737 - 38 - 39 - 40 1740	1742 - 48 - 49 - 50 - 51
muntpl	HOORN	ENKHUIZEN		MEDEMBLIK
mmeester	Jan Knol (1715-1741)			Teunis Kist (1741-61)
mmt	„knol"			„haan"
stempelsnijder	Jeremias Schaak (1726-1728) Caspar Hendrik Vogelensang (1728-1729)	Thomas Bäreuth (1729-1730) Jan van Wijk (1730-1733)	Jan van Dijk (1733-1760)	

Afb. 2. Dukaton van West-Friesland, 1728, stempelsnijder Caspar Hendrik Vogelensang, verz. KPK., foto's KPK.

[1]) Gegevens uit: C. Scholten, *De munten van de Nederlandse Gebiedsdeelen Overzee 1601-1948*, Amsterdam, 1951, blz. 40, en Dr H. Enno van Gelder, 'Muntmeesters en Stempelsnijders', De Geuzenpenning, 17 jaarg. no. 3, 1967, blz. 29.
[2]) Mr. L. W. A. Besier, *De Muntmeesters en hun muntslag*, Utrecht 1890, blz. 50.
[3]) *Archief Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage.*

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De najaarsvergadering van het Genootschap vond plaats te Deventer op 4 november 1967, samen met de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete. Na een ontvangst in de Sociëteit De Hereeniging ging men in twee groepen uiteen.

De ene groep bezichtigde eerst onder leiding van de heer H. K. Berghuijs de stadskern en werd daarna door de directrice van de gemeentemusea van Deventer, Dr. P. C. Wassenbergh-Clarijs, ontvangen in de musea De Waag en De Drie Haringen. De andere groep deed hetzelfde in omgekeerde volgorde.

Na de lunch in de Sociëteit hielden de twee verenigingen hun huishoudelijke vergaderingen in dit gebouw. Na het welkomstwoord van de voorzitter herdacht het Genootschap de overleden leden G. Gerzon Serphos en J. W. A. Honig. Van 21 leden was een bericht van verhindering ontvangen. De notulen, die van te voren aan de leden toegezonden waren, werden goedgekeurd, nadat de heer Voûte had opgemerkt dat hij het niet geheel eens was met de gang van zaken op de feestvergadering te Amsterdam. Hij vond het niet passend dat allerlei financiële kwesties in het bijzijn van gasten en ereleden besproken werden, welke mening door enige andere leden gedeeld werd.

De volgende nieuwe leden werden benoemd:
L. E. C. van Amerongen te Den Haag; R. R. Barnhoorn te Den Haag; Mej. L. Blumenthal te Zeist; J. J. Brands te Nieuw Dordrecht; Adr. de Clercq te Aerdenhout; Prof. Mr. F. J. F. M. Duynstee te Nijmegen; C. J. P. Hoedemakers te Den Haag; Gordon B. Hunt te Elsinore (Cal.), U. S. A.; Mr. O. Kettlitz te Rijswijk; Museum Goltzius te Venlo; Dr. J. E. W. Spronk te Schiedam; Prof. Dr. W. van Tongeren te Velsen-Z.; J. A. Tours te Den Haag.

De penningmeester gaf daarna een toelichting op de kosten van de tentoonstelling en jubileumviering. Dankzij een garantiefonds, dat door een aantal schenkers die onbekend wensten te blijven was bijeengebracht, de jubileumbijdrage van de leden, de bijdragen in de tentoonstellingskosten door de gemeente Amsterdam en het Koninklijk Penningkabinet en het reservebedrag voor het register op het Jaarboek, konden de begroting en de uitgaven met elkaar in overeenstemming gebracht worden. Er bleef zelfs *f* 100,— over en de penningmeester stelde voor hier nog *f* 500,— uit de lopende middelen aan toe te voegen en dit bedrag als een geste van het Genootschap aan de onbekende gevers terug te geven. Na enige woordenwisselingen over begrotingstechnische kwesties ging de vergadering met dit voorstel accoord onder dank aan de penningmeester voor de voortreffelijke wijze waarop hij de financiële belangen van het Genootschap behartigd had.

Wegens aftreden van Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta als lid van de Commissie van Redactie van het Jaarboek en ter uitbreiding van het aantal redactieleden werden de heer H. K. Berghuijs en Dr. H. J. van der Wiel als zodanig benoemd.

Als plaats voor de voorjaarsvergadering stelde het bestuur Maastricht voor. Dr. van Gelder vroeg in dit verband naar de resultaten van de besprekingen in het bestuur over een voorstel tot statutenwijziging dat ingediend was door Jhr. Ir. A. C. von Weiler. Hij meende dat het beter zou zijn de vergadering in een meer centraal gelegen plaats te houden, wanneer deze statutenwijziging in de voorjaarsvergadering zijn beslag zou krijgen. De voorzitter deelde het een en ander mede over het voorstel van de heer von Weiler dat de volledige instemming van het bestuur had. Te gelegener tijd zouden hierover aan de leden mededelingen gedaan worden. Na lange discussie werd besloten dat de voorjaarsvergadering in Maastricht gehouden zou worden, samen met het Koninklijk Belgisch Genootschap voor Numismatiek en de naburige Duitse numismatische verenigingen, en dat de statutenwijziging in de najaarsvergadering aan de orde zou komen. Deze zou in een plaats in het Westen des lands gehouden worden, zodat zoveel mogelijk leden aanwezig zouden kunnen zijn.

Bij de rondvraag deed Dr. Van Gelder, naar aanleiding van een recente muntvondst in Noord-Brabant, een beroep op de leden om medewerking

te verlenen aan de uitvoering van de wettelijke bepalingen, wanneer zij muntvondsten krijgen aangeboden. In twee opzichten wordt de bestaande wetgeving vaak overtreden, nl. aan de meldingsplicht wordt vaak niet voldaan en vaak wordt de regeling overtreden dat de vinder en de eigenaar van de grond ieder recht hebben op de helft van de vondst. Wanneer de koper er zich niet eerst van overtuigt dat aan de wettelijke verplichtingen is voldaan, loopt hij het gevaar dat hij zich schuldig maakt aan verduistering en verhandeling van gestolen goed.

De heer Moers, die een publicatie over de munten van Thorn voorbereidt, vroeg om gegevens aan bezitters van dergelijke munten.

De heer R. Schulman drong erop aan dat het Genootschap bij de Minister een verzoek zou indienen om invoer van door particulieren vervalste munten strafbaar te stellen. De voorzitter antwoordde dat een internationale oganisatie zich reeds met deze kwestie bezighoudt, terwijl Dr. A. C. J. Mulder opmerkte dat een dergelijk verzoek gefundeerd moet zijn en dat de materie zeer gecompliceerd is. Hierna luisterden de beide verenigingen naar een voordracht van de heer H. K. Berghuijs over 'De munten van Deventer'. Met behulp van talrijke lichtbeelden schilderde hij de numismatische geschiedenis van de stad, waar munten geslagen zijn op naam van de Duitse keizers, voor vele Utrechtse bisschoppen en op naam van de stad zelf, terwijl het gezamenlijke atelier voor de drie steden van Overijssel en de provinciale munt ook van tijd tot tijd in Deventer gevestigd waren.

Na een theepauze kwam de voorzitter van de Westfaalse vereniging, Prof. Dr. P. Berghaus, aan het woord voor een voordracht over 'Christoph Bernhard von Galen (1650-1678), Fürstbischof von Münster'. Hij schilderde de omstandigheden die tot zijn verkiezing tot bisschop van Münster geleid hadden, zijn jeugd en achtergrond en zijn belangrijkste tijdgenoten. Hij was de beroemdste artillerist van zijn tijd en paste nieuwe belegeringstactieken toe, enkele malen op zijn eigen stad Münster, maar o.a. ook op Groningen. Een overvloed van lichtbeelden illustreerden dit verhaal, waarbij ook penningen, noodmunten van Münster en Groningen en munten door hem geslagen getoond werden.

Na deze voordrachten begaven enkele Duitse gasten en een groot aantal Genootschapsleden zich naar Hotel-restaurant De Keizerskroon voor een borrel en een diner.

BINNENLANDS NIEUWS

De redactie begroet met vreugde het bericht dat er weer een nieuwe kring is opgericht: De Numismatische Kring Twente. Het bestuur bestaat uit de volgende personen: ir. J. Koning, voorzitter, J. C. Mandemaker, secretaris, G. F. Geerdinck, penningmeester, C. de Vries en A. Kaspers, leden van het bestuur. Het secretariaat is gevestigd Houtstraat 6, Losser. De kring telt al 40 leden, en het programma voor het komende seizoen belooft interessante lezingen, o.a. van de heren H. J. te Paske en Lod. S. Beuth, gevolgd door ruilavonden.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

183ste bijeenkomst op 3 oktober 1967 — Drs. P. F. L. de Groot uit Canada, die met verlof was in Nederland, hield deze avond een interessante lezing over Canadese munten. Hij sprak zowel over de in de verschillende provincies uitgegeven munten en tokens als over de munten uitgegeven door 'The Dominion of Canada'. Een groot deel van de besproken munten kon hij ons eveneens laten zien.

184ste bijeenkomst op 8 november 1967 — Drs. A. T. Puister gaf een uiterst interessante uiteenzetting over de 11de eeuwse munten in Nederland en omringende landen. Tevens gaf hij ons de primeur van zijn nieuwe stelling: Dokkum als centrale plaats voor het vervaardigen van de muntstempels voor de Friese deniers, volgens door hem opgestelde statistische gegevens.

(vervolg Kringen blz. 13)

HANNIBAL

Tentoonstelling in het
Koninklijk Penningkabinet

Zeestraat 71b
Den Haag
Tel. 180957

december 1967—mei 1968
geopend 10—13, 14—17
zondags gesloten

De tentoonstelling laat zien hoe de periode van de tweede punische oorlog (218—202 v. C.), die zo'n beslissende wending in het verloop van de Romeinse geschiedenis heeft gebracht, op verrassende wijze door munten geïllustreerd kan worden. Op munten, en alleen daar, kunnen we de portretten vinden van de hoofdrolspelers op het strijdtoneel: Hannibal, Scipio, Hieronymus, Philippus V enz. Maar de munten bieden nog veel meer. De munten vormen — alweer — de enige dokumenten uit de tijd zelf die we hebben. Ze zijn een onmiddellijke reaktie op de gebeurtenissen, en van de voorstellingen kunnen wij politiek en propaganda aflezen. Het allerbelangrijkste is misschien wel, dat we met behulp van munten kunnen rekonstrueren hoe eigenlijk deze oorlog door beide partijen gefinancierd werd. Op dit aspekt van de tentoonstelling zal hier nader ingegaan worden.

DE KARTHAGERS

Na de eerste punische oorlog stelde Karthago zich schadeloos voor de geleden verliezen in Sicilië door grote gedeelten van Spanje te veroveren. Deze expansie werd geleid door leden van de Barciden familie: eerst Hamilcar, toen zijn schoonzoon Hasdrubal, toen zijn zoon Hannibal.
Hannibal besloot in 218 Rome in het hart te treffen. Hij trok over land van Spanje naar Italië: de tocht over de Alpen. Daar hem er veel aan gelegen was met een zo intakt mogelijk leger Italië te bereiken, had hij voor dit eerste gedeelte van zijn tocht geld nodig, waarmee hij de Galliërs in Zuid-Frankrijk voor zich kon winnen, en waarmee hij zijn soldaten kon betalen, die in dit gebied niet van plundering mochten leven. Voor deze eerste faze van de oorlog werden in Spanje in de hoofdstad Nieuw-Karthago (Cartagena) munten geslagen. Op deze munten prijkt het portret van Hannibal, of ook de olifant, zijn 'tankwapen'. Deze olifanten, die op een na de tocht over de Alpen niet overleefden, maakten toch zo'n indruk, dat ze als symbool van de Karthaagse legermacht op munten van Hannibal's bondgenoten in Italië gebruikt worden.
De bevolking van Noord-Italië (ook Galliërs, Gallia Cisalpina), sloot zich bij de Karthagers aan na de slag bij de Trebia. Ze gaan nu voor het eerst zelf munten slaan, geïnspireerd op de munten van Marseille. In de eerste drie jaren, 218—215, was Hannibal bezig een offensieve oorlog op vijandige bodem te winnen. Midden- en Zuid-Italië konden dus als veroverd gebied beschouwd worden, zodat Hannibal deze eerste drie jaren van zijn oorlog door plundering kon financieren. De na 216 naar hem overgelopen steden en stammen leverden hun aandeel in de oorlogsinspanning in de vorm van een eigen muntslag. Hannibal kon echter niet teveel van zijn nieuwe bondgenoten eisen, die hij van Rome's tyrannie had bevrijd, en die zich min of meer vrijwillig bij hem hadden aangesloten. Hij was dus al gauw gedwongen geld uit Karthago over te laten komen en zelf munten in zijn Zuid-Italische hoofdkwartieren te slaan.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 5—6

HANNIBAL'S BONDGENOTEN

Na de voor de Romeinen zo desastreuze slag bij Cannae (216), waar het Romeinse veldleger in de pan gehakt werd, liep bijna heel Zuid-Italië over naar Hannibal. Hannibal maakte van Capua zijn hoofdkwartier, dat hij behield tot 211. Capua en omliggende stadjes slaan nu in een soort bevrijdingsroes een serie munten met wel 30 verschillende types, voornamelijk kopergeld. In 212 werd Tarente Punisch. Hier bekleden nu Karthagers als Sokannas de hoogste waardigheid en zij laten uit dien hoofde hun naam op hun munten zetten. Hoogst indrukwekkend is de muntslag van de inheemse Bruttiërs. Deze Italische stammen, die woonden in de bergen van de 'neus' van de Italische laars, waren onder een Punische prefekt geplaatst, met zetel in de Griekse stad Locri. Hier werden in de jaren 215—203 ook de munten geslagen, waarmee de Bruttiërs hun eigen niet onaanzienlijke troepenmacht betaalden. De stempels zijn veelal door de Griekse kunstenaar G . . . . . gesigneerd.

Na de nederlaag van zijn broer Hasdrubal bij de Metaurus (207) trok Hannibal zich terug in de bergen van Bruttië, waarheen hij ook de hem trouw gebleven Lukaniërs overbracht. Dezen woonden oorspronkelijk ten noorden van Bruttië. De Lukaniërs veranderen hun naam in Lukianoi, Wolfskinderen, in deze laatste periode van hun zelfstandig bestaan, zoals uit de munten blijkt.

Afb. 4

Afbeeldingen, alle foto's 2 maal vergroot:

Afb. 1. *Spanje, Nieuw-Karthago, zilveren sikkel, 6.9 gram, ± 218—209 v. C. Vz. Hannibal.*

Afb. 2. *Apulië, Canusium, koper, 7.7 gram, ± 200 v. C. Vz. Scipio.*

Afb. 3. *Rome, halve gouden stater, 3.4 gram, 216 v. C. Kz. Eedscène.*

Afb. 4. *Campanië, Capua onder Hannibal, koperen biunx, 13.3 gram (quadrantale standaard). ± 215 v. C. Kz. Eedscène.*

Afb. 5-6. *Hannibal in Zuid-Italië, electrum (± 27% goud), 2.7 gram, ± 215 v. C. Vz. Januskop, Kz. quadrigatus (types van de Romeinse quadrigati).*

Afb. 7-8. Rome, denarius, 4.1 gram (iets gereduduceerde standaard), ± 210 v. C.
Vz. Rome, Kz. Dioscuren, symbool staf („een?" Scipio).

Afb. 9-10. *Victoriaat, geslagen in Luceria-Teanum, 2.25 gram (gereduceerde standaard), ± 200 v. C. Vz. Jupiter, Kz. Victoria met trofee.*

Afb. 11-12. *Bruttiërs, goud, 4,2 gram, ± 211-209 Vz. Poseidon, Kz. Amphitrite op Hippocamp met Eros.*

Afb. 13. *Calabrië, Tarente, halve Punische sikkel, 3.63 gram, 212-209 v. C.*
Kz. Taras op dolfijn, magistraat Sokannas.

ROME

Rome is, net als Karthago, pas laat met een eigen muntsysteem begonnen. De reden voor een eigen muntslag was voor beide machten dezelfde: oorlog in een gebied waar Griekse munten gangbaar waren. Rome begon echter eerst in 289 met munten voor gebruik in het Romeinse Midden-Italië. Men kende daar een koperen standaard. Er werden nu twee soorten geld uitgegeven: koperen baren, waarvan de waarde gelijk was aan het er in verwerkte koper, en daarnaast koperen munten, met een officieel op $1^1/_2$ maal de koperprijs vastgestelde waarde. De grootste munt was de as, die een Romeins pond van 327 gram woog. Al de munten, ook de kleine onderdelen, waren zo groot, dat ze niet geslagen konden worden, maar gegoten moesten worden. Vlak na de invoering van dit geld voor gebruik in Midden-Italië, in 280 al, werden ten behoeve van de

Afb. 7—8

oorlog met Pyrrhus, dus voor uitsluitend gebruik in het vergriekste Zuid-Italië, de eerste zilveren munten geslagen.
In 235 werd de quadrigatus de eerste helemaal officiële romeinse zilveren munt (vz. Januskop, kz. vierspan = quadriga, vandaar de naam). Toen deze munt goed ingeburgerd was, waagde men het er op het gewicht van de as tot de helft te verlagen: de zgn. semi-librale (halfponds) standaard, wat, omdat nog steeds een vast aantal assen tegen een quadrigatus ingewisseld kon worden (een zilveren standaard dus), een enorme besparing aan koper (en dus winst) met zich meebracht. De kleinere denominaties werden nu zo klein, dat ze voor het eerst geslagen konden worden.

Na de slag bij Cannae (216) werd Rome gedwongen een stap verder te gaan op het gevaarlijke pad van de geldontwaarding. Rome was bezig een defensieve oorlog op eigen terrein te verliezen. Er was dus een enorm begrotingstekort, dat alleen inflatoir gedekt kon worden, dus door uitgifte van sterk overgewaard geld. De trouwe bondgenoot, Hiero van Syracuse, had wel goud aangeboden, maar uit trots weigerde men. Uit voorzichtigheid wilde men ook niet de laatste goudvoorraden aanspreken. Men besloot toen het experiment te herhalen dat Athene in 405 had gedaan in de hoogste nood van de Peloponnesische oorlog. Men gaf daar toen, bij gebrek aan zilver, gouden munten uit, met daarnaast geplateerde zilveren munten (= zilveren munten met een koperen kern), een gouden standaard dus, met tekengeld van slecht zilver.

In Rome sloeg men in 216 nu ook voor het eerst zo'n gouden munt, die een officieel vastgesteld aantal quadrigati en asses waard was. De gouden munt zelf werd op zijn intrinsieke waarde, dus de goudwaarde, gewaardeerd. Men was zodoende, na twintig jaar eerder van de koperen standaard op de zilveren standaard overgestapt te zijn, bij een gouden standaard aangeland. De zilveren quadrigati werden nu eerst in gewicht verminderd, en toen met koper gemengd. De koperen as met bijbehorende denominaties werd snel nog lichter gemaakt, tot een vierde (quadrantaal) pond, en nog lager.

De poging mislukte volkomen. Er waren te weinig gouden munten in omloop, en het vertrouwen dat Rome zijn verplichtingen zou kunnen nakomen, was gering. De oude zware quadrigati van goed zilver verdwenen uit de circulatie (ze werden gepot of versmolten, wet van Gresham), en ook aan de zilveren muntslag van Rome's bondgenoten kwam een eind. Dit maakte een nog veel grotere uitgifte van slechte quadrigati noodzakelijk, waardoor het vertrouwen nog meer verminderde, kortom, inflatie, waar alleen door geldzuivering een eind aan kon komen.
Vandaar dat men al spoedig, ca. 214, tot de introductie van een geheel nieuw munttype moest besluiten, de denarius. Deze was van goed zilver en woog 4 scrupel (= 4,5 gram, 228 scrupel gingen in een pond). Zoals de naam al zegt werd de waarde gesteld op tien as, wat door het teken X op de munt duidelijk werd aangegeven. Daarnaast werden kleinere zilveren munten uitgegeven: de quinarius (5 as) en de sestertius ($2^1/_2$ as). Tot steun werden gouden munten geslagen (het 'Mars goud'), met een waardeteken van 60,40 of 20 as. Nu kon men besparing vinden in een nog verdere reductie van het koper, dat bij de introductie van de denarius op 1/6 pond stond (sextantaal). Het koper zakte al spoedig tot een as van 1/12 pond, de unciale standaard, en nog lager.
Met het zilvergeld was men nu veel voorzichtiger geworden, en toen in 209 de meeste bondgenoten verklaarden dat ze niets meer hadden, geen geld en geen manschappen, besloot men de denarius te steunen door de laatste goudreserves aan te spreken. Vierduizend pond goud werd onder de generaals verdeeld om er mun-

Afb. 13

Afb. 9—10

Afb. 11—12

ten van te slaan. Een deel hiervan werd aan Fabius Maximus gegeven, die Tarente veroverde. De plundering van deze stad leverde zo'n enorme buit op, dat Rome nu weer genoeg goud en zilver had. De troepen konden de gouden standaardmunten nu dus gemakkelijk in hun bezit krijgen, en te allen tijde zilveren en koperen munten voor goud inwisselen, wat betekende dat men zag dat het systeem inderdaad nog werkte. Met gewichtsvermindering was men uiterst voorzichtig geworden. Men ging niet verder dan 6/7. Het gewicht van de victoriaat werd naar verhouding verlaagd. Ook werden er al meteen geplateerde denarii onder de goede gemengd, maar dit viel niet meteen op. De denarius was gered, alsook Rome.

De denarius was in tegenstelling tot het goud een kwart overgewaardeerd, d.w.z. een denarius van 4 scrupel zilver was $4 \times {}^4/_3 = 5^1/_3$ scrupel baar zilver waard. Een dergelijke munt was buiten Italië niet acceptabel.

Daar Philippus V van Macedonië in 215 aan Rome de oorlog verklaard had, moest men er rekening mee houden dat men voor krijgsverrichtingen aan de overkant van de Adriatische zee, waar de Romeinen sinds de Illyrische oorlog van 230-228 een bruggehoofd bezaten, ander geld nodig had. Hiervoor werd een speciale munt uitgegeven, de victoriaat, geslagen op de Illyrische standaard van 3 scrupel, die aan de Griekse kust in gebruik was. Deze munten hadden in Italië zelf slechts intrinsieke waarde; ze worden daar dus niet samen met overgewaardeerde denarii in schatvondsten aangetroffen. Ze werden gepot omdat ze, net als het goud, hun gewicht aan zilver waard zijn.

GEWICHTEN

Het is een merkwaardig blijk van het ongeschokt prestige van Rome, ook na Cannae, dat het eerste zilvergeld van de Bruttiërs, als ook de enige emissie van Capua, de muntvoet van de Romeinse quadrigati volgen. Het koper doet mee met de systematische Romeinse gewichtsverminderingen. Dit alles maakt een datering aan de hand van het voor Rome geldende schema van gewichtsvermindering mogelijk.

TYPES

Het is merkwaardig te zien hoe de twee partijen, in een soort propagandaslag, elkaars types overnemen. Uit de munten blijkt veel duidelijker dan elders, dat het hier niet eenvoudigweg een oorlog tussen Rome en Karthago betrof, neen, het is een oorlog tussen Rome en zijn trouwe bondgenoten in Midden-Italië (met als voorposten Coloniae Latinae als Venusia en Luceria, nederzettingen van Romeinse burgers, die naast de Romeinse series ook kopergeld slaan met eigen types) en Hannibal met zijn bondgenoten. Steden als Capua voelen de overgang naar Hannibal aan als een bevrijding van het Romeinse juk. Dit nationalistische element leefde wel het sterkst bij de inheemse stammen als de Bruttiërs, die van de gelegenheid gebruik maakten hun macht ook over Griekse steden in hun gebied uit te breiden.

Vlak voor Cannae hadden Rome en bondgenoten in een religieuze ceremonie, coniuratio, elkaar trouw gezworen. Deze eedscène wordt afgebeeld op het eerste Romeinse goud, dat in de moeilijke periode na Cannae de bondgenoten aan hun belofte herinnert. Capua en verbonden stadjes als Atella antwoorden hier meteen op door op hun munten ook een eedscène af te beelden, nu van Campaanse soldaten. Als de Bruttiërs de Dioscuren als redders in de nood op hun zilveren munten zetten, dan antwoorden de Romeinen hierop door dezelfde Dioscuren voor zichzelf te claimen op hun denarii (evocatio). In Capua werd de godin Luna, de maan, geëerd. Zij verschijnt op het kopergeld van Capua, een tweespan drijvend. Als Capua weer vast in Romeinse handen is, komt Luna op de Romeinse denarii te staan: ze staat nu kennelijk weer aan de Romeinse kant. Capua, de Bruttiërs en andere Karthaagse bondgenoten laten een overwinningsgodin op hun munten zetten. Deze wordt door de Romeinen opgeëist en op de Victoriaten gezet.

Enige munten werden in bruikleen ontvangen van het Cabinet de Médailles te Parijs. Voorts worden antieke stenen en negentiende eeuwse munten getoond.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

177ste bijeenkomst op 27 september 1967 — Drs. P. F. L. de Groot, tijdelijk terug uit zijn Canadese woonplaats, gaf een levendige uiteenzetting over de geschiedenis van de „Canadese munten". Hij behandelde achtereenvolgens de munten en tokens van de afzonderlijke provinciën en de munten van het in 1867 tot stand gekomen dominion tot aan de herdenkingsmunten voor het dit jaar gevierde 100-jarig bestaan.

178ste bijeenkomst op 25 oktober 1967 — De heer R. R. Barnhoorn sprak over „De laatste eeuwen van het Romeinse Rijk". Hij vertelde talrijke bijzonderheden naar aanleiding van bijzonder fraaie gekleurde lichtbeelden van laat-Romeinse munten uit zijn eigen verzameling.

179ste bijeenkomst op 30 november 1967 — Dr. H. Enno van Gelder behandelde het „Geld in laat-middeleeuwse rekeningen". In de 14e en 15e eeuw wordt tengevolge van de aanhoudende waardeverminderingen van de metalen munt veelal in verouderde muntsoorten en in rekenmunten gerekend, waarvan de waarde in metalen geld telkens opnieuw bepaald wordt: beide methoden leiden ertoe de reële waarde van uit oudere overeenkomsten voortvloeiende betalingen op peil te houden.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

78ste bijeenkomst op 12 oktober 1967 — Dr. H. Enno van Gelder sprak over: 'Geïllustreerde munttarieven uit de 16e en 17e eeuw'. Een bijzonder interessant onderwerp, dat de plaats van deze boeken in het economisch leven en de betekenis, die deze boeken als naslagwerk voor de numismatiek hebben, belichtte.

79e bijeenkomst op 9 november 1967 — Drs. W. H. Th. Knippenberg uit St. Michielsgestel sprak over: 'Midden-Noord-Brabant in de Romeinse tijd'. Een boeiend verhaal n.a.v. vele muntvondsten in de loop der jaren, verder opgravingen van waterputten, leemvooraad-kuilen, ijzergieterij en vele andere bodemvondsten. Deze avond was belegd tezamen met de Afdeling 's Hertogenbosch van het klassiek Verbond, waarvoor ook de leden van Ex Oriente Lux werden uitgenodigd.

Kring Rotterdam
(Secr.: Krakelingse Plaslaan 36)

49ste bijeenkomst op 3 oktober 1967 — Ten derde male kwam Drs. J. Vinkenborg uit Utrecht voor ons spreken, thans over het onderwerp: „Raffles en de muntslag tijdens zijn bewind in Nederlands-Indië (1811-1816)". Het was goed dit moeilijke stuk geschiedenis zo duidelijk uiteengezet te krijgen. Met een mooie keuze uit eigen collectie vulde de heer Vinkenborg zijn betoog aan.

51ste bijeenkomst op 7 november 1967 — In verband met een oogoperatie van onze voorzitter werd besloten de 50e bijeenkomst tot december uit te stellen. De 51e vergadering werd gewijd aan een lezing van ons lid Dr. H. J. van der Wiel over de Nederlandse muntslag in Voor-Indië. Over de onooglijk kleine steunpunten van de V.O.C. in dit uitgestrekte gebied bleek veel te vertellen te zijn; de munten ervan zijn echter schaars.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijckstraat 8, Nijmegen)

42ste bijeenkomst op 26 september 1967 — Dr. H. Enno van Gelder hield een voordracht over stedelijke munten, geillustreerd met dia's. Er was buitengewoon veel belangstelling voor de lezing.

43ste bijeenkomst op 16 november 1967 — Op deze bijeenkomst werd de voorgenomen onderlinge veiling gehouden. Er was voor elk wat wils, en de meeste nummers gingen vlot weg. Het werd een gezellige avond, en algemeen was men van mening, dat het succes van deze eerste veiling een herhaling zeker zou rechtvaardigen.

Kring Twente
(Secr.: Houtstraat 6, Losser)

1ste bijeenkomst op 28 september 1967 — De heer Ir. J. Koning uit Delden hield voor de Numismatische Kring Twente een boeiende lezing over: 'Munten van het Koninkrijk der Nederlanden'. De lezing werd door de heer Koning toegelicht aan de hand van munten uit zijn verzameling. Na de pauze volgde een beschouwing over de nikkelen rijksdaalders en guldens die binnenkort in omloop zullen worden gebracht.

2de bijeenkomst op 27 oktober 1967 — De heer J. Schulman uit Amsterdam hield een lezing over: „Nederlandse Provinciale en Stedelijke Munten". Deze lezing werd door de heer Schulman aan de hand van een uitgelezen collectie munten toegelicht. Tot genoegen van vele leden bood de heer Schulman na afloop van de lezing de gelegenheid om munten te kopen, waarvan dan ook gretig gebruik werd gemaakt.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm
Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. . MUNTEN EN PENNINGEN
61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA
Numismatic Firm founded in 1898
ROME
Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

5 KÖLN KLINGELPÜTZ 16

MÜNZHANDLUNG

ANKAUF UND VERKAUF VON MÜNZEN UND MEDAILLEN
ANTIKE — MITTELALTER — NEUZEIT
AUKTIONEN — NUMISMATISCHE LITERATUR

Jährlich 5 bis 6 Lagerlisten gratis an Interessenten

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.
TEL: 01-629 9835 CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

Belangrijke veiling van een grote collectie
Nederlandse en buitenlandse munten

met o.a. vele zeldzame provinciale munten

Juiste datum wordt nog nader bekendgemaakt
periode maart/april 1968

Catalogus op aanvraag verkrijgbaar

Gelegenheid tot bijvoegen van uitsluitend goede stukken
tot eind januari!

Fa. J. C. A. LOON - ERKEND NUMISMAAT - HAAGWEG 150 - RIJSWIJK (Z.H.)
TELEFOON 070 - 980665 - 903147 - FILIAAL: 010 - 241890

INKOOP — VEILINGEN — VERKOOP — TAXATIES VAN MUNTEN,
PENNINGEN EN NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

Als alleen-vertegenwoordigers van een belangrijke handelaar in Singapore kunnen wij een aanzienlijke hoeveelheid OOSTERSE MUNTEN aanbieden tegen concurrerende prijzen.

Op aanvraag zenden wij U gaarne een prijslijst toe.

NICK PARKER ENTERPRISES
17 Parkside, Knightsbridge. London, S.W.1. England.
Telefoon: 01-235 6313
Telegramadres: IMEXMATIC London.
Lid: „P.N.A. of the U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis
Tel. (021) 27.75.58
1007 LAUSANNE

Case Postale Cour 3
SUISSE

MONNAIES MEDAILLES

Listes de prix illustrées, sans frais
Vente aux enchères

MAISON MARCEL PLATT
49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.
Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvrage

GERHARD HIRSCH
NUMISMATIKER
MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX
Numismaat
Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7
Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965 **Derde druk**	*f* 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	*f* 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	*f* 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	*f* 45,—
	Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	*f* 18,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	*f* 50,—

ISRAEL GOVERNMENT COINS AND MEDALS CORPORATION LTD.

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA"

Abonnementsprijs per jaar: US $ 4.00

TRINIDAD en TOBAGO

Proofset van de nieuwe munten 1966

8000 proofsets van de nieuwe munten van Trinidad en Tobago werden door de "Royal Mint" geslagen. Spink & Son werden tot agenten benoemd.
De sets bevatten elk vijf proefmunten ter waarde van 50, 25, 10, 5 en 1 cent.
De drie grotere munten zijn in koper-nikkel en de 5 en 1 cent in brons.
De ontwerpen voor de munten werden gemodeleerd door de heer E. G. C. Colley.

Voorzijde: De wapens van Trinidad en Tobago.
Keerzijde: De waarde, omringd door de inscriptie "Trinidad en Tobago" en het jaartal 1966.

Rand: Gekarteld.
Doos: Rood, met het wapen in goud.
Prijs: Fl. 45.— (porto + verzekering Fl. 1.50).

By appointment to Her Majesty The Queen Medallists

SPINK

By appointment to H.R.H. The Duke of Edinburgh Medallists

Spink & Son Ltd.
Founded 1666
King Street, St. James's, London, S.W. I, England
Telegrammen: Spink London SW1

Spink & Son zijn handelaren in munten en penningen van alle tijden

AKTUELE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

GROOTHERTOGELIJK BEZOEK UIT LUXEMBURG
Een prachtige penning voor uw serie „Vorstenhuizen van de Wereld". Gemaakt naar aanleiding van het recente bezoek aan ons land. Ontwerp Pol Dom.
In MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼, 30, 50 mm. ZILVER 1e gehalte 30,50 mm.
BRONS gepatineerd, 50 mm.

ISRAEL
Met Mosje Dayan, strateeg en taktikus in Israël's strijd om haar voortbestaan. Aan de keerzijde een gewapende kibboetsman. Ontwerp Willem Vis.
MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼*, 30*, 50* mm (* uitverkocht).
ZILVER 1e gehalte 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

100 JAAR ROODE KRUIS
De vier portretten: Koning Willem III (oprichter in 1867), Prins Hendrik, voorzitter (1908-1934), Koningin Juliana, voorzitster van 1934 tot 1948 (thans Beschermvrouwe) en Prinses Margriet, sinds kort lid van het Dagelijks Bestuur. Ontwerp Joop Hekman.
MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼, 30, 50 mm. Van zachtglanzend muntgoud met op de keerzijde een rood geëmailleerd kruis 30 mm.
ZILVER 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

300 JAAR VREDE VAN BREDA
De driehonderdste viering van de Vrede van Breda (2e Engelse Zeeoorlog van 1665-1667) was aanleiding tot deze begeerlijke penning. Ontwerp Niel Steenbergen.
MUNTGOUD 21,6 ktr matglanzend, 18¼, 30 mm. ZILVER 30 mm.
BRONS (gietpenning, fraai gepatineerd) 75 mm.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, stations- en grenswisselkantoren.

N.V. Koninklijke Begeer, Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst
REDACTIE
J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.
ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.– per jaar
ADVERTENTIES
½ pagina *f* 75.– per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
18e JAARGANG
NO. 2
APRIL 1968

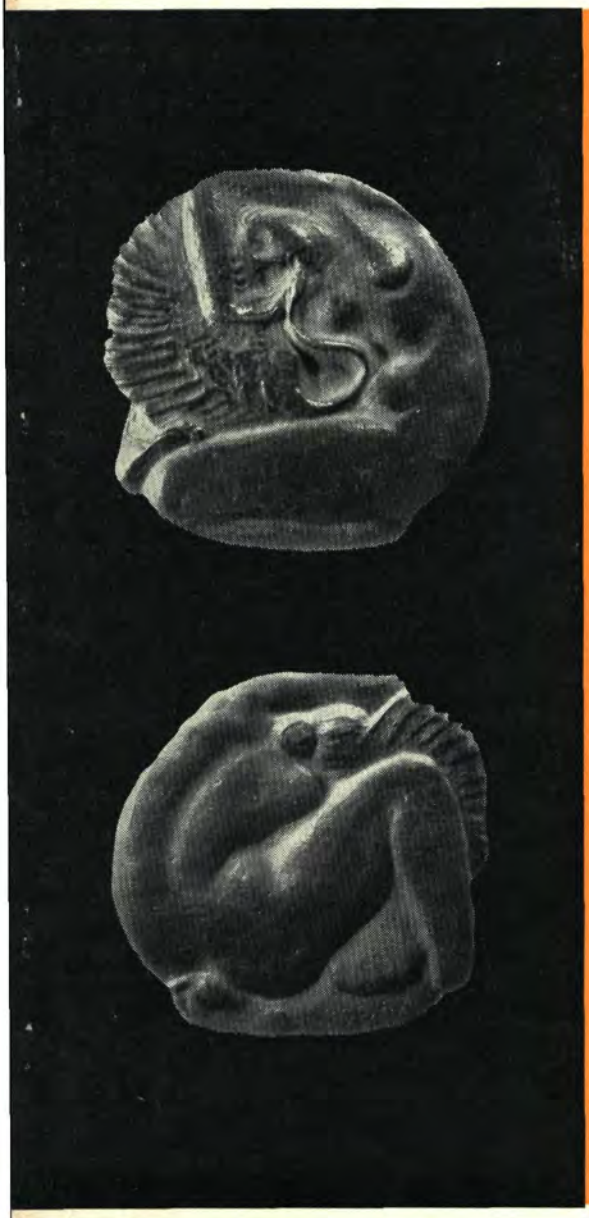

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Zoals in het vorige nummer van dit blad werd aangekondigd, is nu vlak na de eerste penning voor 1967 een tweede gevolgd. De achterstand in de uitgifte van de penningen is hiermee geheel ingelopen, terwijl ook een vlotte afwikkeling van het programma voor de toekomst gewaarborgd schijnt te zijn.

De nieuwste penning is een schepping van de beeldhouwer Fred Carasso. Deze geeft een scène weer uit de Griekse mythologie, nl. het moment waarop Jupiter in de gedaante van een zwaan Leda omhelst. Carasso heeft hiermee een bijzonder knappe artistieke en technische prestatie geleverd. In artistiek opzicht door zijn suggestieve weergave, zijn gevoelig modelleren en door de wijze waarop hij een volkomen eenheid tussen voor- en keerzijde heeft weten te bereiken. Er zijn enkele penningen, zoals b.v. „Dijkherstel" van I. J. Pieters uit 1954, waar de keerzijde de voortzetting vormt van de voorzijde, maar Carasso's „Leda en de zwaan" is uniek in zoverre dat de keerzijde het achteraanzicht geeft van wat wij op de voorzijde van voren zien, zoals bij een beeldhouwwerk, maar dan in twee platte vlakken.

Een diameter van deze gietpenning is moeilijk aan te geven omdat de onregelmatige contour van de vrouwenfiguur en de vleugel van de zwaan geheel gevolgd is. Het onderwerp is karakteristiek voor de kunstenaar, die een voorliefde heeft voor het uitbeelden van het vrouwenlichaam. Een typering van zijn werk werd door N. E. H. J. J. Zon gegeven in De Geuzenpenning 9 (1959), p. 4—6. Men moet de penning in de hand houden om deze ten volle te kunnen waarderen. Een foto kan geen recht doen aan het effect van de schaduwwerking van de verschillende vlakken ten opzichte van elkaar. G. v. d. M.

TIEN GULDEN STUK.
10 Florins.

Valeur { *en argent de France 21 fr.*
" " *d'Angleterre 16 s. 8 d.*

VIJF GULDEN STUK.
5 Florins.

arg.t de France 10 f. 50 c.
" *d'Angleterre 8 s. 4 d.*

VAN REPUBLIEK TOT KONINKRIJK

Sinds meer dan een eeuw wordt in de handboeken het jaar 1795 als een belangrijke caesuur in de geschiedenis van de Nederlandse munten gehanteerd. Ten onrechte echter: wel ging door de revolutie van dat jaar het politiek systeem van de Republiek der Verenigde Nederlanden ten onder en kwam de macht in handen van nieuwe groepen met nieuwe ideeën, maar het duurde jaren voordat reorganisatie van de instellingen feitelijk zijn beslag gekregen had. Voor het muntwezen heeft deze aanpassing meer dan een halve eeuw geduurd: in 1808 werden voor het eerst munten met nieuwe beeldenaars in omloop gebracht, maar pas in 1847 waren de munten uit de tijd van de Republiek uit de circulatie verdwenen.

De felle strijd die na 1795 uitbrak tussen voor- en tegenstanders van provinciale zelfstandigheid maakte dat een nieuwe regeling voor de muntslag voorlopig niet tot stand kwam, en volgens de oude voorschriften verder werd gemunt. Een unitaristisch ontwerp van 1800 werd door de volksvertegenwoordiging verworpen en pas tijdens het meer autoritaire regiem van koning Lodewijk kwam in 1806 een aantal Decreten tot stand, waarbij de provinciale munthuizen werden opgeheven ten gunste van één centrale munt te Utrecht en nieuwe munttypen met de beeldenaar van Koning werden ingevoerd.

Voor het zilver bleef de muntvoet gelijk aan die van de oude gulden, daarnaast zouden ook gouden munten worden geslagen. De aanmuntingen bleven echter zeer beperkt: in zilver werd een klein aantal rijksdaalders geslagen, goud werd doordat de goudprijs hoger opliep dan bij vaststelling van de muntvoet aangenomen was [1], praktisch niet aangemunt. Wel ging ook onder de nieuwe regeling de aanmunting van gouden en zilveren dukaten voor de uitvoer, evenals in de voorafgaande jaren vrij regelmatig door; in waarde bedroeg deze aanmaak het driedubbele van die van de rijksdaalder voor de binnenlandse omloop.

Nadat gedurende de inlijving de aanmunting vrijwel had stilgestaan — het aantal te Utrecht geslagen Franse munten is te verwaarlozen — stond het in 1813 herstelde en 1815 aanzienlijk uitgebreide Koninkrijk der Nederlanden voor de taak het muntwezen opnieuw te regelen.

In het Noorden was de toestand van de circulatie sinds 1795 nauwelijks veranderd. Praktisch heerste een zilveren standaard, d.w.z. de waarde van het geld was gebaseerd op de hoeveelheid edel metaal die de zilveren munten bevatten. Goud speelde geen rol: de rijders van 1749-1764 waren versmolten of opgepot omdat hun intrinsieke waarde (de goudprijs was immers gestegen!) inmiddels boven de *f* 14,— gekomen was; de dukaten hadden geen vaste koers en werden alleen voor uitvoer tegen dagkoers verkocht.

Een extra complicatie was dat er eigenlijk twee soorten zilvergeld bestonden. Er waren enorme hoeveelheden daalders, florijnen en schellingen uit het laatste kwart van de 17e eeuw in gebruik, die ondanks sterke slijtage nooit waren ingetrokken: per gulden bevatten zij dus veel minder zilver dan de 200 azen (= 9,6 gram), die sinds 1681 voor de gulden waren voorgeschreven. Bovendien waren de Zeeuwse zilveren dukaten — volgens eenzijdig besluit van Zeeland, dat sinds 1805 voor het gehele land was gelegaliseerd — voor 52 i.p.v. 50 stuivers in omloop: een bedrag betaald in deze munten bevatte dus 5% minder zilver dan hetzelfde betaald in volwaardige guldens. Het gevolg was dat voor binnenlandse transacties zoveel mogelijk van gesleten munten en van Zeeuwen gebruik gemaakt werd en de betere munten voor betalingen naar het buitenland gebezigd werden, waar het verschil in intrinsieke waarde wel werd gewaardeerd. De grote aantallen zilveren rijders en niet-Zeeuwse zilveren dukaten zijn dan ook in de 18e eeuw uitsluitend ten behoeve van de buitenlandse handel aangemunt, resp. voor Oost-Azië en voor Oost-Europa.

Daarbij kwam door de vereniging met België in 1815 nog een nieuw probleem. Daar was

[1]) Uitgegaan was van een verhouding tussen goud en zilver van 15½:1. In 1808 was deze opgelopen tot 16:1, zodat het goud van een 20 guldenstuk *f* 20,8 in zilver zou hebben gekost.

RIJDER. HALVERIJDER. DUKAAT.

14 Florins. *7 Florins.* *5 Florins 25 Cents ou 5 Flor. 5 Sous.*

argt de France 29 f. 40 c. *argt de France 14 f. 70 c.* *argt de France 11 f.*

" d'Angleterre 23 s. 4 d. *" d'Angleterre 11 s. 8 d.* *" d'Angleterre 8 s. 9 d.*

in hoofdzaak Frans geld in omloop dat al in de 18e eeuw de munten van de Spaanse en Oostenrijkse regeringen had verdrongen en na de inlijving bij de Franse Republiek in 1795 de officiële munt was geworden. Al was als rekeneenheid de Brabantse gulden (ongeveer aan de Nederlandse gelijk) nog in zwang, betaald werd in Franse louis' (nu 6 francs) en nieuwe 5 francs-stukken, benevens de bijbehorende goudstukken van Lodewijk XVI en Napoleon.

Bij een nieuwe muntregeling voor het gehele koninkrijk waren dan ook vooral twee vragen te beantwoorden: zou de Nederlandse gulden (en zo ja, ongewijzigd de zware gulden van 1681, of de lichtere, gesleten, gulden van de omloop) dan wel de Franse franc de gemeenschappelijke basismunt worden? Zou het muntstelsel als vroeger alleen op zilver of op beide edele metalen gebaseerd worden? Na lange discussie, waarbij zoals zo dikwijls in deze periode de inzichten en belangen van Noord en Zuid tegenover elkaar stonden, werd een compromis tot stand gebracht in de wet van 28 september 1816.

Grondslag voor de nieuwe muntslag werd de Noord-Nederlandse gulden, zoals die in 1681 was vastgesteld, echter nu met een zonder ernstige protesten aanvaarde moderne decimale indeling in 100 cents i.p.v. 20 stuivers à 8 duiten. In het Zuiden bleven het Franse geld — en de daarin getarifieerde Zuid-Nederlandse en Luikse munten — geldig, waarbij de franc werd gesteld op 47¼ cents, iets hoger dan de werkelijke intrinsieke waarde. In het Noorden bleef het oude gesleten en overgewaardeerde zilvergeld eveneens wettig betaalmiddel, hoewel deze stukken per gulden aanzienlijk minder zilver bevatten dan voor de nieuwe guldens voorgeschreven. Wel uitte de regering het voornemen ten spoedigste zowel de oude Nederlandse munten als de Franse francs tot nieuw geld te versmelten, waarvoor de kosten door het Rijk gedragen zouden worden.

Verder werd aan de zilveren gulden een gouden 10 guldenstuk toegevoegd. Dat betekende invoering van een dubbele standaard: zilveren en gouden munten, beide met een vaste koers, zouden wettig betaalmiddel zijn en de waarde van het geld bepalen. Stilzwijgend ging men er hierbij van uit, dat de prijsverhouding tussen de beide metalen zich na het herstel van de vrede niet meer aanzienlijk zou wijzigen. Tenslotte bleef de mogelijkheid bestaan, als van ouds, zilveren rijders en zilveren en gouden dukaten als handelsmunten voor de uitvoer te laten slaan, die echter geen wettelijk vastgestelde koers in guldens hadden.

Van de beoogde verbetering en vereenvoudiging van de circulatie kwam onder de werking van de wet van 1816 vrijwel niets. Slechts de aanmaak van decimale pasmunt was van praktische betekenis. In 1821 kwam de aanmaak van koperen centen en halve centen in Utrecht en Brussel behoorlijk op gang, zodat in 1827 de oude duiten buiten koers gesteld konden worden: zij werden mits niet onherkenbaar afgesleten, ingewisseld tegen 8 stuks voor 5 cents. Enkele jaren later werden ook de aanmuntingen van kwartjes, dubbeltjes en stuivertjes van betekenis, (eerste omvangrijke aanmunting te Brussel in 1824), zodat tegen 1830 redelijke hoeveelheden hiervan in handen van het publiek waren.

De aanmunting van grotere zilveren munten bleef echter uiterst beperkt; in totaal werd tot 1832 slechts voor ruim *f* 16 millioen vervaardigd, waarvan nog een aanzienlijk aantal naar de Koloniën werd gestuurd. De aanmunting viel vrijwel in het niet tegenover de tenminste *f* 100 millioen aan provinciale munten en een onbekend, maar zeker belangrijk bedrag aan Frans geld, die nog in handen van het publiek waren. Het is dan ook geen wonder dat muntschatten uit de tijd van de vereniging van Noord en Zuid vrijwel volledig uit munten van de Republiek, resp. Franse munten plegen te bestaan. Oorzaak van deze beperkte aanmunting was, dat enerzijds verwerking van de oude zilverstukken hoge kosten voor de berooide schatkist meegebracht zou hebben en anderzijds het te hoge tarief van de franc ertoe leidde dat guldens werden uitgevoerd en tot francs — vooral te Rijssel — werden versmolten en weer werden inge-

DRIE GULDEN

3 Florins.

GULDEN.

Florin, ou 100 Cents, ou 20 Sous.

voerd, waarop deze francs weer met winst voor guldens ingewisseld konden worden.
Bovendien bleek al spoedig dat de als vast aangenomen verhouding tussen de marktprijzen van goud en zilver niet stabiel bleef. De prijs van het goud op de wereldmarkt daalde na de vrede verder, zodat de intrinsieke waarde van de tientjes beneden de *f* 10,— kwam te liggen en het voordelig werd goud in baren of vreemde munten te kopen met Nederlands zilvergeld en het te laten verwerken tot gouden tientjes — na 1825 ook gouden vijfjes. Dit gebeurde inderdaad op grote schaal, zowel voor rekening van de regering als voor die van de daartoe gemachtigde Maatschappij tot bevordering van de Nationale Nijverheid[2]. Van 1819 tot 1840 werd voor niet minder dan *f* 172 millioen aan gouden munten in het binnenlands verkeer gebracht. Daarbij is nog niet gerekend het aanzienlijk aantal gouden dukaten dat als handelsmunt werd uitgevoerd (naar zilveren handelsmunten bleek na 1816 geen vraag meer te zijn).
De inhaerente nadelen van de dubbele standaard — die in Engeland al eerder waren ingezien en daar in 1816 tot invoering van de enkele gouden standaard hadden geleid — kwamen hoe langer hoe meer naar voren. Ook hier deed de als Wet van Gresham bekende economische regel zich gelden: kwaad geld verdrijft goed geld. In dit geval verdrongen de te hoog gewaardeerde gouden munten het goede zilvergeld uit de omoop. De beperkte hoeveelheden nieuwe zilverstukken die nog gemaakt waren, werden uitgevoerd of versmolten. Naast de massa van het nieuwe goudgeld kon slechts het oude evenzeer overgewaardeerde zilvergeld — dat al vroeger volgens dezelfde wet van Gresham het betere zilver had verdrongen — zich handhaven. Ten tijde van de Belgische Opstand bestond dan ook in het Noorden circulerende geld nog altijd, behalve uit goudstukken, uit de hoe langer hoe meer gesleten munten van de Republiek. Er werd zelfs vaak over gesproken dat de snoeiing nog hand over hand toe nam en dat zelfs in het buitenland valse oude schellingen werden gemaakt. H. E. v. G.

Wordt vervolgd

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De voorjaarsvergadering van het Genootschap zal op 25 en 26 mei in Limburg gehouden worden, samen met het Kon. Belgisch Genootschap voor Numismatiek en een aantal Duitse numismaten. De eigenlijke vergadering wordt gehouden in Maastricht. De leden zullen daar waarschijnlijk door de burgemeester op het stadhuis worden ontvangen. Het programma belooft ook verder veel interessants. Er staan lezingen op het programma door Nederlanders en buitenlanders, o.a. over de abdij en de munten van Thorn en over de beroemde 16e eeuwse numismaat Hubertus Goltzius. De volgende dag kan men het gehoorde aan de werkelijkheid toetsen, want dan wordt een bezoek gebracht aan Thorn, waar een tentoonstelling in het raadhuis is ingericht en waar de harmonie voor ons zal spelen. Na de lunch vertrekken de leden naar Venlo. Zij zullen daar in het prachtige Goltziusmuseum worden rondgeleid, dat vorig jaar geopend is.

[2]) Deze in 1822 opgerichte instelling trad aanvankelijk vooral als rijkskassier en emissieinstituut op; later vervulde zij onder de naam Société générale de Belgique een leidende functie bij de financiering van de Belgische industrie.

De illustraties in de bovenmarge zijn ontleend aan een in plano gedrukt biljet met afbeeldingen van de gangbare munten, uitgegeven door Arbon & Krap te Rotterdam in 1826.
Met het oog op de ruimte werd het blad in gedeelten gereproduceerd en moesten enkele delen van de onderschriften vervallen.
De stukken zijn ingedeeld in 'Nieuwe munten' en 'Oude munten'. Boven iedere afbeelding staat de naam en de waarde in Nederlands geld, eronder de omrekening in Frans en Engels geld. Zie de volledige tekst bij Monnaies de cuivre op blz. 26.

VIJFTIG CENT. *50 Cents, ou 10 Sous.* VIJF EN TWINTIG CENT. *25 Cents, ou 5 Sous.* TIEN CENT. *10 Cents, ou 2 Sous.* VIJF CENT. *5 Cents, ou 1 Sous.*

BUITENLANDS NIEUWS

Bij congressen van de F.I.D.E.M. is het gebruikelijk dat alle deelnemers een bronzen penning ontvangen die voor deze gelegenheid door een kunstenaar van het organiserende land is vervaardigd. Dit is ook weer het geval geweest in Parijs in oktober 1967 (zie verslag in De Geuzenpenning 18 (1968) p. 4). De medailleur Jean Asselbergs is er in geslaagd een penning te creëren die opvalt door kunstzinnige vormgeving en technische vaardigheid. De voorstellingen aan voor- en keerzijde zijn direct in het staal gesneden. Diameter 84 mm., afbeelding iets verkleind. Op de voorzijde ziet men het gebouw van de Parijse Monnaie, waar ter gelegenheid van het congres een internationale tentoonstelling van moderne penningkunst ingericht was. Het rust op een schip, sinds eeuwen het symbool van de stad. Aan de keerzijde zijn vier figuren gearrangeerd: een Japanner, een Neger, een Blanke en een Indiaan, die penningen in de hand houden. Het patine is bijzonder mooi. Tegen een zwarte achtergrond steken de voorstellingen roodachtig af. De technische uitvoering berustte bij de Monnaie de Paris.

G. v. d. M.

Tot voor kort bestond er in Duitsland geen vereniging voor vrienden en beoefenaars van de penningkunst. Voor de kunstenaars bracht dit o.m. het nadeel met zich mee dat er geen centrale instantie was die zich belastte met de samenstelling van een Duitse inzending naar de tweejaarlijkse F.I.D.E.M. tentoonstellingen. Aan deze situatie is nu een einde gekomen door de oprichting, op initiatief van Prof. Dr. P. Berghaus te Münster, van de Gesellschaft der deutschen Medaillenfreunde. Op de oprichtingsvergadering op 9 december 1967 werd besloten de eerste grote ledenvergadering te houden op 4 mei 1968 te Hannover. Daar zal dan een tentoonstelling van moderne Duitse penningen ingericht worden. Tot het van kracht worden van de statuten en de definitieve bestuursverkiezing zal de Heer Georg Wimmelmann, 3 Hannover, Hausmannstr. 1, als voorzitter optreden. Vicevoorzitter en secretaris is Dr. O. Marzinek, 527 Gummersbach, Kr. Bernberg.

DRIE GULDEN
3 Florins.

GULDEN.
Florin, de 100 Cents, ou 20 Sous.

EEN PLEIDOOI VOOR INVOERING VAN MUNTEN VAN VIJF EN TIEN GULDEN

De heer Beuth, onvermoeibaar strijder voor gedenkmunten, heeft deze kwestie terecht gekoppeld aan de vraag of er misschien nu al, of anders in de nabije toekomst, muntstukken van *f* 5.— en *f* 10.— nodig zullen zijn. Naar aanleiding van de opmerkingen die minister Witteveen tijdens de openbare commissie vergadering van 22 november over deze kwestie heeft gemaakt, heeft de heer Beuth de leden van de vaste commissie voor Financien een nota toegestuurd, waarvan we hier een korte samenvatting zullen geven.

Als argumenten voor uitbreiding van de bestaande muntenreeks voert de heer Beuth aan dat alle ons omringende landen 8 of 9 denominaties kennen, waarbij meestal een of meer zilveren munten als hoogste muntsoort. Voorts blijkt dat vele kamerleden het zilver niet willen missen, wat zou gebeuren bij de invoering van nikkelen guldens en rijksdaalders. Grotere denominaties worden noodzakelijk bij de voortschrijdende geldontwaarding, en de Nederlandse Spoorwegen hebben behoefte aan munten van *f* 5.— en *f* 10.— voor hun automaten. Deze behoefte zou zich tot andere zaken kunnen uitbreiden. Het biljet van *f* 5.— voorziet misschien wel in een behoefte, maar teveel papiergeld (zilverbonnen!) is niet gewenst. Als bezwaar tegen *f* 5.— stukken nu kan worden ingebracht dat ze, gezien de opbouw van de nieuwe muntenreeks (*f* 1.—, diameter 25mm., *f* 2.50, diameter 29 mm.) een diameter van 33 mm zouden moeten krijgen, dat is net zo groot als onze huidige rijksdaalder. Die moet dus eerst uit de circulatie verdwijnen. Het *f* 10.— stuk zou een diameter van 37 mm krijgen.

Wat de gedenkmunten betreft merkt de heer Beuth op dat de bezwaren die aan de toepassing in andere landen kleven een reden moeten zijn, niet om het idee in zijn geheel te verwerpen, maar om die bezwaren te ondervangen. De heer Beuth pleit er dus voor om de hoogste denominatie voor de gedenkmunten te reserveren, en deze munt in zo grote aantallen te slaan, dat hij niet uit de circulatie verdwijnt in de zakken van de handelaren en de laadjes van de verzamelaars. Daarbij moet er door een speciaal muntadviescollege voor gewaakt worden dat er teveel gelegenheden herdacht worden, terwijl het besluit tot herdenking door de ministerraad genomen moet worden. Verwarring door een groot aantal typen hoeft niet op te treden, aangezien het formaat hetzelfde zal blijven. Ter vergelijking wordt het door elkaar circuleren van munten van Willem II, Willem III en Wilhelmina aangevoerd, hetgeen geen praktische moeilijkheden opleverde.

Overzicht van de denominaties in een aantal Europese landen

										Totaal	Reëel
Engeland	½ d.	1 d.	3 d.	6 d.	1 Sh.	2 Sh.	2½ Sch.	5 Sh.*		8	7
Duitsland	1 pf.	2 pf.	5 pf.	10 pf.	50 pf.	1 DM.	2 DM	5 DM		8	8
Belgie	20 cts.	25 cts.	50 cts.	1 fr.	5 frs.	*20 frs.*	*50 frs.*	*100 frs.**		8	7 à 8
Frankrijk	1 cts.	5 cts.	10 cts.	20 cts.	½ fr.	1 fr.	*5 frs.*	*10 frs.**		8	7 à 8
Zwitserland	1 r.	2 r.	5 r.	10 r.	20 r.	*½ fr.*	1 *fr.*	2 *frs.*	*5 frs.*	9	9
Oostenrijk	2 gr.*	10 gr.	50 gr.	1 Sch.	*5 Sch.*	*10 Sch.*	*25 Sch.*	*50 Sch.**		8	6
Denemarken	1 ö	2 ö	5 ö	10 ö	25 ö	1 Kr.	2 Kr.	5 Kr.	*10 Kr.**	9	8
Noorwegen	1 ö	2 ö	5 ö	10 ö	25 ö	50 ö	1 Kr.	5 Kr.	*10 Kr.**	9	8
Zweden	1 ö	2 ö	5 ö	10 ö	25 ö	50 ö	*1 Kr.*	*2 Kr.*	*5 Kr.*	9	9

De cursief gedrukte denominaties zijn zilveren munten

* Deze denominaties komen (praktisch) niet of sporadisch in het verkeer voor.

DUKATON.

3 Florins 15 Cents, ou 3 Florins 3 Sous.

DAALDER.

1 Florin 30 Cents, ou 1 Florin 10 Sous.

BINNENLANDS NIEUWS

OPRICHTING KRING ZEELAND

Er is weer een nieuwe kring bijgekomen. Op 1 februari werd te Middelburg de Kring Zeeland opgericht. Men stelt zich ten doel, naast ruilingen en lezingen, ook het collectief aankopen van munten en penningen te bevorderen. De heren J. Schulman en P. C. de Vries zijn bereid gevonden de eerste lezingen te verzorgen. Het voorlopig bestuur bestaat uit de volgende personen: P. J. Davidse, voorzitter, J. Roelse, Anton Mauvelaan 6 Vlissingen, secretaris, P. Vogelaar, penningmeester, H. J. Roozeboom en J. Meulmeester, leden van het bestuur. De kring telt reeds 44 leden. Wij heten deze nieuwe kring van harte welkom.

EEN ERELIDMAATSCHAP

Op 12 januari jl. heeft de heer M. J. van der Voort in zijn hoedanigheid van officieel vertegenwoordiger van de Organization for International Numismatics te Californië, op de Ambassade van de Verenigde Staten te 's-Gravenhage aan Zijne Excellentie de Ambassadeur van de VS, de Hon. William R. Tyler, het Erelidmaatschap van de OIN uitgereikt.
De Ambassadeur had grote belangstelling getoond voor de in Juni 1967 te Los Angeles gehouden Conventie van de OIN en had voor het congres een schriftelijke boodschap medegegeven, waarin hij verzocht later een rapport over de Conventie te ontvangen. Zijn reactie op dit rapport was van dien aard dat de Board van OIN eenstemmig besloot Z. E. het Erelidmaatschap (het eerste!) aan te bieden. In enige zeer welgekozen woorden accepteerde de Ambassadeur de onderscheiding.
Een uitvoerig verslag van de ceremonie is gepubliceerd in de voornaamste Amerikaanse numismatische tijdschriften.

M. J. van der Voort

PUBLIKATIES

A. Delmonte, *De zilveren Benelux*, J. Schulman, Amsterdam, 1967. *f* 70.—

Dit werk beoogt een beschrijving te geven van alle grote zilveren munten, tot en met de kwart daalders, voor zover geslagen binnen de grenzen van de voormalige Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. In opzet vermeldt het alle typen en jaartallen, met de voornaamste varianten, de graad van zeldzaamheid en het aantal geslagen exemplaren. Natuurlijk zijn noch de grootte noch het metaal van een munt bepalend voor de begrenzing van een op wetenschappelijke leest geschoeid numismatisch handboek. Als zodanig is het boek ook niet bedoeld, het wil een volledige catalogus zijn, een hulpmiddel en vraagbaak voor iedere belangstellende in de numismatiek van de Zeventien Nederlanden. Hoewel dit nergens vermeld wordt, eindigt de beschrijving omstreeks 1795. Voor het gemak van de verzamelaars worden de reeksen der oude typen voortgezet tot aan de laatste muntslag, zodat de Utrechtse zilveren dukaat van 1808 de hekkensluiter is. Ten onrechte wordt een viertal munten van het Hertogdom Bourgondië (292, 299, 299a en 307) opgenomen.
Titel en voorwoord zijn drietalig Frans-Nederlands-Engels, de tabellen achterin eveneens. In de verdere tekst wordt het Nederlands beperkt tot de naam van de munt, en hier en daar wat bijzonderheden. Het nog aanwezige Nederlands maakt de indruk letterlijk uit het Frans vertaald te zijn, hetgeen zo nu en dan leidt tot het wonderlijk taaleigen dat Waalse ambtenaren voor Vlaams trachtten te verslijten. De volgorde van de behandelde munten is niet helemaal consequent, maar dank zij de uitstekende inhoudslijsten vormt dit geen bezwaar. Waarom de snaphaanschellingen met hun koers van 6 stuiver ook zijn opgenomen, is mij niet hele-

ZEEUWSCHE RIJKSDAALDER.
2 Florins 60 Cents, ou 2 Flor. 12 Sous.

ZES EN TWINTIG STUIVER.
1 Florin 30 Cents, ou 1 Florin 6 Sous.

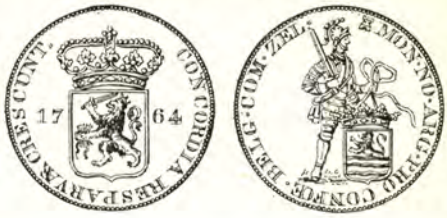

maal duidelijk. Op de 52 foto-platen vinden we 545 meerendeels heel goede munt-afbeeldingen van de in de tekst met een sterretje aangeduide munten; de nrs 1170, 1171, 1172 en 1182 bleken ten onrechte van het sterretje voorzien.

Wie ooit getracht heeft een volledige beschrijving te geven van slechts een klein deel van de hier behandelde stof, zal bij het bestuderen van dit boek steeds meer bewondering krijgen voor de prestatie van de schrijver. De beschrijving van de munten van het Prins-Bisdom Luik en van de kleinere dynasten, slechts uit obsolete werken en verspreide artikelen op te diepen, verhoogt de waarde van dit boek. Bovendien worden ook de noodmunten beschreven. Talrijke in de litteratuur nog onbekende jaartallen worden vermeld. Een enkele maal moet ik daar wel een vraagteken bij zetten. Zo bestaan er vrijwel zeker geen halve Utrechtse zilveren dukaten van 1781 en 1783 (Delm. 1006); in de catalogus van het Centraal Museum Utrecht worden ze wel vermeld, maar ten onrechte naar mij bij persoonlijk onderzoek bleek. De zilveren dukaat van Utrecht van 1795 bestaat vermoedelijk evenmin. Omdat er steeds nog onbekende jaartallen ontdekt worden en zelfs Homerus wel eens slaapt, ontbreekt er natuurlijk wel iets aan de volledigheid. Zo miste ik bijv. de piedfort van de Brabantse dukaton van 1665 en van de Vlaamse dukaton van 1636, de Friese snaphaan van 1592, de halve leeuwendaalder van Holland van de jaren 1609 en 1633, de Zeeuwse halve Leeuwendaalder van 1649, de dukaton van Zeeland van 1670 met het engelenkopje, de dukaton van Utrecht van 1751 met kabelrand, de florijn van Deventer van 1621 en vele varianten. Het tienstuiver stuk van Zeeland (alleen in 1613 geslagen) werd vergeten. De analoge munten van Gelderland (1606), Holland (1606) en Friesland (1607) behoren met de vergeten Zeeuw eigenlijk onder een apart hoofdje genoemd te worden, als 10-stuiver stukken volgens de ordonnatie van 21-3-1606, want ze hebben niets te maken met de latere halve guldens.

Voor de schrijver van een werk als dit is het vrijwel uitgesloten iedere munt persoonlijk te bestuderen, en hij zal zich dikwijls moeten verlaten op anderen. Hierdoor is misschien te verklaren dat de interpunctie quasi nauwkeurig is weergegeven met kruisjes, ringetjes, dubbele punten enz. De gegeven interpunctie komt inderdaad altijd voor, maar is lang niet altijd regel, en dan wordt dit niet vermeld. Logischer zou zijn de interpunctietekens overal door een punt weer te geven. Ondanks deze kritiek op detailpunten is dit boek een aanwinst. Maar na de Zilveren en de Gouden Benelux blijft een lacune bestaan. Wij voeren steeds bouwstoffen aan, maar waar blijft het grote Handboek dat Verkade zal vervangen? De heer Delmonte verdient grote erkentelijkheid voor het belangrijke werk dat hij heeft verricht. We zijn weer een stap dichterbij. Maar we zijn er nog niet. Nog in geen jaren. Daarom is de zilveren Benelux voorlopig onmisbaar voor iedereen die beroepshalve of als liefhebberij zich interesseert in de Nederlandse numismatiek.

H. J. van der Wiel

I. G. Spassky, *The Russian Monetary System. A Historico-Numismatic Survey.* Translated from the Russian by Z. I. Gorishina and revised by L. S. Forrer. Revised and enlarged Edition, Jacques Schulman N.V., Amsterdam 1967, *f* 60.—

Het algemene overzicht van het Russische muntwezen door de conservator van de Russische munten aan de Hermitage, dat met drie snel op elkaar volgende edities van 1957, 1960 en 1962 zijn bruikbaarheid bewezen heeft, is thans dankzij een initiatief van de heer M. J. van der Voort in Engelse vertaling verschenen. De nieuwe uitgave werd met medewerking van de auteur op enkele punten aangevuld, o.a. met een alinea over de ontwikkeling sedert 1961; bovendien is het aantal afbeeldingen van 190 op 212 gebracht en zijn andere illustraties dikwijls aanzienlijk verbeterd. Ook komt de gehele rijke illustratie door het gebruik van beter papier veel beter tot zijn recht dan in de originele uitgave.

DERTIEN STUIVER.
65 Cents, ou 13 Sous.

ZES EN EENHALVE STUIVER.
32½ Cents, ou 6½ Sous.

ACHT EN TWINTIG STUIVER.
1 Florin 40 Cents, ou 1 Florin 8 Sous.

Het boek is niet een catalogus van Russische munten — waarvoor naar de merkwaardigerwijze in de bibliografie niet vermelde werken van H. Severin verwezen kan worden —, maar een uitvoerig schets van de ontwikkeling van het geldwezen in Rusland van de vroege middeleeuwen tot heden. Dat echter een numismaticus en niet een econoom aan het woord is, blijkt duidelijk uit de grote zorgvuldigheid waarmee de overgeleverde munten zelf worden genoemd en in hun historisch kader geplaatst. Hoofdmomenten in de bespreking zijn dan ook de unificatie van het Russische muntwezen in het onstaan van de Moskouse roebel als rekeneenheid in de late Middeleeuwen en de modernisering van het stelsel met de zilveren roebel van 100 kopeken als basis onder Peter de Grote. Dat Dr. Spassky deze indeling als voorbeeld voor de in West-Europa ten tijde van de Franse revolutie ingevoerde decimale indeling van de munten beschouwt, mag overigens wel als wat overdreven beschouwd worden.

Helaas is de kwaliteit van de vertaling bedenkelijk. De tekst is moeizaam leesbaar, voornamelijk omdat de vertaalster niet zeer vertrouwd blijkt te zijn met de economische en numismatische terminologie. Zelfs een geen Russische lezende rec. is in staat verschillende aperte fouten aan te wijzen. Zo wordt bijv. op blz. 155 van 'commercialism' gesproken, waar in het origineel sprake is van het Mercantilisme. Het ontbreken van een beschrijving van de nrs. 4 en 5 in de legende van afb. 96 is ook misschien aan de slordigheid van de vertaalster te wijten. H. E. v. G.

H. Enno van Gelder — Joh. S. Boersma, *Munten in muntvondsten* (Fibulareeks 35), Bussum 1967, *f* 6,90.

Vóór de opkomst van moderne spaar- en beleggingsmogelijkheden in het begin van de 19e eeuw was de grond de aangewezen plaats om gespaarde geldsommen te bewaren. De meeste van deze heimelijk verborgen schatten werden na verloop van tijd door de eigenaar weer opgegraven, maar een aantal werd pas eeuwen later teruggevonden, omdat de oorspronkelijke eigenaar plotseling overleden was of omdat hij de plaats waar hij zijn geld verborgen had om een of andere reden niet meer terug kon vinden. Moderne muntenverzamelaars mogen hier dankbaar voor zijn, want veel van hun kostbaarheden zijn uiteindelijk afkomstig uit dergelijke verborgen schatten.

Hoe belangrijk het is dat muntvondsten geregistreerd worden en voor studiedoeleinden toegankelijk gemaakt, wordt aangetoond door dit boekje. Door de samenstelling van vondsten te bestuderen en te vergelijken hebben de schrijvers een overzicht kunnen geven, niet zozeer van alle muntsoorten die in Nederland geslagen zijn, maar van de munten die in ons land de eeuwen door in omloop waren, dus ook vele buitenlandse munten. Voor verschillende perioden, te beginnen met de Romeinse tijd, zijn muntvondsten uitgekozen die een karakteristiek beeld geven van de muntcirculatie in de jaren waarin zij gevormd en verborgen zijn. Daarbij wordt de samenhang met historische en economische factoren aangetoond die invloed hebben uitgeoefend op het dagelijkse leven van onze voorouders.

In de inleiding wordt allerlei wetenswaardigs verteld over het verschijnsel muntvondst, over de motieven die tot verberging geleid hebben, de stappen die een vinder moet nemen als hij het maximum aan genoegen van zijn vondst wil beleven en de voetangels en klemmen die de onderzoeker van de samenstelling ervan op zijn pad vindt. Aan het eind staat een per provincie chronologisch geordende lijst van muntvondsten met opgave van het aantal munten die zij bevatten en het tijdschrift waarin zij gepubliceerd zijn. Tien kaarten, ieder voor een bepaalde periode, tonen op welke plaatsen in Nederland vondsten aan het licht gekomen zijn. Het boekje wordt besloten met een korte lijst van numismatische handboeken en een register. Vermeld moet nog worden dat het rijk geïllustreerd is en dat de hele uitvoering een prettige indruk maakt.

G. v. d. M.

HOLLANDSCHE RIJKSDAALDER.
2 Florins 50 Cents, ou 2 Florins 10 Sous.

VIJF EN TWINTIG STUIVER.
1 Florin 25 Cents, ou 1 Florin 5 Sous.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

185ste bijeenkomst op 13 december 1967 — De Heer M. J. van der Voort hield deze avond een lezing over zijn numismatische reis naar Amerika. Zijn lezing werd geïllustreerd met een aantal uit Amerika meegebrachte onderscheidingen en voorwerpen.

186ste bijeenkomst op 10 januari 1968 — De Heer Lod. Beuth vertelde over de plannen van de Straasburgse Assemblée om één Europese Munt te creëren, en over zijn verdere plannen om te bewerkstelligen dat in Nederland zilveren 5 en 10 Gulden en/of Herdenkingsmunten geslagen zouden worden. Er volgde een levendig debat speciaal met de Heren Vinkenborg, Zwager, Puister, Van der Dussen en Van der Voort.

187ste bijeenkomst op 14 februari 1968 — Op deze algemene kringavond werd de leden de gelegenheid gegeven iets te vertellen over een aantal meegebrachte stukken uit hun eigen collectie. Er volgde een geanimeerde discussie.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

180e bijeenkomst op 20 december 1967 — Drs J. P. Guépin gaf een uitvoerige inleiding op de kort tevoren geopende tentoonstelling 'Hannibal' en leidde daarna de aanwezigen op de expositie rond.

181e bijeenkomst op 25 januari 1968 — Onder de titel 'Naar eenwording van de Europese munt' zette de heer Lod. S. Beuth zijn gedachten uiteen over de invoering in niet al te verre toekomst van uniforme munten voor de in de Raad van Europa verenigde staten, waarbij hij in bijzonder aan benaming, denominaties en vormgeving aandacht besteedde.

182e bijeenkomst op 21 februari 1968 — Lt. Kol. J. A. Herweyer hielde een goed gedocumenteerde en zeer verzorgde voordracht over 'De Utrechtse bisschoppen als muntheer'. Hij bracht vooral de betrekkingen tussen de algemene historische ontwikkelingen en de muntslag naar voren.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

109e bijeenkomst op 24 november 1967 — Door zijn grote deskundigheid en zijn grote belangstelling op het gebied der luchtvaart is de heer C. Wijdooge in staat geweest een bewonderenswaardige collectie penningen en munten bijeen te brengen, die getuigt van de ontwikkeling der luchtvaart vanaf het vroegste begin der ballonvaart tot de recente ruimtevaartvluchten. Een boeiende ontwikkeling aan de hand van een even boeiende illustratie!

110e bijeenkomst op 20 februari 1968 — In een zeer interessant gedocumenteerde lezing gaf Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta met behulp van dia's en munten een overzicht van de ontwikkeling van de beeldenaars op Romeinse munten. Behalve als betaalmiddel fungeerde de Romeinse munt tevens als communicatiemiddel tussen de keizers en het volk. Uit de beeldenaar blijkt o.a. de politieke geaardheid van de keizers, hun oriëntatie op de Griekse dan wel op de Romeinse wereld of de plaats, die zij zich in de ogen van hun onderdanen wensten te verwerven. Een voordracht, die velen een beter inzicht in de Romeinse munthistorie heeft gegeven.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

80ste bijeenkomst op 14 december 1967 — Voordracht door Dr. D. A. Wittop Koning uit Amsterdam. Onderwerp: 'Pharmaceutische Penningen'. De spreker, die pharmaceut is, illustreerde zijn lezing met de penningen van zijn vak. Uitvoerig werd gesproken over de hortuspenningen, vooral Amsterdam, maar ook van Utrecht en Den Haag. Daarna werden behandeld de portretten van de vele Nederlandse pharmaceuten. Verder vele penningen over de geschiedenis van het geneesmiddel (aloë, penicilline) en penningen met afbeelding van apothekersbenodigdheden. Zéér interessante onderwerpen en prachtige collectie penningen.

81ste bijeenkomst op 11 januari 1968 — De heer P. W. Meyer uit Eindhoven sprak over: 'De splitsing van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden in Koninkrijk België en Koninkrijk der Neder-

TWAALF EN EENHALVE STUIVER.
62½ Cents, ou 12½ Sous.

ACHTSTUIVER.
40 Cents, ou 8 Sous.

SCHELLING.
25 Cents, ou 5 Sous.

landen of de Revolutie van 1830/31 die eigenlijk niemand voorzien had'. Aan de hand van vele gedenk- en spotpenningen, draagtekens, herdenkingsmunten en documentatiemateriaal is deze min of meer onbekende periode uit onze geschiedenis onze revue gepasseerd.

82ste bijeenkomst op 8 februari 1968 — Diverse leden hielden aan de hand van uit hun eigen kollektie meegebrachte munten of penningen een korte inleiding. Een bijzonder geslaagde avond, welke altijd weer te kort blijkt te zijn.

Kring Limburg
(Secr.: Bonnefantenmuseum)

73ste bijeenkomst op 30 september 1967 — Deze bijeenkomst, die onder zeer grote belanstelling werd gehouden in het Goltziusmuseum te Venlo, had als doel te doen kennismaken met de aktiviteiten van onze Kring. Na een woord van welkom door de waarnemend Voorzitter hield ons lid de Heer W. Hendriks, stadsarchivaris van Venlo een belangwekkende voordracht met lichtbeelden over de in Venlo geboren kunstschilder, graveur en drukker Hubertus Goltzius (1526-1583), de grondlegger van de wetenschap der numismatiek. Stammend uit een kunstenaarsgeslacht van het Neder-rijnse Hinsbeck genoot hij zijn opleiding bij Lombard te Luik, maakte studiereizen naar Italië en bezocht meer dan 900 numismatische verzamelingen. Hieruit verzamelde hij het materiaal, dat hem in staat stelde een aantal numismatische uitgaven, gedrukt in zijn eigen drukkerij te Brugge, uit te geven betreffende de Griekse en de Romeinse geschiedenis en de keizers vanaf Julius Caesar tot Karel V en Ferdinand II. Deze werken bezorgden hem een wereldfaam. Na deze voordracht bezochten de aanwezigen in het museum een kleine tentoonstelling gewijd aan het geldverkeer in Staats-Gelderland.

74ste bijeenkomst op 28 oktober 1967 — Op verzoek van vele leden werd dit keer een ruilbijeenkomst gehouden.

75ste bijeenkomst op 25 november 1967 — In deze bijeenkomst, sprak ons lid de Heer Jos. Gasten over de geschiedenis van de stad Aquileia en haar munten, een onderwerp dat tot nog toe niet werd behandeld. Deze stad, die door Attilla grondig werd verwoest, heeft sedert 295 na Christus een munt gekend. Na de verwoesting werd een nieuw Aquileia gebouwd, doch dit verviel in de 15de eeuw; dit betekende tevens ook het einde van de aldaar gevestigde feodale munt. Spreker lichtte zijn voordracht met munten en tekeningen van munten toe. De belangstelling was maar matig voor deze leerrijke voordracht.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

50ste bijeenkomst op 12 december 1967 — Deze jubileumvergadering werd gewijd aan een onderlinge tentoonstelling, waarbij aan de leden gevraagd werd een kleine collectie munten en/of penningen bijeen te brengen, die een eenheid diende te vormen of die van een bepaalde visie op de numismatiek moest getuigen. Bij de beoordeling van de inzendingen — er was tevens sprake van een wedstrijdelement — werd meer aandacht aan de presentatie dan aan de geldswaarde van het tentoongestelde besteed.
Deze opzet leidde tot een bijzondere geanimeerde avond, waarbij veel aantrekkelijke inzendingen bewonderd konden worden. De heer M. de Jong veroverde de eerste prijs met een zeer originele collectie munten met dierenmotieven.

52ste bijeenkomst op 9 januari 1968 — Ons lid, de heer W. F. van Zegveld, toonde ons zijn zeer volledige verzameling munten, penningen en bankpapier van Israël. Een wel gedocumenteerde inleiding over de historie en de numismatiek van dit land lichtte het geëxposeerde nader toe.

53ste bijeenkomst op 6 februari 1968 — De heer J. Schulman kwam, vergezeld van zijn echtgenote, onze kennis van Leeuwendaalders verder verdiepen. Recente vondsten blijken steeds meer mogelijkheden te bieden voor de gespecialiseerde verzamelaar. Een geanimeerde veiling van een aantrekkelijke collectie munten en penningen besloot deze zeer druk bezochte avond.

Kring Twente
(Secr.: Houtstraat 6, Losser)

3de bijeenkomst op 9 februari 1968 — In een meeslepende verteltrant hield de heer H. J. te Paske uit Haren (Gr.) een lezing over 'Griekse Munten'. De onderwerpelijke munten werden aan de hand van geprojecteerde dia's uitvoerig en met kennis van zaken toegelicht. Het applaus na afloop van de lezing was dan ook geen formeel bedankje; het was een ovatie.

DUBBELTJE.

10 Cents, ou 2 Sous.

Valeur { *en arg.t de France 2 l. c.*
" " d'Angleterre 2 d.

STUIVER.

5 Cents ou 1 Sou. (20 font 1 Florin.)

arg.t de France 10 s. c.
" d'Angleterre 1 d.

Kring Zeeland
(Secr,: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

1e bijeenkomst op 1 februari 1968 — Op deze bijeenkomst werd het voorlopig bestuur vastgesteld en de plannen voor de toekomst besproken. De kring telt al 44 leden.

2e bijeenkomst op 7 maart 1968 — Het doel van deze avond was in hoofdzaak om wat beter met elkaar kennis te maken. Na afloop van het officiele gedeelte werd een levendige ruilhandel bedreven. Het werd voor de serieus geïnteresseerden een bijzonder leerzame en gezellige avond.

Monnaies de Cuivre

Nouvelles.

100 font 1 Florin CENT. *(5 font 1 Sou.)*

arg.t de France 2 1/10 c.
" d'Angleterre 1 1/2 farthing.

½ CENT.

arg.t de France 1/20 c.
" d'Angleterre 3/8 farthing.

Anciennes

160 font 1 Florin. DUIT. *(8 font 1 Sou.)*

arg.t de France 1 5/16 c.
" d'Angleterre ½ farthing.

VERKOOP VAN MIJN ZAAK

In verband met mijn gezondheid heb ik besloten mijn in het handelsregister ingeschreven munthandel te verkopen aan een kapitaalkrachtige koper, die snel kan beslissen.

De koper wordt een goed georganiseerd bedrijf aangeboden met een grote en veelzijdige voorraad munten en penningen van alle tijden en landen — naar bijbehorende literatuur beschreven — alsmede een uitgebreide vakboekhandel.

Het grote klantenkaartsysteem bestaat uit verzamelaars uit binnen- en buitenland en van overzee.

Er is een omvangrijke numismatische bibliotheek aanwezig.

De bedrijfsruimte is praktisch ingedeeld, ongeveer 215 m² groot, met inbegrip van een kluis. Een deel van de ruimte kan als woning worden gebruikt.

Alléén serieuze belangstellenden gelieven zich te melden.

Tot de overname zet ik mijn zaak op de gewone manier voort, d.w.z. inkoop, verkoop, voorraadlijsten, veilingen etc.

HEINRICH PILARTZ
Münzhandlung
Köln, Klingelpütz 16
Telefoon 21 54 04

ZEER BELANGRIJKE VEILING VAN MUNTEN, PENNINGEN en NUMISMATISCHE BOEKEN

waaronder ca. 600 Nederlandse provinciale munten (vele onbekende jaartallen), enkele honderden buitenlandse munten en een collectie Romeinse munten.

Veiling in Gebouw Haagse dierentuin (kleine foyer), Koningskade 3 — DenHaag (10 min. lopen van Staatsspoor).

Maandag 8 april 's avonds van 19.00 — 23.00 uur
Provinciale munten, 1e gedeelte.

Dinsdag 9 april 's middags van 13.30 — 17.00 uur
Penningen
Buitenlandse munten
Varia

Dinsdag 9 april 's avonds van 19.00 — 23.00 uur
Provinciale munten, 2e gedeelte
Het Koninkrijk
Koloniale munten
Zuidelijke Nederlanden
Boekwerken

Rijk geïllustreerde catalogus verkrijgbaar à *f* 3.50 (opbrengstlijst wordt 14 dagen na de veiling gratis nagezonden)

KIJKDAGEN:	vrijdag 5 april	10.00 — 17.00 uur
	zaterdag 6 april	12.00 — 17.00 uur
	zondag 7 april	12.00 — 17.00 uur

ten kantore van J. C. A. Loon te Rijswijk.

Fa. J. C. A. LOON - ERKEND NUMISMAAT - HAAGWEG 150 - RIJSWIJK (Z.H.)
TELEFOON 070 - 980665* - 903147 - FILIAAL: 010 - 241890

Kantooruren: dagelijks 9.30 — 17.30 uur
zaterdag 10.00 — 14.00 uur

INKOOP — VERKOOP — TAXATIES — VEILINGEN
van
MUNTEN en PENNINGEN

Maandelijks verschijnende prijslijsten

MAISON MARCEL PLATT
49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.
Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvrage

GERHARD HIRSCH
NUMISMATIKER
MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX
Numismaat
Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7
Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: $ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145 Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

Als alleen-vertegenwoordigers van een belangrijke handelaar in Singapore kunnen wij een aanzienlijke hoeveelheid OOSTERSE MUNTEN aanbieden tegen concurrerende prijzen.

Op aanvraag zenden wij U gaarne een prijslijst toe.

NICK PARKER ENTERPRISES
17 Parkside, Knightsbridge. London, S.W.1. England.
Telefoon: 01-235 6313
Telegramadres: IMEXMATIC London.
Lid: „P.N.A. of the U.K."

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.
TEL: 01-629 9835 CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. . MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965 **Derde druk**	*f* 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	*f* 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	*f* 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	*f* 45,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	*f* 50,—
	A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	*f* 70,—
	Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	*f* 60,—

ISRAEL GOVERNMENT COINS AND MEDALS CORPORATION LTD.

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA"

Abonnementsprijs per jaar: US $ 6.50

SPINK

Handelaren in munten en medaillen van alle tijden

Uitgevers
van de „Numismatic Circular"
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied

By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists

SPINK & SON LTD
Gevestigd in 1666

By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Primerose 2
1000 Lausanne 3 Cour
Tél. 021/27.75.58-59

Case Postale III, Cour
SUISSE

MONNAIES MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

Begin mei 1968 verschijnt:

DIE MÜNZEN DER GRAFEN VON LIMBURG 1212—1488

door Prof. Dr. Peter Berghaus en Joseph Spiegel
80 pag., geïllustreerd.

In deze publicatie * geven de auteurs een compleet overzicht met verklarende tekst van de munten van de Graven van Isenberg en de Graven van Limburg. Het werk is voorzien van een tweetal kaarten en verlucht met een groot aantal afbeeldingen van munten.

Prijs: *f* 18,50

1. Friedrich von Isenberg + 1226. Pfennig Kölner Art (Doppelt vergrößert)

2. Wilhelm I. 1401—57. Pfennig von Hohenlimburg (Doppelt vergrößert)

Te bestellen bij:

JACQUES SCHULMAN N.V.
Keizersgracht 448, Amsterdam.

* Deze publicatie is een overdruk uit:
DIE GESCHICHTE DER GRAFEN UND HERREN VON LIMBURG UND LIMBURG-STYRUM UND IHRER BESITZUNGEN
Teil II, Band 4

Dit complete werk zal eveneens begin mei verschijnen en bevat naast bovengenoemd muntengedeelte een beschrijving van het gehele voogdij- en leengoederenbezit, de vrijgraafschappen en burchten in Rijnland en Westfalen.

3. Heinrich 1443—86. Weißpfennig von Broich (Doppelt vergrößert)

422 pagina's, 11 kaarten en vele afbeeldingen.
Prijs bij intekening *f* 30,—; na verschijning *f* 35,—.
Verkrijgbaar via de boekhandel of rechtstreeks bij de uitgevers

VAN GORCUM — ASSEN

AKTUELE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

GROOTHERTOGELIJK BEZOEK UIT LUXEMBURG
Een prachtige penning voor uw serie „Vorstenhuizen van de Wereld". Gemaakt naar aanleiding van het recente bezoek aan ons land. Ontwerp Pol Dom.
In MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼, 30, 50 mm. ZILVER 1e gehalte 30,50 mm.
BRONS gepatineerd, 50 mm.

ISRAEL
Met Mosje Dayan, strateeg en taktikus in Israël's strijd om haar voortbestaan. Aan de keerzijde een gewapende kibboetsman. Ontwerp Willem Vis.
MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼*, 30*, 50* mm (* uitverkocht).
ZILVER 1e gehalte 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

100 JAAR ROODE KRUIS
De vier portretten: Koning Willem III (oprichter in 1867), Prins Hendrik, voorzitter (1908-1934), Koningin Juliana, voorzitster van 1934 tot 1948 (thans Beschermvrouwe) en Prinses Margriet, sinds kort lid van het Dagelijks Bestuur. Ontwerp Joop Hekman.
MUNTGOUD 21,6 krt 18¼, 22¼, 30, 50 mm. Van zachtglanzend muntgoud met op de keerzijde een rood geëmailleerd kruis 30 mm.
ZILVER 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

300 JAAR VREDE VAN BREDA
De driehonderdste viering van de Vrede van Breda (2e Engelse Zeeoorlog van 1665-1667) was aanleiding tot deze begeerlijke penning. Ontwerp Niel Steenbergen.
MUNTGOUD 21,6 ktr matglanzend, 18¼, 30 mm. ZILVER 30 mm.
BRONS (gietpenning, fraai gepatineerd) 75 mm.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, stations- en grenswisselkantoren.

N.V. Koninklijke Begeer, Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst
REDACTIE
Dr. J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.
ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.– per jaar
ADVERTENTIES
¼ pagina *f* 75.– per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
18e JAARGANG
NO. 3
JULI 1968

VALSE GOUDEN NEDERLANDSE MUNTEN

Naar aanleiding van de vele vragen, die ons door particulieren en handelaren gesteld worden over de kenmerken van valse gouden vijfjes en tientjes, menen wij er goed aan te doen de ons bekende vervalsingen hier te vermelden.

Omstreeks 1960 zijn de eerste vervalsingen — van het gouden vijfje 1912 — op de markt gekomen. Deze waren in de eerste plaats bestemd voor juweliers. Het gouden vijfje, dat als munt nooit erg geliefd is geweest, omdat het gemakkelijk met een cent verwisseld kan worden, werd voor de oorlog al graag als sieraad aan armbanden e.d. gedragen. De oplage van het gouden vijfje 1912 was echter maar 1.000.000. Door de aanhoudende vraag werd het muntje in de handel steeds schaarser, en dus duurder, hetgeen rond 1960 heeft geleid tot vervalsing.

In 1965 kwamen de eerste vervalsingen van het gouden tientje, type hangend haar 1897[1], op de markt. In 1967 volgden de gouden tientjes 1877 en 1933. Deze laatste twee zijn geslagen in verband met de groeiende vraag naar gouden munten als beleggingsobject.

De vervalsingen worden door de handel veelal met 'naslag' betiteld. Ten onrechte, want een naslag is een stuk, dat door de rechthebbende Munt op een later tijdstip dan op de munt ver-

[1]) Van het originele gouden tientje 1897 bestaan twee types, die niet in 1897 doch in 1898-1900 geslagen zijn. Het belangrijkste verschilpunt is de parelrand: bij het eerste type, geslagen in 1898 (oplage 108.771) zijn de parels aan de keerzijde gedeeltelijk met de rand versmolten; bij het tweede, geslagen in 1899 en 1900 (344.925 stuks) staan de parels los van de rand (Afb. A en B).

Echt en Vals (IVd) 5 Gulden, let op de letters

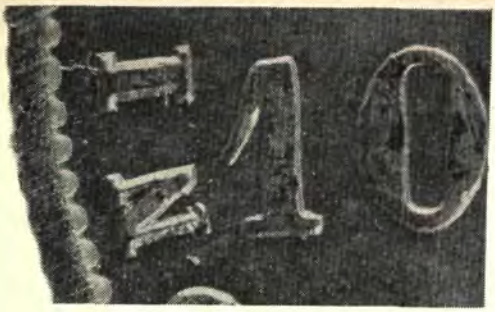

A Echt, 10 G 1897, 1e type

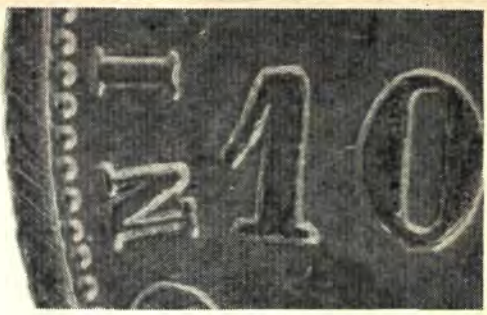

B Echt, 10 G 1897, 2e type

meld staat geslagen wordt, en niet voor de binnenlandse circulatie bestemd is; wordt een munt echter nagemaakt door anderen, die geen enkel recht hiertoe hebben, dan kunnen we spreken van valse munten.

Het goudgehalte van de vervalsingen is over het algemeen redelijk goed, al zijn er ook stukken van 18 karaat bij i.p.v. het officiële 21.7 karaats goud. Ook het gewicht klopt meestal wel, al is er vaak wel een afwijking van enkele tiende grammen. De uitvoering wordt door de voortschrijdende techniek de laatste jaren steeds beter, zodat het steeds moeilijker wordt om vals van echt te onderscheiden. Alleen de rand vormt kennelijk nog een probleem. Deze wijkt bijna in alle gevallen af: vooral bij de gouden vijfjes is de karteling veelal slecht afgewerkt, soms grover, ook wel scherper of geheel scherp doortrokken i.p.v., zoals bij de echte gouden vijfjes, vanuit het midden geleidelijk naar de kanten afvloeiend. Bij de gouden tientjes is de karteling beter gelukt, hier is zij echter vaak breder en minder geleidelijk naar de kanten afvloeiend.

In de lijst worden niet vermeld die vervalsingen, die geen problemen hoeven op te leveren omdat er geen originelen van bestaan, zoals bijv. het gouden vijfje van 1890 (in rood en geel goud), dat in werkelijkheid nooit geslagen is, en de dubbele gouden dukaat van 1966 en van 1967: een dubbele gouden dukaat staat niet meer in de muntwet. Noch dit stuk, noch het gouden vijfje dragen munttekens. Ze zijn dus kennelijk niet als vervalsingen bedoeld, maar gaan natuurlijk wel vaak als echt van de hand.

LIJST VAN DE ONS BEKENDE VERVALSINGEN

I 10 G, 1877
Geslagen. In de handel sedert 1967.
Te spiegelend oppervlak; iets vlakker reliëf; op de kz. twee uitwassen: één aan de rug van de G en één er tegenover aan de rechterkant van het wapen.

IIa 10 G, 1897
Gegoten. In de handel sedert 1966.
Zoals bij alle nagietingen is het reliëf vlakker en het veld korrelig; parels op de kz. zijn kleiner.

IIb Geslagen. In de handel sedert 2e helft 1966.
Iets vlakker reliëf; op de kz. links boven het cijfer 8 van het jaartal een punt; overigens perfekte uitvoering.

IIc Geslagen. In de handel sedert 1967.
Spiegelend oppervlak; iets vlakker reliëf; afwijkende kleur (geler); rand aan één zijde iets dikker; verder geen duidelijke kenmerken van valsheid.

IId Geslagen. In de handel sedert 1967.
Perfekte uitvoering, alleen karteling is breder.

IIIa 10 G, 1933
Gegoten. In de handel sedert 1964/5.
Iets vlakker reliëf. Komt praktisch niet voor.

IIIb Geslagen. In de handel sedert 1967 (zelfde herkomst als I).
Te spiegelend oppervlak; iets vlakker reliëf, niet zo fijn gedetailleerd, vooral wapenschild en Mercuriusstaf; op kz. tussen kroon en wapen is het veld mat i.p.v. glad.

IVa 5 G, 1912
Geslagen in Italië, ± 1960.
Detaillering veel minder fijn; oppervlak streperig, letters slecht uitgevoerd; parels van rand niet los van elkaar. Vz: haar veel te grof; linkerpoot letter M teveel naar het midden. Kz: kroon boven wapenschild zeer slecht uitgevoerd; boven rechterklauw leeuw ontbreekt blokje in wapenveld; teveel ruimte tussen kruis en wereldbol en letter R van DER; in ruitjes aan weerszijden van jaartal ontbreekt punt (deze vier kenmerken komen alleen bij dit type voor); rechterzijde leeuw veelal vaag.

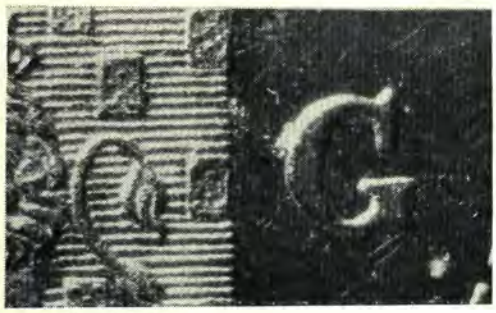

I Vals, 10 G 1877

IIa Vals, 10 G 1897 (vgl. B)

Randkarteling onafgewerkt, loopt soms niet door, lijkt bijgevijld.

IVb Geslagen?, ± 1961
Vz: Het geheel veel vager en slechter gedetailleerd, vooral bij de hals; haarwrong los van het haar; parelrand versmolten; kroon en wapenschild op kz. veel beter dan IVa, versiering op kroonband en kop leeuw echter veelal onduidelijk; letters blijven slechter uitgevoerd; randkarteling als IVa.

IVc Geslagen, ± 1962 (zelfde herkomst als IVa).
Oppervlak streperig. Vz: lijkt op IVa, doch het geheel is vager; en bij de hermelijnen mantel anders gedetailleerd; Kz: lijkt op IVb, alleen slechter geslagen, vooral wapenschild vager; randkarteling als IVa en b.

IVd Geslagen. In de handel sedert 1965 (zelfde herkomst als IVa en c).
Beter geslagen dan alle voorgaande gouden vijfjes, het geheel wat scherper dan origineel, vooral de vz; letters blijven slechter uitgevoerd; oppervlak streperig; vz: parels ietwat versmolten. Kz: wapenschild goed duidelijk, alleen kroonblad iets vager; randkarteling veel te grof.

IVe Geslingerd (slinger-gietmethode). In de handel sedert 1965.
Dit is het gevaarlijkste type. Detaillering iets minder scherp dan het origineel, vooral bij het haar, de hermelijnen mantel en het wapenschild; bij vergroting vertoont het oppervlak een craquelé-achtig uiterlijk; de randkarteling is heel goed gelukt.

J. H. Evers

VAN REPUBLIEK TOT KONINKRIJK
(vervolg)

De moeilijke financiele toestand tijdens de mobilisatiejaren na de Belgische opstand leidde tot vrijwel volledige stilstand van de Utrechtse munt. Daarna werd de muntkwestie opnieuw en nu met voortvarendheid aangepakt. De situatie was door de afscheiding van België in zoverre vereenvoudigd dat met de circulatie van Frans geld in de Zuidelijke provincies geen rekening meer behoefde te worden houden. Op de voorgrond stond thans de intrekking van de oude provinciale munten. Deze munten waren zo afgesleten dat intrekking tegen de officiele koers grote verliezen zou hebben opgeleverd. Allereerst was dus nodig een aanpassing van de nieuwe wettelijke gulden aan de intrinsieke waarde van het oude nog circulerende zilvergeld. Dit gebeurde door de wet van 22 maart 1839, die de intrinsieke waarde van de gulden met bijna 2% verlaagde. Aangezien door de dubbele standaard de nominale waarde van het gouden tientje aan de intrinsieke waarde van de gulden gekoppeld was, werd zo de te hoge koers van het tientje en vijfje, die tot aanmunting op grote schaal aanleiding had gegeven, gekorrigeerd. Na 1840 worden er haast geen gouden munten meer geslagen, omdat thans aanmunting niet meer voordelig bleek. Hier stond als voordeel tegenover dat nu de mogelijkheid was geopend zonder exorbitante verliezen de oude provinciale munten eindelijk op te ruimen. En passant werd het in 1816 gehandhaafde, maar in het nieuwe decimale stelsel niet passende driegulden-stuk vervangen door de rijksdaalder van $2^1/_2$ gulden.
Dit programma werd systematisch uitgevoerd in de jaren 1842-1847, waardoor een aanzienlijke uitbreiding van de outillage van de Utrechtse munt nodig bleek, benevens het in verkeer brengen van muntbiljetten om het voor hermunting telkens enige tijd aan het verkeer onttrokken zilver tijdelijk te vervangen. De oude munten werden soort voor soort tegen nominale waarde ingenomen en verwerkt tot rijksdaalders en guldens met een beeldenaar van koning Willem II. In totaal werd in deze jaren

IIb Vals, 10 G 1897

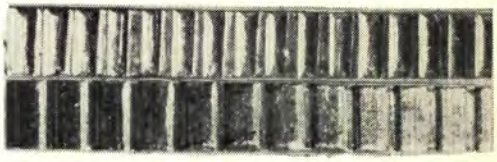

B Echt en IId Vals, 10 G 1897

AANMUNTINGEN 1795-1874
waarde in millioenen guldens

	voor uitvoer bestemd	voor omloop bestemd
1795-1806		
gouden dukaat	97,3	
zilveren dukaat	27,2	
3 en 1 gulden		3,8
1807-1810		
gouden dukaat	17,5	
zilveren dukaat	0,9	
50 stuiver		6,2
1814-1816		
gouden dukaat	23,3	
zilveren dukaat	0,4	
1817-1838		
10 en 5 gulden		141,7
gouden dukaat	31,6	
3, 1 en $^1/_2$ gulden		16,2
25, 10 en 5 cent		13,3
1 en $^1/_2$ cent		2,0
1839-1847		
10 en 5 gulden		30,9
gouden dukaat	1,8	
$2^1/_2$, 1 en $^1/_2$ gulden		67,5
1848-1874		
2, 1 en $^1/_2$ Willem	0,2	
gouden dukaat	0,7	
$2^1/_2$, 1 en $^1/_2$ gulden		393,0
25, 10 en 5 cent		7,9
1 en $^1/_2$ cent		0,5

Aanmuntingen beneden *f* 100.000 zijn niet opgenomen.

een bedrag van ruim *f* 86 millioen aan oud zilvergeld ingetrokken en hermunt (*f* 20 millioen meer dan bij de aanvang van de operatie geraamd was!), waarvan de Zeeuwse zilveren dukaten en guldens met de drieguldens ieder éénderde uitmaakten. De kosten voor de schatkist, veroorzaakt doordat het oude geld dooreengenomen toch nog 7,7% beneden de koerswaarde bleek te liggen, bedroegen bijna *f* 9 millioen. Eerst thans was het sinds 1795 nagestreefde doel de binnenlandse geldomloop te vereenvoudigen en te zuiveren werkelijk bereikt.

INTREKKINGEN 1842-1851
waarde in millioenen guldens

1842-1847 (munten van voor 1817)	
zilveren rijder [1])	1,2
zilveren dukaat [2])	2,6
3, 2, 1 en $^1/_2$ gulden	27,0
Zeeuwse zilveren dukaat [1])	28,7
Dubbele daalder en daalder	11,0
Florijn (28 st.)	6,4
Schelling [3])	5,2
Dubbele stuiver en stuiver	4,2
	86,3
1849-1851 (munten van 1817-1838)	
10 en 5 gulden	49,8
3, 1 en $^1/_2$ gulden	1,0
25, 10 en 5 cent	9,0
	59,8

[1]) met inbegrip van onderdelen
[2]) w.o. onderdelen, benevens Zuid-Nederlandse patagons
[3]) sinds 1823 in omloop voor 5 stuiver

Reeds tijdens de hermunting werd echter de discussie hervat over de definitieve regeling van het Nederlandse muntwezen, waarvoor de wet van 1839 slechts een tijdelijke betekenis had. Immers de nog steeds bestaande dubbele standaard hield het gevaar in, dat bij eventuele daling van de goudprijs het zojuist met veel moeite en kosten gesaneerde zilver weer uit de omloop verdreven zou worden, net zoals in de periode 1817-1838 gebeurd was. Om aan dit gevaar het hoofd te bieden — de Californische goldrush toonde al binnen enkele jaren hoe noodzakelijk deze voorzorg geweest was — werd bij de wet van 26 november 1847 de dubbele standaard vervangen door de enkele zilveren standaard. Gouden munten met vaste koers zouden niet meer geslagen kunnen worden.

In de volgende decennia was de consequentie van de vrije aanmunting van zilver een enorme productie van rijksdaalders en guldens; aan de *f* 68 millioen uit de hermuntingsperiode werden tot 1874 nog bijna *f* 400 millioen toegevoegd, een voorraad die tot in de 20e eeuw ongeveer voldoende voor het verkeer is gebleken.

Echt, 5 G 1912

IVa Vals, 5 G 1912

Een aantal uitvoeringsmaatregelen vulden in de eerstvolgende jaren de wet van 1847 aan. In 1849 werden de drieguldens en guldens van 1818-1837 voorzover niet reeds door particulieren versmolten om het hogere gehalte, ingetrokken. In 1849 en 1850 werd de zilveren pasmunt uit de voorafgaande periode ingetrokken en vervangen door nieuwe kwartjes, dubbeltjes en stuivertjes van hoger gehalte, doch lagere intrinsieke waarde, waarbij tevens een nieuw, tot 1941 gehandhaafd, type werd ingevoerd. De aanmunting begon met kleine aantallen onder Willem II, maar werd pas na intrekking van de oude typen omvangrijker. In 1850 werden als consequentie van de invoering van de zilveren standaard de oude 10-guldenstukken ingetrokken, waarbij aan het publiek de nominale waarde werd vergoed. Het goud werd met een verlies van ruim *f* 1 millioen verkocht.

Om in een eventuele behoefte aan gouden handelsmunten te voorzien — als zodanig hadden de tientjes feitelijk de laatste tijd dienst gedaan, naast de thans uitsluitend naar Azië uitgevoerde dukaten — voorzag de wet van 1847 ook in de mogelijkheid negotiepenningen zonder vaste koers te laten slaan, de dubbele, enkele en halve Willems; in feite bleek hiernaar echter nauwelijks vraag te zijn.

H. Enno van Gelder

BINNENLANDS NIEUWS

MUNTVONDST ROERMOND

In de eerste dagen van maart verschenen berichten in de pers dat in Zeeland een groot aantal munten werd gevonden. Bij nader onderzoek bleek, dat een lading grind die te Goes werd gelost en in de omgevinig van Roermond uit de Maas was gebaggerd, zilveren Karolingische munten bevatte. Kennelijk zijn deze afkomstig van een omvangrijke schat die in de grindbedding verborgen geweest is. De juiste omvang van het dépôt is niet meer vast te stellen, omdat een deel van het grind reeds verwerkt was, voordat de kostbare inhoud van het transport werd ontdekt. Uit het nog op de kade aanwezige deel werden ruim 800 munten bijeengegaard; een onbekend aantal is door de verwerking verloren gegaan, talrijke andere stukken zijn via het reeds verspreide grind in diverse handen gekomen. Mededeling aan het Kon. Penningkabinet van mogelijk uit deze schat afkomstige stukken, zal dan ook zeer op prijs worden gesteld. Uit het omvangrijke tot nu toe bestudeerde gedeelte blijkt, dat de schat bestaat uit zilveren penningen, met enkele halve penningen of obolen, van keizer Lodewijk de Vrome, keizer Lotharius I, koning Pippijn van Aquitanië en koning Karel de Kale en kort na het midden van de 9e eeuw aan de bodem moet zijn toevertrouwd. Voorzover bekend is het de grootste vondst van Karolingische munten tot nu toe in ons land gevonden en bovendien één van de zeer weinige ontdekt buiten de drie noordelijke provincies. Behalve munten bevat hij ook een aantal bijzonder interessante zilveren sieraden.

VEILINGEN

OP 8 en 9 april hield de firma J. C. A. Loon een veiling van Nederlandse en buitenlandse munten in Den Haag. Interessant waren vooral de vrij talrijke munten van de Nederlandse middeleeuwse vorstendommen, waarbij enkele unieke of uiterst zeldzame stukken. De prijzen hiervan liepen dan ook soms ver boven de taxaties op, bijv. *f* 410.— voor no. 4. Ook enkele spectaculaire stukken van de Republiek waren zeer omstreden, zoals no. 256 die tenslotte *f* 600.— opbracht.

De jaarlijkse veiling van de N.V. Jacques Schulman te Amsterdam had 7—10 mei te Amsterdam plaats. De lange reeks Nederlandse munten vond zoals gebruikelijk gretig aftrek, in het bijzonder de zeldzaamheden; verschillende kabinetstukken gingen ver boven de taxaties, zoals no. 90 voor *f* 3800.—, no. 407 voor *f* 3400.— en no. 800 voor *f* 5800.—. De zeldzame jaartallen in de reeksen van de Republiek brachten ook meestal aanzienlijk meer op dan

IVb Vals, 5 G 1912

IVd Vals, 5 G 1912

de meer voorkomende. Uit het buitenland bestond vooral grote belangstelling voor de lange reeksen van vreemde munten, waarbij vooral de Duitse serie talrijke zeldzaamheden bevatte. Verrassend was het grote interesse dat bleek te bestaan voor de fraaie en zeer volledige collectie Nederlandse rekenpenningen. De afzonderlijke gecatalogiseerde exemplaren kwamen steeds boven de schattingen, vaak tot het twee- of driedubbele, terwijl de op *f* 250.— getaxeerde lots niet beneden de *f* 600.— te krijgen waren.

Van 17 mei tot 17 juni is er in het tentoonstellingslokaal van de Stichting 'Zweden in Nederland' in Amsterdam een expositie geweest getiteld 'Duizend jaar Zweedse munten'. Deze tentoonstelling, die ook al in verscheidene andere Europese grote steden te zien geweest is, was met zorg en smaak ingericht door de heer E. Nathorst-Böös, conservator van het Bankmuseum van de Svenska Handelsbanken te Stockholm.

Vier vitrines gaven een overzicht van de voornaamste munttypen die in Zweden gecirculeerd hebben of geslagen zijn, te beginnen met Romeinse denarii en solidi. De eerste door de Zweden zelf geslagen munten dateren uit de regering van Olof Skökonung ca. 995-1022. Een vijfde vitrine toonde de munten die de Zweden in de door hen veroverde gebieden in Duitsland en de Baltische landen geslagen hebben. Verder waren er een aantal grote koperen plaatmunten te bewonderen, terwijl de laatste vitrine zeldzame Zweedse bankbiljetten toonde. Boven iedere vitrine was een bord met verklarende tekst aangebracht (in het Duits). Onder deze tekst gaven plaatjes een aanschouwelijke voorstelling van de goederen die men voor de verschillende denominaties kopen kon. Tussen twee glasplaten werden een aantal in het Nederlands gestelde Zweedse ordonnanties en obligaties getoond.

Op de openingsdag leidde de heer Nathorst-Böös 's middags een aantal genodigden rond en 's avonds de numismatische kring Amsterdam In zijn inleiding legde hij vooral de nadruk op de relaties tussen Zweden en Nederland, voor zover deze tot uiting kwamen in de Zweedse numismatische geschiedenis. Aan vertegenwoordigers van de Nederlandse Bank en het Nederlands Economisch Historisch Archief werd een set van de bovengenoemde obligaties aangeboden.

BUITENLANDS NIEUWS

In het oktober nummer 1967 van De Geuzenpenning werd melding gemaakt van een muntenplan van de FAO, de voedselorganisatie van de Verenigde Naties. Er wordt, gezien de vele bulletins die blijven verschijnen, kennelijk staag aan het plan doorgewerkt, en op het ogenblik hebben 15 aziatische en afrikaanse landen toegezegd de aandacht op hun voedselproblemen door passende voorstellingen op hun munten te willen vestigen. De FAO wil nu het verzamelen van munten met dit soort voorstellingen bevorderen door de uitgifte van een album, waarin „non-proof" munten die tussen 1968 en 1970 in het kader van dit plan worden uitgegeven worden opgenomen. De eerste pagina zal in oktober verschijnen, met o.a. munten van Burundi, Libanon, Vietnam en Malta. De kosten zullen ongeveer twee keer de nominale waarde van de opgenomen munten bedragen. Het album zelf, dat in een oplage van maximaal 20.000 genummerde exemplaren zal verschijnen, en de eerste twee pagina's, zullen samen $ 25 kosten. Men kan nu reeds direkt bij FAO Coin Album Commissary Manager, FAO, Rome, een album reserveren.

Na een onderbreking van enkele jaren wordt in de Monnaie te Parijs door de Société française de numismatique in samenwerking met de Administration des Monnaies et Médailles weer een omvangrijke Exposition-concours georganiseerd.

Echt, 5 G 1912

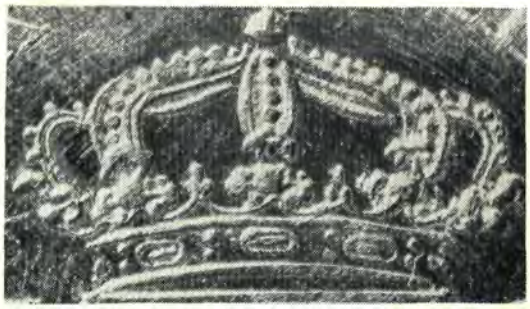

IVa Vals, 5 G 1912

Talrijke leden van de Société en verschillende Franse en buitenlandse kabinetten hebben zeer verzorgde inzendingen op vrijwel alle gebieden van de numismatiek bijgedragen. Een uitvoerige, fraai uitgevoerde catalogus legt het bijeengebrachte materiaal, dat veelal van blijvende betekenis is, vast. Het Koninklijk Penningkabinet exposeert in samenwerking met het Museum Meermanno-Westrenianum een handschrift van de Franse numismaat Claude Fabri du Peiresc 1580—1637). De tentoonstelling blijft tot half september geopend.

PUBLIKATIES

Nederland is een veeltalig numismatisch tijdschrift rijker geworden: European Numismatics. Het wordt uitgegeven door Numismatica Nederland N.V., onder redaktie van S. A. M. Le Loux. Het verschijnt vijf keer per jaar, in offset, en kost *f* 7.50 p.j. Uit de inhoud van het eerste nummer noemen wij een gedegen artikel in het Duits over de Zwitserse goudmarkt, overgenomen uit de Neue Zürcher Zeitung, een artikel in het Engels over de munten van Duits-Oost Afrika, dat vooral diep ingaat op de geïmproviseerde muntslag tijdens de blokkade van 1916, een waarschuwing tegen valse munten, in het Frans, door S. A. M. Le Loux, een artikel over Ierse munten, weer in het Engels, de wet op de nieuwe nikkelen guldens en rijksdaalders, letterlijk afgedrukt, tenslotte, ook in het Nederlands, een katalogus van het nieuwe Indonesische bankpapier, en een prijslijst van Le Loux.

Een verslag van een lezing van de heer Le Loux voor de Ramstein International Numismatic Society, aankondigingen van nieuwe munten van Panama en Zuid Afrika voltooien dit bonte geheel, waarin iedereen wel wat van zijn gading zal vinden. Wij wensen dit nieuwe tijdschrift veel sukses!

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De 43ste algemene ledenvergadering werd gehouden op 26 april 1968 in het Koninklijk Penningkabinet. Te 20.00 uur opende de voorzitter, Prof. Van Wessem, de vergadering met een hartelijk woord van welkom, waarna de notulen van de 42ste vergadering werden voorgelezen en goedgekeurd. Namens de Kas-Commissie 1967 bracht de heer Heins verslag uit, waarna de Penningmeester onder dankbetuiging décharge werd verleend. De heren Dr. H. Enno van Gelder en R. M. Wijderveld, die aan de beurt van aftreden waren als bestuursleden, stelden zich herkiesbaar en werden met algemene stemmen herkozen. Vervolgens gaf de Secretaris-Penningmeester een toelichting op de ontwerp-begroting voor 1968, waaruit blijkt dat het totale bedrag, benodigd tot het uitgeven van de vier penningen voor 1967 en 1968, de ontvangsten tijdens 1967 en ook de geraamde inkomsten voor 1968 aanmerkelijk te boven zullen gaan.

Het bestuur ziet zich daarom genoodzaakt binnen afzienbare tijd een voorstel tot contributie-verhoging aan de orde te stellen, waarbij rekening zal worden gehouden met de verhoogde honoraria aan de medailleurs der uit te geven penningen, met de gestegen arbeidslonen en materiaal-prijzen en met de vraag in hoeverre de in het voornemen van de regering liggende invoering van de belasting op toegevoegde waarden van invloed zal blijken te zijn op de kostprijs van de uit te geven penningen.

In dit verband komt wederom ter sprake het reeds in 1967 door prof. Esser ter tafel gebrachte voorstel om het bestaande verschil in de jaarlijkse bijdragen van de gewone leden en van de kunstenaars-leden op te heffen en deze contributies op een even groot bedrag vast te stellen.

Tegen dit voorstel wordt ook thans door geen van de aanwezigen enig bezwaar gemaakt en het Bestuur verkrijgt machtiging om aan de kunstenaarsleden met een gemotiveerd schrijven mededeling te doen van bedoelde gelijkschakeling met ingang van 1 januari 1969 en hen vriendelijk uit te nodigen reeds voor 1968 *f* 20,— bij te dragen.

De ontwerp-begroting-1968 verkrijgt dan de goedkeuring van de vergadering. In dit stadium is het voorstel van Ir. Nelemans tot instelling van de cate-

Echt, 5 G 1912

IVa Vals, 5 G 1912

gorie 'Studenten-leden' moeilijk te verwezenlijken en er zal daarom geen gevolg aan kunnen worden gegeven.
Om dezelfde reden wordt het voorstel van de heer Beuth om de leden na het bereiken van de 65-jarige leeftijd enige tegemoetkoming in hun jaarlijkse bijdrage toe te kennen door hem in petto gehouden.
Nog komt ter sprake om aan de minister van C.R. en M.W. een verhoging van het jaarlijks subsidie te vragen. Aangezien echter een zodanig verzoek wel niet zal kunnen worden ingewilligd alvorens tot contributie-verhoging zal zijn besloten, moet daarmede vooralsnog worden gewacht.
Mr. de Groot stelt vervolgens voor om de oplage van de door de Vereniging uit te geven penningen in de toekomst te beperken tot b.v. 500 stuks.
De Voorzitter acht zulks een principiele zaak welke wijziging van het huishoudelijk reglement zal nodig maken. Mr. de Groot zal dit voorstel nader formuleren en schriftelijk het Bestuur toezenden. Voorzien van een prae-advies van het Bestuur, zal het dan als punt van behandeling op de agenda voor de volgende ledenvergadering worden geplaatst.
De heer Boogerd doet vervolgens nadere mededelingen aangaande de in voorbereiding zijnde catalogus van alle door de Vereniging uitgegeven penningen. Aangezien de oorspronkelijk door hem gedachte uitvoering van deze catalogus te duur zal uitvallen moet zij wat eenvoudiger worden. Verwacht mag worden dat de catalogus samen met de 2de penning-1968, 'Herdenking 80j. oorlog' van Dannenburg, in het a.s. najaar aan de leden zal worden toegezonden.
De aanwezige leden wordt een exemplaar van de penning 1967-II, 'Leda en de Zwaan' van Prof. Carasso, aangeboden. Met de verzending van deze penning is inmiddels door de N.V. Koninklijke Begeer een aanvang gemaakt.
De heer Boogerd geeft vervolgens de gereed gekomen penning 1968-I, '20 jaar Republiek Israël' van Mej. v.d. Pant ter bezichtiging door en licht de uitvoering ervan toe. Ook deze penning kan door de leden binnen kort tegemoet worden gezien.
Bij de *rondvraag* verzoekt de heer Beuth de uit te geven penning-catalogus zodanig te doen uitvoeren dat aanvulling met beschrijvingen van de in de toekomst uit te geven penningen mogelijk zal zijn. Hierdoor zouden de gebruikelijke 'inlegvelletjes' kunnen vervallen. Ook geeft hij in overweging praktische en goedkope penning-standaardjes verkrijgbaar te doen stellen.
De Voorzitter zegt toe de mogelijkheid tot verwezenlijking van beide suggesties te doen onderzoeken en met het Bestuur te bespreken. Op de vraag van de heer Beuth, of het mogelijk zal zijn voor het uitgeven van de penning-catalogus subsidie te verkrijgen, antwoordt de heer van Wessem dat reeds overwogen wordt het Prins Bernhard-fonds op dit punt te benaderen.
Te 21.30 blijken geen andere punten ter bespreking te worden gesteld en sluit de Voorzitter het huishoudelijk gedeelte der vergadering.
Na een korte pauze, waarin de aanwezigen een kopje thee wordt aangeboden, krijgen zij gelegenheid tot bezichtiging van een door Dr. van Gelder samengestelde reeks 16de en 17de eeuwse portretpenningen uit de verzameling van het Koninklijk Penningkabinet. Mede blijkens vele vragen die Dr. van Gelder met assistentie van Mej. Drs. van der Meer beantwoordt, wordt zijn vriendelijke geste op bijzondere prijs gesteld.
Met woorden van hartelijke dank aan Dr. van Gelder, vooral ook voor de ook thans weer verleende gastvrijheid, sluit de Voorzitter te ± 22.30 uur de vergadering.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

188ste bijeenkomst op 13 maart 1968 — Dr. H. Enno van Gelder gaf een interessante uiteenzetting over 'Geld in laat-middeleeuwse rekeningen'. Daar de waarde van de metalen munt constant minder werd, werd er meestal in verouderde munten gerekend, waarvan de waarde dan steeds opnieuw werd bepaald.

189ste bijeenkomst op 10 april 1968 — Dr. H. J. v. d. Wiel hield deze avond een zeer interessante lezing over 'Munt- en muntmeestertekens in de republiek'. Dit onderwerp werd van alle kanten uitvoerig belicht en er volgde een geanimeerde discussie.

190ste bijeenkomst op 15 mei 1968 — Drs. W. T. Th. Knippenberg uit St. Michielsgestel hield een lezing over 'Romeinse opgravingen en muntvondsten in Noord-Brabant'. Dit boeiende verhaal werd geïllustreerd met een aantal fraaie dia's van opgegraven voorwerpen zoals vazen en zilveren lepeltjes, alsmede van de gevonden munten, hoofdzakelijk uit de 2e en 3e eeuw na Christus.

Echt, 5 G 1912

IVe Vals, 5 G 1912

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De voorjaarsvergadering 1968 die op 25 en 26 mei te Maastricht werd gehouden, samen met leden van het Koninklijk Belgisch Genootschap voor Numismatiek, begon met een ontvangst op het stadhuis. Na de verwelkoming door de Burgemeester Mr. A. M. I. J. Baeten en het antwoord van Dr. Schlemper en de vicevoorzitter van het Belgische Genootschap, M. Jean Jadot, bezichtigden de aanwezigen de prachtig ingerichte vergaderzalen en werkkamers. Na de lunch in Restaurant Du Casque gingen de leden naar het Bonnefantenmuseum. Hier werden zij welkom geheten en rondgeleid door drs. J. Sprenger. De huishoudelijke vergadering duurde slechts kort, omdat diverse zaken, die anders in het voorjaar aan de orde komen, tot de najaarsvergadering uitgesteld waren.

Tot nieuwe leden werden benoemd:
G. J. van Aalst te Losser, Drs. J. H. F. Bloemers te Amersfoort, H. J. J. Both te Naarden, Dr. J. Fortuyn Droogleever te Deventer, Mevr. A. M. J. Hulshoff Pol-Dobschütz te Amsterdam, Mevr. P. E. James-van Gerve te Voorschoten, S. A. M. Le Loux te Amsterdam, Drs M. Maaskant-Kleibrink te Leiden, S. Olivier te Den Haag, G. H. Platzer te Emmen, V. Pijls te Gouda, Drs. E. J. Smit te Oosterbeek, K. A. Soudijn te Amsterdam, Drs K. F. Traanberg te Amsterdam, N. J. F. D. Verhoef te Amsterdam, B. W. Wagenaar te Castricum.

De Belgische gasten, die apart vergaderd hadden, en de introducés kwamen vervolgens weer binnen om het voordrachtenprogramma bij te wonen. Eerst gaf de heer Jadot echter een kort overzicht van de samenwerking tussen de beide verenigingen en deelde vervolgens mede, dat het Koninklijk Belgisch Genootschap voor Numismatiek Dr. Schlemper tot erelid benoemd had.

In de eerste voordracht gaf Prof. Dr. Paul Naster (Leuven) een uitvoerig archeologische commentaar op een Alexandrijnse munt van L. Verus met afbeelding van een tempel van Sarapis, Isis en Harpokrates.

Vervolgens besprak Mr. Hubert Frère (Luik) een vondst uit het midden van de 14e eeuw, die zijn vroegere identificatie van de 'bourgeois' van 1348 met de groot met bisschopskop, Chestret 242 schijnt te bevestigen.

De heer A. H. J. H. Moers sprak daarna aan de hand van prachtige kleurendia's over de geschiedenis van de abdij van Thorn en de munten die door de abdissen geslagen waren. Tenslotte belichtte de heer W. Th. M. Hendriks, stadsarchivicaris van Venlo, het leven en werken van de 16e eeuwse numismaat en archeoloog Hubertus Goltzius.

De zondag was gewijd aan een excursie naar Thorn en Venlo. Op het stadhuis van Thorn was een tentoonstelling ingericht van munten, door verschillende bruikleengevers beschikbaar gesteld, van schilderijen, afkomstig uit het vroegere Stift te Thorn en van een door de heer Moers vervaardigde reconstructie van de voormalige immuniteit. Deze expositie werd door Dr. van Gelder geopend met een rede waarin hij de politieke en economische achtergronden van de muntslag van Thorn in de 11e, de 16e en de 17e eeuw uiteenzette. Een feestelijke ontvangst door de Burgemeester volgde, die besloten werd door een optreden van de Koninklijke Harmonie van Thorn, wegens de regen in de hal van het Stadhuis.

Na de Limburgse koffietafel zette het gezelschap koers naar Venlo. Hier werden zij zeer gastvrij ontvangen door de conservator van het Goltziusmuseum, de heer Hendriks, die hen rondleidde door zijn nog nieuwe museum, dat een voorbeeld geeft van de prachtige resultaten die bereikt kunnen worden met een moderne inrichting en presentatie. In een van de zalen waren munten, penningen en numismatische boeken te zien, waarvan de meeste betrekking hadden op de stad Venlo of op Hubertus Goltzius en Leopold Wiener.

Hiermee was een einde gekomen aan deze geslaagde Limburgse dagen.

Echt en IVd Vals, 5 G 1912

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De eerste penning, die de Vereniging voor Penningkunst in 1968 heeft uitgegeven, is ontworpen en gemodelleerd door de Amsterdamse beeldhouwster Theresia van der Pant. Aanleiding was het twintigjarig bestaan van de staat Israël. De penning is 70 mm in doorsnede en geslagen in roodkoper. De voorzijde toont een olijfboom, die in zijn toppen nieuwe bladeren zet. De boom symboliseert Israël dat door hard werken zijn land tot bloei brengt. Om de groeikracht van de jonge staat te accentueren is de ronde vorm van de penning door de boomtoppen doorbroken. Het randschrift 'Israël 48-68' duidt op pregnante wijze naam en periode aan. De keerzijde met het randschrift in Hebreeuws en Nederlands is ontleend aan Jesaja 35: 1 en verklaart de gedachte van de voorzijde: de verwachting van het tot bloei komen van wat vroeger dorre woestijn was. Het Hebreeuws in het ongepunteerde schrift dat nu in Israël gebruikelijk is. De teksten omsluiten als ornamentaal symbool een stukje dorre woestijn in de vorm van een hoopje stenen.

De kunstenares Theresia van der Pant werd geboren te Schiedam, zij ontving haar opleiding aan de Rijksacademie te Amsterdam onder Prof. V. P. S. Esser en te Brussel onder leiding van Oscar Jespers. Zij woont en werkt in Amsterdam. In 1957 modelleerde zij voor de Vereniging voor Penningkunst een portretpenning van Jan Sluyters. In haar oeuvre nemen dierfiguren een belangrijke plaats in. Na een verblijf in Israël stelde zij verleden jaar in een Amsterdamse kunsthandel daar ontstane tekeningen ten toon. Onlangs voltooide zij een monument voor Koningin Wilhelmina, bestemd voor Amsterdam.

Het bestuur van de Vereniging heeft overeenkomstig de doeleinden in haar statuten besloten bij uitzondering de Israël-penning ook buiten de ledenkring beschikbaar te stellen.

J. H. van Wessem

BIJPRODUCTEN VAN DE MUNT

Tentoonstelling in het
Koninklijk Penningkabinet

Zeestraat 71b
Den Haag
Tel. 180957

juni tot en met september 1968
geopend van 10—13, 14—17
zondags gesloten

De provinciale en stedelijke munthuizen in de Republiek vervaardigden in de eerste plaats uiteraard munten voor de omloop. In twee opzichten week de toenmalige gang van zaken van de huidige praktijk af. Enerzijds was de omloop van de munten niet aan de landsgrenzen gebonden en werden zij veelal ook in het buitenland als wettig betaalmiddel gehanteerd; sommige soorten — zoals leeuwendaalders en dukaten — werden zelfs vrijwel uitsluitend ten behoeve van de buitenlandse handel geslagen. Anderzijds werd de omvang van de muntslag niet door de overheid naar de behoefte van de circulatie geregeld; deze werd uitsluitend bepaald door de omvang van de bestellingen die door particuliere eigenaars van muntmateriaal bij de muntmeesters werden gedaan. Deze laatsten waren dan ook eigenlijk meer ondernemer dan ambtenaar: hun inkomen bestond uit de winst uit de muntvervaardiging. Het is dan ook geen wonder, dat in de Munt naast gewone munten ook allerlei andere stukken werden vervaardigd, voorzover het karakter van overheidsinstelling dit toeliet en de aanwezige apparatuur daartoe geschikt was.

GOUDEN EN ZILVEREN AFSLAGEN

In de 15e eeuw ontstond het gebruik bij gelegenheid van de invoering van een nieuw munttype een bijzonder fraai exemplaar aan de vorst en aan hoge bij de muntslag betrokken autoriteiten aan te bieden. Soms werden hiertoe afzonderlijke stempels, veel groter dan normaal, vervaardigd en daarmee enkele gouden *enseignes* of modellen gemaakt; in andere gevallen werd met de voor zilveren munten bestemde stempels een gouden exemplaar gemaakt. Uit de 17e eeuw zijn een veel groter aantal dergelijke gouden afslagen van zilveren munten voorhanden. De muntmeesters beperkten zich nl. niet meer tot de enkele officieel uit te reiken exemplaren, maar verkochten ze ook aan particuliere belangstellenden.
Hoewel dit nog in 1687 als misbruik aan de kaak gesteld werd en verboden, nam deze verkoop in de 18e eeuw een enorme omvang aan. Van vrijwel alle zilveren en koperen munten bestaan gouden afslagen, die — zoals meermalen uit archivalische gegevens blijkt — door particulieren aan de Munt gekocht werden en voor geschenkdoeleinden gebezigd. In het bijzonder werden dergelijke stukken een traditionele nieuwjaarsattentie voor relaties; vandaar de benaming Nieuwjaarspenningen. Het gebruik was zo ingeburgerd, dat in de 18e eeuw, ook wanneer een normale muntslag niet plaats vond, stempels werden vervaardigd uitsluitend om de gouden afslagen te kunnen afleveren: van vele jaartallen zijn schellingen, dubbeltjes en stuivers alleen in goud gemaakt. In Zeeland werden zelfs enkele malen hiervoor stempels gemaakt met het woord 'gouden munt' in het opschrift.

PIÉFORTS

Behalve exemplaren in afwijkend metaal konden met de gewone stempels ook stukken van afwijkend gewicht vervaardigd worden. Sedert het begin van de 16e eeuw komen 'piéforts' voor: stukken van het dubbele gewicht der normale munten, die evenals de gouden afslagen wel als verering voor autoriteiten hebben gediend. Sedert de 17e eeuw komen zij echter zo veelvuldig voor, dat ook hier een verkoop door de muntmeester aan belangstellende particulieren aangenomen moet worden. Van de meeste munten worden zulke piéforts van dubbel, ook wel drie-, vier- of vijfvoudig gewicht aangetroffen.
Een deel van deze steeds met zorg afgewerkte exemplaren werd niet op ronde, doch — naar

Afb. 3

Afb 1

analogie van noodmunten — op vierkante platen afgeslagen, waardoor het muntbeeld vollediger tot zijn recht komt; deze vierkante stukken komen zowel voor op normaal gewicht als op een veelvoud daarvan; in het laatste geval kan van vierkante piéforts worden gesproken.

PROEFSLAGEN

Werkelijke proeven in een experimenteel stadium gemaakt zijn zelden of nooit bewaard gebleven of in de praktijk niet van normale stukken te onderscheiden. Het karakter van proef blijkt eigenlijk alleen in die gevallen, waarin het om een of andere reden niet tot een definitieve emissie is gekomen. Zo zijn als proeven te beschouwen de driegulden met Hollandse leeuw van 1680, die voor de definitieve aanmunting door een driegulden met Pallas werd vervangen, en de Nederlandse florijn van 1694, die hoewel voorgeschreven, bij gebrek aan belangstelling van de zijde van de handel, niet werd aangemaakt. Een minder officieel karakter hebben de proeven van bekwaamheid die een enkele maal door stempelsnijders bij sollicitatie werden overlegd. Ten onrechte worden de eerder genoemde gouden afslagen en piéforts veelal als proeven aangeduid.

Afb. 4

SPECIALE MUNTEN

Boven werd reeds opgemerkt dat een belangrijk deel van de in de Republiek geslagen munten voor uitvoer bestemd was. Uiterlijk onderscheiden deze stukken zich echter gewoonlijk in geen enkel opzicht van de voor binnenlands gebruik geslagen stukken. Ook de V.O.C. heeft in de 17e en 18e eeuw grote hoeveelheden munten in Nederland laten maken ter bevrachting van haar schepen, waarvan een deel thans in de wrakken van vergane Oostinjevaarders wordt teruggevonden. Zo zijn de gewone 18e eeuwse zilveren rijders, schellingen en dubbeltjes voor het overgrote deel op bestelling van de V.O.C. geslagen. In sommige gevallen werden deze munten echter wel van een afzonderlijke beeldenaar voorzien. Dit gebeurde het eerst in 1601 en 1602, toen de aan de V.O.C. voorafgaande handelscompagnieën vergunning kregen in Nederland munten van het in de Oost heersende Spaanse type te laten slaan. Op groter schaal gebeurde dit in de 18e eeuw. De koperen duiten die de Compagnie bestelde werden sedert 1726 van het V.O.C.-teken voorzien, omdat de Nederlandse duiten in Indië een hogere koers genoten en een levendige smokkelhandel ontstaan was; bovendien mocht zij halve duiten bestellen, een hier niet gebruikelijke waarde. Om een soortgelijke reden kreeg zij in 1727 vergunning haar ducatons van een teken te laten voorzien. In 1786 daarentegen werd van Nederlandse zijde de eis gesteld, dat aan de Compagnie

Afb. 2

Afb. 5

slechts met het V.O.C.-teken gekenmerkte guldens en drieguldens afgeleverd mochten worden, om de uitvoer van de gewone guldens tegen te gaan. Om soortgelijke redenen werden in ons land duiten voor Suriname en guldens voor West-Indië van een speciale beeldenaar voorzien.

REKENPENNINGEN

Behalve speciale munten voor de koloniën en ten nauwste met de eigenlijke munten samenhangende proeven, afslagen en piéforts, werd dikwijls de outillage van de munthuizen ook dienstbaar gemaakt aan de vervaardiging van stukken, die in wezen met munten niets te maken hebben, doch alleen op dezelfde wijze worden vervaardigd. Reeds in de Middeleeuwen werden de muntmeesters veelvuldig belast met de aanmaak van rekenpenningen. Deze koperen schijven, die tezamen met het rekenbord een onontbeerlijk hulpmiddel vormden bij iedere comptabele administratie in een tijd waarin (klad)papier schaars was en met Romeinse cijfers werd gewerkt, werden meestal door particuliere fabrikanten ten behoeve van kooplieden en anderen gemaakt, in het bijzonder in Doornik en Neurenberg. Reeds vroeg hebben echter de overheden er prijs op gesteld voor hun eigen ambtenaren speciale rekenpenningen te laten vervaardigen en het lag voor de hand de aanmaak hiervan aan de daarvoor geoutilleerde muntmeesters op te dragen. Zowel in Frankrijk als in de Nederlanden leverden de munthuizen lange reeksen officiële rekenpenningen voor Rekenkamers, Hofhouding, centrale en provinciale Tresorieën enz. af. Zij werden gewoonlijk jaarlijks beschikbaar gesteld en van voorstellingen die op de politieke situatie betrekking hebben, voorzien.

Het blijkt echter ook hier dat de muntmeesters veel grotere aantallen vervaardigden dan voor het betrekkelijk weinig omvangrijke ambtenarencorps benodigd was: kennelijk werden zij ook aan het publiek verkocht, deels omdat aan rekenpenningen behoefte bestond, deels ook omdat zij om hun aansprekende voorstellingen gewaardeerd werden. De aanmaak heeft dan ook tot diep in de 17e eeuw voortgeduurd, hoewel zij toen als technisch hulpmiddel al hun betekenis verloren hadden.

Afb. 1. Gouden enseigne van Karolusgulden van Karel V
Afb. 2. Gouden afslag van schelling (met Moneta Aurea)
Afb. 3. Viervoudige piéfort van rijder Utrecht 1775
Afb. 4. Vierkante piéfort daalder Willem van den Bergh
Afb. 5. Ontwerp voor teston van hertog Karel van Gelre
Afb. 6. Gulden van Utrecht met VOC-monogram
Afb. 7. Rekenpenning voor de Raad van Financiën 1512
Afb. 8. Triumfpenning op de slag bij Turnhout 1597
Afb. 9. Aanvaarding muntmeestersschap door C. C. Novisadi 1757

Afb. 8

Afb. 6

Afb. 7

TRIUMFPENNINGEN

Ten nauwste met de rekenpenningen hangt de speciaal Nederlandse reeks van de triumfpenningen samen. De bestuurders van de jonge Republiek stelden er prijs op naar aanleiding van belangrijke politieke successen officiële herinneringspenningen te laten slaan die in goud aan regeringspersonen werden uitgereikt. Ook deze penningen lieten de Staten in de munt vervaardigen en door de stempelsnijders ontwerpen, waardoor zij in tegenstelling tot de in die tijd gebruikelijke gietpenningen een aan de munten verwante stijl vertonen. Ook hiervoor bleek weldra een veel ruimere belangstelling te bestaan, zodat de muntmeesters werd toegestaan voor eigen rekening exemplaren aan particulieren te verkopen. Zo was de Synode-penning van 1619 zo gevraagd dat na aflevering van de door de Staten voor de officiële deelnemers bestemde exemplaren, nog drie nieuwe stempels vervaardigd moesten worden.

In de loop van de 17e eeuw raakte de uitgifte van triumfpenningen in onbruik. Slechts een enkele maal werden nog officiële gedenkpenningen uitgegeven, die echter even vaak door particuliere medailleurs als door stempelsnijders aan de munten werden vervaardigd.

Afb. 9

MUNTPENNINGEN

Wel worden nog later nu en dan door de muntmeesters zelf herinneringspenningen uitgegeven die met het bedrijf zelf ten nauwste samenhangen. De belangrijkste reeks vormen de penningen die de Gelderse muntmeesters te Harderwijk in de 18e eeuw ter gelegenheid van hun benoeming of van het bezoek van Generaal-meesters ter verificatie van hun beheer, aan de betrokken autoriteiten vereerden. In tegenstelling tot de triumfpenningen van de voorafgaande eeuw, onderscheiden deze zich in stijl in het geheel niet meer van wat toen algemeen in zwang was.

GESNEDEN STENEN

Het repertoire van voorstellingen gesneden in de kleinere Romeinse steentjes — meestal serieprodukten — laat een weerspiegeling zien van motieven ontleend aan andere takken van antieke kunst en nijverheid.

Als voorbeelden dienden dikwijls de fraaier uitgewerkte en grotere stenen van Griekse of Hellenistisch-Romeinse oorsprong, die op hun beurt teruggaan op bekende beeldhouwwerken of schilderingen. Deze grotere stenen werden gekopieerd in glaspasta's, die doordat zij gemakkelijker en goedkoper te maken waren voor een wijde verspreiding van de motieven zorgden.

Niet alleen gemmensnijders benutten deze motieven, ook bijvoorbeeld de stempelsnijders van munten maakten er gebruik van. Vele kleine Romeinse steentjes hebben dan ook voorstellingen, die een wisselwerking laten zien met de motieven op de gelijktijdige munten. Soms heeft een steentje duidelijk het motief aan de munten ontleend, vaak ook kennen we de oudste voorstelling van een steen. Opvallend is, dat de stijlontwikkeling van de stenen op den duur (in de 2de, 3de en 4de eeuw n. Chr.) meer onafhankelijk van de munten verloopt. De techniek van het steensnijden heeft zich in de ateliers van die tijd kunnen ontwikkelen tot een manier om op vrij snelle en effektieve wijze met streepjes een figuur op te bouwen.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

183e bijeenkomst op 21 maart 1968 — Mevr. drs. M. Maaskant-Kleibrink sprak met gekleurde lichtbeelden over 'De verzameling stenen van de graaf van Thoms'. Na een schets van zijn avontuurlijke leven behandelde zij een aantal van de fraaiste stukken uit zijn collectie die door stadhouder Willem IV werd gekocht en thans nog de kern van de verzameling gesneden stenen van het Kon. Penningkabinet vormt.

184e bijeenkomst op 24 april 1968 — De avond was gereserveerd voor een reeks korte mededelingen. De leden L. van Amerongen, E. Kila, E. Barnhoorn en H. van der Kuyl spraken over Romeinse munten. Over latere muntgeschiedenis werd gehandeld door de leden Ir. W. Bisschop, Ir. F. A. Nelemans en Lod. S. Beuth. De penningkunde werd aan de orde gesteld door lt.-kol. J. A. Herweyer, mej. drs. G. van der Meer en de heer J. N. Bosch.

185e bijeenkomst op 30 mei 1968 — Dr. H. J. van der Wiel hield een onderhoudende causerie over 'Nederlandse munt- en muntmeestertekens', waarin hij aantoonde dat deze tekens vrijwel zonder uitzondering ontleend zijn aan wapens, wapenfiguren of helmtekens van de muntplaatsen, resp. muntmeesterfamilies.

Kring Limburg
(Secr.: Bonnefantenmuseum, Maastricht)

75e bijeenkomst op 25 november 1967 — Ons buitenlands lid de heer Jos. Gasten uit Kohlscheid (D) hield een belangwekkende voordracht over de geschiedenis en het muntwezen van de stad Aquileia. Ze was reeds in de Romeinse tijd een der belangrijkste strategische punten. Keizer Augustus stationneerde er zijn vloot en er ontstond een levendige handel. Er werd gemunt van 295 tot aan de verwoesting door Attila in 455. Na de wederopbouw werd de stad niet meer het Aquileia van vroeger. De stad kreeg intussen wel betekenis als godsdienstig centrum; ze werd de zetel van een reeks van opeenvolgende aartsbisschoppen-metropolieten, die langzamerhand feodale vorsten werden. Onder de patriarch Poppo (1019-'45) werd er te Aquileia gemunt. De muntbedrijvigheid is blijven voortbestaan tot 1445 toen de patriarch Ludovico III Scarampo bij verdrag zijn wereldlijke macht afstond aan de Venetiaanse republiek, doch zijn geestelijke macht behield. Aquileia werd toen een eenvoudig bisdom zonder politieke macht. In 1751 werd de geestlijke activiteit van het (aarts)bisdom Aquileia overgenomen door de toen nieuw opgerichte bisdommen Udine en Görz; daarmee verviel de betekenis van de stad Aquileia als geestelijk centrum. De bijeenkomst was matig bezocht.

76e bijeenkomst op 30 december 1967 — Op verzoek van meerdere leden werd een ruilbijeenkomst gehouden, die druk bezocht was.

77e bijeenkomst op 27 januari 1968 — De heer M. J. van der Voort gaf voor een aandachtig, doch niet talrijk gehoor, een belangwekkende inleiding over de Russische monetaire situatie 1914-1918; hij verduidelijkte zijn voordracht met diverse munten uit zijn verzameling.

78e bijeenkomst op 2 maart 1968. — Op deze bijeenkomst, die matig bezocht was, werd het jaarverslag behandeld; daarin is o.m. vermeld, dat het ledenaantal van onze Kring is vermeerderd. Ook het financieel verslag geeft tot nog toe geen reden tot klagen. Vervolgens deed de Voorzitter mededelingen omtrent een door de Kring te houden muntententoonstelling te Thorn ter gelegenheid van een bezoek, dat het Koninklijk Genootschap voor Munt- en Penningkunde aldaar zal brengen op 26 mei. Na deze mededelingen werd een ruilbeurs gehouden.

79e bijeenkomst op 30 maart 1968 — Op deze bijeenkomst werden door de Voorzitter nog nadere mededelingen gedaan omtrent de te houden muntententoonstelling te Thorn. Omtrent de vele voorbereidingen daartoe werd druk van gedachten gewisseld. Ook thans werd weer druk geruild. De bijeenkomst was vrij druk bezocht.

80e bijeenkomst op 27 april 1968 — Op deze bijeenkomst, die door tal van leden werd bezocht, hield Drs. J. Sprenger een gedocumenteerde voordracht met lichtbeelden getiteld: 'Heeft het Kapittel van St.-Servaas te Maastricht gemunt?' De spreker betoogde, dat, alhoewel er in de oorkonden van dit Kapittel niets omtrent de munt is vermeld — er wordt daarin zelfs niet op gezinspeeld — moet dit Kapittel, dat gevestigd was in de Vrije Rijksheerlijk-

heid van St.-Servaas en zekere soevereine rechten bezat, ook muntrechten hebben gehad. Dit kan aangetoond worden door een kleine reeks van 11e en 12e eeuwse munten, geslagen te Maastricht, die in omschrift en beeldenaar verschillen met de aldaar geslagen bisschoppelijke Luikse munten.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

83e bijeenkomst op 14 maart 1968 — Dr. H. J. van der Wiel uit Gouda sprak over: 'Munttekens en muntmeestertekens tijdens de Republiek'. Aan de hand van vele voorbeelden werd een boeiende toelichting gegeven over munttekens, muntmeestertekens, graveurtekens, versieringstekens en geheime tekens.

84e bijeenkomst op 11 april 1968 — Prof. J. N. van Wessem uit Laren sprak over: 'Opmerkingen over hedendaagse penningkunst'. Prof. van Wessem lichtte aan de hand van vele dia's bijzonder boeiend de ontwikkeling van de hedendaagse penningskunst toe. Als uitgangspunt werden produkten geanalyseerd van leerlingen van prof. Esser, waarbij meermalen portretten op Griekse munten werden vergeleken.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

54e bijeenkomst op 5 maart 1968 — Met als onderwerp 'Penningen' sprak deze avond ons lid, de heer M. de Jong, over penningen in het algemeen, maar meer in het bijzonder over het oeuvre van Karl Götz. De heer de Jong belichtte uitvoerig de sfeer en de tijd waarin Götz werkte en toonde daarbij zijn uitzonderlijke omvangrijke collectie Götz-penningen. Een bijzonder interessante avond met een nietalledaags onderwerp.

55e bijeenkomst op 2 april 1968 — In een helaas nogal klein aantal trok de Kring ditmaal naar het Munten Penningkabinet in Den Haag waar Drs J. P. Guépin ons op de tentoonstelling 'Hannibal' rondleidde. Zowel door het gesprokene als door de munten kwam de tijd van de tweede Punische oorlog weer geheel tot leven.

56e bijeenkomst op 14 mei 1968 — 'Het munthuis van Zeeland sedert 1580' was het onderwerp dat ons lid C. J. F. Klaassen, op deze vergadering behandelde. In een rijkgedocumenteerd en uitvoerig betoog belichtte spreker de geschiedenis die aan de vestiging van de Zeeuwse munt voorafging, om daarna een overzicht te geven van de productie van het gewest Zeeland. Zowel door de heer Klaassen als door enige andere leden werden interessante Zeeuwse munten getoond.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijckstraat 8, Nijmegen)

44ste bijeenkomst op 22 januari 1968 — Op deze avond werd in een huishoudelijke vergadering de samenstelling van bestuur gewijzigd. Het voorzitterschap en het secretariaat, welke enige tijd in een hand waren geweest, werden wederom gescheiden. Tot voorzitter werd gekozen de heer J. Fortuyn Droogleever te Deventer.

45ste bijeenkomst op 27 februari 1968 — Dr. H J. van de Wiel hield een voordracht over munttekens en muntmeesterstekens in de Republiek. Aan de hand van een door hem zelf vervaardigde documentatie bewees spreker, hoe in de meeste gevallen de gekozen tekens zijn afgeleid van de familiewapens van de verschillende muntmeesters.

46ste bijeenkomst op 26 maart 1968 — De spreker op deze avond was Pater G. C. A. Elbers, het onderwerp: Keltische munten. Eerst behandelde pater Elbers de herkomst van de Kelten uit Centraal Europa en hun verspreiding van Wales tot Galatië. Daarna ging hij na, hoe het contact met de Griekse beschaving en de vestiging in vaste woonplaatsen leidden tot het nabootsen van de Griekse munten. Uitvoerig werd belicht, hoe de Kelten in het Oosten en het Westen daarbij twee verschillende wegen bewandelden: de eersten imiteerden voornamelijk het Griekse zilver, de laatsten mede het vanuit Griekenland naar het Westen gekomen goudgeld. Met een aantal stukken uit zijn eigen collectie en enkele dia's toonde spreker voorts aan, hoe deze imitaties afhankelijk van tijd en plaats degenereerden van uitstekende kopieën tot onherkenbare fantasieproducten.

Kring Twente
(Secr.: Houtstraat 6, Losser)

4e bijeenkomst op 22 maart 1968 — Onder de titel 'De munt in ons dagelijks leven ons vertrouwd in overlevering en in teken' hield de heer Lod. S. Beuth uit 's-Gravenhage een boeiende lezing, welke aan de hand van geprojecteerde dia's werd toegelicht.

Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

3e bijeenkomst op 4 april 1968 — Op deze avond gaf ons lid, de heer P. Ch. de Vries uit Bergschenhoek

een lezing over het onderwerp 'De munten van de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlandse Provincies van 1576 tot 1795'. Aan de hand van dia's toonde hij de diverse muntsoorten uit deze interessante periode. Inleider had voor de aanwezigen een geïllustreerd overzicht meegebracht waaruit het verloop der muntslag op bijzonder duidelijke wijze te volgen was. Na nog wat onderling ruilen keerden de leden, zij het wat later dan voorzien, na deze gezellige en leerzame avond tevreden huiswaarts.

4e bijeenkomst op 2 mei 1968 — Op verzoek van onze leden was deze avond geheel gewijd aan het onderling ruilen.

HEINRICH PILARTZ

5 KÖLN KLINGELPÜTZ 16

MÜNZHANDLNUG

ANKAUF UND VERKAUF VON MÜNZEN UND MEDAILLEN
ANTIKE — MITTELALTER — NEUZEIT
AUKTIONEN — NUMISMATISCHE LITERATUR

Jährlich 5 bis 6 Lagerlisten gratis an Interessenten

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN
INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP

Maandelijks verschijnende prijslijsten worden U op aanvraag toegezonden. Medio oktober belangrijke veiling met o.a. grote collectie Nederlandse munten. Gelegenheid tot bijvoegen van uitsluitend goede stuken tot uiterlijk half augustus a.s.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)
tel.070-980665-903147 — filiaal 010-241890

kantooruren: dag. 09.30-17.30, zat. gesloten

MAISON MARCEL PLATT
49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.
Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvrage

GERHARD HIRSCH
NUMISMATIKER
MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX
Numismaat
Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7
Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: $ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145 Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

Als alleen-vertegenwoordigers van een belangrijke handelaar in Singapore kunnen wij een aanzienlijke hoeveelheid OOSTERSE MUNTEN aanbieden tegen concurrerende prijzen.

Op aanvraag zenden wij U gaarne een prijslijst toe.

NICK PARKER ENTERPRISES
17 Parkside, Knightsbridge. London, S.W.1. England.
Telefoon: 01-235 6313
Telegramadres: IMEXMATIC London.
Lid: „P.N.A. of the U.K."

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.
TEL: 01-629 9835 CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. . MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965 **Derde druk**	*f* 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	*f* 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	*f* 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	*f* 45,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	*f* 50,—
	A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	*f* 70,—
	Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	*f* 60,—

ISRAEL GOVERNMENT COINS AND MEDALS CORPORATION LTD.

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 24392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA"

Abonnementsprijs per jaar: US $ 6.50

SPINK

Handelaren in munten en medaillen van alle tijden

Uitgevers
van de „Numismatic Circular"
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied

By appointment to Her Majesty The Queen Medallists

By appointment to H.R.H. The Duke of Edinburgh Medallists

SPINK & SON LTD
Gevestigd in 1666

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Primerose 2
1000 Lausanne 3 Cour
Tél. 021/27.75.58-59

Case Postale III, Cour
SUISSE

MONNAIES MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

Zo juist verschenen:

DIE MÜNZEN DER GRAFEN VON LIMBURG 1212—1488

door Prof. Dr. Peter Berghaus en Joseph Spiegel
80 pag., geïllustreerd.

In deze publicatie * geven de auteurs een compleet overzicht met verklarende tekst van de munten van de Graven van Isenberg en de Graven van Limburg. Het werk is voorzien van een tweetal kaarten en verlucht met een groot aantal afbeeldingen van munten.

Prijs: *f* 18,50

1. Friedrich von Isenberg + 1226. Pfennig Kölner Art (Doppelt vergrößert)

2. Wilhelm I. 1401—57. Pfennig von Hohenlimburg (Doppelt vergrößert)

Te bestellen bij:

JACQUES SCHULMAN N.V.
Keizersgracht 448, Amsterdam.

* Deze publicatie is een overdruk uit:
DIE GESCHICHTE DER GRAFEN UND HERREN VON LIMBURG UND LIMBURG-STYRUM UND IHRER BESITZUNGEN
Teil II, Band 4

Dit complete werk is eveneens zo juist verschenen en bevat naast bovengenoemd muntengedeelte een beschrijving van het gehele voogdij- en leengoederenbezit, de vrijgraafschappen en burchten in Rijnland en Westfalen.

3. Heinrich 1443—86. Weißpfennig von Broich (Doppelt vergrößert)

422 pagina's, 11 kaarten en vele afbeeldingen.
Prijs: *f* 35,—.
Verkrijgbaar via de boekhandel of rechtstreeks bij de uitgevers

VAN GORCUM — ASSEN

AKTUELE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

GROOTHERTOGELIJK BEZOEK UIT LUXEMBURG
Een prachtige penning voor uw serie „Vorstenhuizen van de Wereld". Gemaakt naar *aanleiding van het recente bezoek aan ons* land. Ontwerp Pol Dom.
In MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½, 30, 50 mm. ZILVER 1e gehalte 30,50 mm.
BRONS gepatineerd, 50 mm.

ISRAEL
Met Mosje Dayan, strateeg en taktikus in Israël's strijd om haar voortbestaan. Aan de keerzijde een gewapende kibboetsman. Ontwerp Willem Vis.
MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½*, 30*, 50* mm (* uitverkocht).
ZILVER 1e gehalte 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

100 JAAR ROODE KRUIS
De vier portretten: Koning Willem III (oprichter in 1867), Prins Hendrik, voorzitter (1908-1934), Koningin Juliana, voorzitster van 1934 tot 1948 (thans Beschermvrouwe) en Prinses Margriet, sinds kort lid van het Dagelijks Bestuur. Ontwerp Joop Hekman.
MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½, 30, 50 mm. Van zachtglanzend muntgoud met op de keerzijde een rood geëmailleerd kruis 30 mm.
ZILVER 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

300 JAAR VREDE VAN BREDA
De driehonderdste viering van de Vrede van Breda (2e Engelse Zeeoorlog van 1665-1667) was aanleiding tot deze begeerlijke penning. Ontwerp Niel Steenbergen.
MUNTGOUD 21,6 ktr matglanzend, 18½, 30 mm. ZILVER 30 mm.
BRONS (gietpenning, fraai gepatineerd) 75 mm.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, stations- en grenswisselkantoren.

N.V. Koninklijke Begeer, Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst
REDACTIE
Dr. J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg
REDACTIE-SECRETARIAAT
J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.
ABONNEMENTSPRIJS
voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 4.– per jaar
ADVERTENTIES
½ pagina *f* 75.– per jaar
POSTREKENING 260629 t.n.v
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS
18e JAARGANG
NO. 4
OKT. 1968

VIKINGSCHATTEN

Verscheidene malen is in dit blad al gewezen op het belang van wetenschappelijk onderzoek van gesloten muntvondsten en vondstcomplexen. Nog niet zo lang geleden werd, ook door de stafleden van openbare muntenverzamelingen, de belangrijkheid van een muntvondst vooral beoordeeld naar het aantal zeldzame munten dat er in voorkwam. Deze werden dan min of meer uitvoerig beschreven, terwijl de rest van de vondst met een globale vermelding van de verschillende muntsoorten afgedaan werd. Men behield de munten die nog aan de verzameling ontbraken, de andere werden zonder verdere vastlegging van gegevens verspreid.

Tegenwoordig probeert men zoveel mogelijk om belangrijke vondsten in hun geheel in een openbare verzameling te bewaren. Waar dit niet mogelijk is worden in elk geval alle gegevens opgetekend, die bij de huidige onderzoekmethoden van belang zijn, voordat de munten verspreid worden. Men kan natuurlijk niet weten, welke methoden in de toekomst gebruikt zullen worden en het gevaar is dan ook niet denkbeeldig dat op die manier gegevens verloren gaan, die later van essentieel belang zullen blijken te zijn. Door de samenstelling van de vondsten te bestuderen en te vergelijken met die van andere uit dezelfde periode kan men inzicht verkrijgen in het geldwezen en de economie van vervlogen eeuwen. Het spreekt vanzelf dat dit bronnenmateriaal van uitzonderlijk groot belang is als schriftelijke bronnen geheel of grotendeels ontbreken.

Tot welke resultaten men kan komen wanneer de voorwaarden aanwezig zijn voor een systematische bewerking van een groot vondstencomplex wordt aangetoond door een inter-

Afb. 1.

nationaal samengesteld team van numismaten dat in Stockholm aan het werk is onder auspiciën van de Zweedse Koninklijke Academie voor Letteren, Geschiedenis en Oudheidkunde. Zweden is bijzonder rijk aan schatvondsten uit de periode midden 9e — midden 12e eeuw, dus uit de tijd dat de Vikingen hun grote tochten ondernamen, niet alleen naar West-Europa, maar vooral ook naar Rusland en nog verder gelegen gebieden, zoals Griekenland met zijn hoofdstad Constantinopel. Het doel van die tochten was voornamelijk de verwerving van zilver en dit heeft een geweldige zilverstroom naar het Noorden tengevolge gehad, waarvan maar een gedeelte in de grond verborgen en door de eigenaars niet weer opgegraven is. Verder moet in de loop der eeuwen een groot aantal van deze achtergelaten schatten aan het licht gekomen zijn en opgesmolten. De meer dan duizend vondsten, sommige met duizenden munten, die nu bekend zijn, moeten dan ook maar een kleine fractie uitmaken van de overweldigende rijkdommen die de Vikingen bezaten.

Ook in de andere Scandinavische landen en in de gebieden waarmee de Vikingen contact hadden of waarin zij kolonies vestigden, nl. Rusland, inclusief de Baltische landen, Polen en Oost-Duitsland, komen veel vondsten uit dezelfde periode in vrijwel gelijke samenstelling voor. Aan de inventarisatie van deze laatste is en wordt wel gewerkt, maar de manier waarop de Zweden dit werk aangepakt hebben is uniek.

Het is in dit land al eeuwenlang gewoonte (sinds de eerste Monumentenwet van 1666, de oudste van Europa) dat oudheidkundige vondsten bij de Staat ingeleverd worden, waarna de vinders een redelijke beloning krijgen. Tot ver in de 19e eeuw werd de bovenbeschreven procedure gevolgd, dat alleen aan de Rijksverzameling ontbrekende stukken werden behouden, terwijl de rest geruild, verkocht, of aan de vinders teruggegeven werd. Er werden wel aantekeningen gemaakt over de samenstelling van de vondsten, maar deze waren vaak uiterst summier, ook al omdat men niet de numismatische kennis bezat de uiteenlopende muntsoor-

Afb. op de voorpagina. Zilveren dirhem geslagen door een vorst uit de dynastie der Samaniden, Nasr ibn Ahmad, Kalif al-Radi, te Samarkand, 939/940 A.D. De datum (328 A.H.) staat op de munt, die deel uitmaakte van een vondst, in 1913 aangetroffen onder een grote steen bij een Gotlandse boerderij. Op de keerzijde is een snee aangebracht als voorbereiding tot het in tweeën delen van de munt. Halve en kwart munten komen veel voor in de vondsten. (Foto Statens Historiska Museum, Stockholm, dubbele grootte).

Afb. 1. Penning geslagen door Konrad II (1024-27) in de keizerlijke muntplaats Tiel. Vooral op de keerzijde zijn duidelijk de kleine inkepingen te zien waarmee de Vikingen de echtheid van het zilver testten. Op de meeste in Scandinavië gevonden munten komen deze voor. (Foto Statens Historiska Museum, Stockholm, dubbele grootte).

Afb. 2. Penny geslagen door de Angelsaksische koning AEthelraed II (978-1016), van het z.g. Crux type (variant 'Small Crux'). Op de voorzijde staan de naam en titel van de koning, AEthelraed rex Anglor(um), op de keerzijde wordt de muntmeester Edsige te Rochester vermeld (+EDSIGE M—O ROFEC). Het begin van dit type valt samen met het tijdstip waarop de betaling van afkoopsommen aan de Vikingen begon en de Crux munten zijn dan ook de eerste Angelsaksische munten die in grote aantallen in de vondsten voorkomen. (Foto Statens Historiska Museum, Stockholm, dubbele grootte).

Afb. 3. Vondst uit Viflings, kerspel Hellvi, Got land, ontdekt in 1925. De inhoud, 3 armbanden, 1 kraal, 2 spiralen, 490 hele en 42 halve Arabische munten, 9 Byzantijnse, 261 Duitse en 7 Angelsaksische munten, werd in 2 aardewerk potten tevoorschijn gehaald uit een kiezelgroeve in de buurt van een boerderij. De verbergingsdatum is ca. 990. (Foto I. Anderson, 1944, ATA, Stockholm).

Afb. 4. Imitatie van een penny van AEthelraed II van Engeland, geslagen door de Zweedse koning Olof Skötkonung (c. 990-1022) te Sigtuna. De muntmeestersnaam, die op de keerzijde vermeld staat, is Thregr. Sommige letters staan ondersteboven en de spelling is enigszins verward. (Foto Statens Historiska Museum, Stockholm, dubbele grootte).

Afb. 2.

ten te determineren. Van de munten die bewaard werden, werd de herkomst meestal niet vastgelegd.
Pas in de 2e helft van de 19e eeuw brak het inzicht door dat het nuttig zou kunnen zijn de vondsten in hun geheel bijeen te houden. Nu liggen er dan ook honderden in het Historische Museum in Stockholm en ieder jaar komen er nieuwe bij. Er zijn vondsten die alleen munten bevatten of alleen sieraden, uitsluitend spiralen en staafjes zilver of in stukjes gehakte munten en andere zilveren voorwerpen, maar de grootste groep (vooral uit de 11e eeuw) bestaat uit een mengsel van deze bestanddelen. Ook gouden voorwerpen komen voor, maar de munten zijn, op enkele uitzonderingen na, van zilver. Deze worden bewaard in het Koninklijk Muntenkabinet, een onderdeel van het Historische Museum. Het zijn Arabische dirhems (waarschijnlijk zijn ook gouden dinars geïmporteerd, die niet in de circulatie gekomen, maar tot sieraden verwerkt zijn), Duitse penningen (dus ook uit het gebied van het tegenwoordige Nederland), Angelsaksische en Ierse pennies, Scandinavische imitaties daarvan, enkele honderden Byzantijnse munten en een klein aantal Hongaarse, Boheemse en Italiaanse munten.
Ongeveer 20 jaar geleden werd besloten om gelden beschikbaar te stellen voor de bewerking en publicatie van al deze vondsten, in de eerste plaats van de meer dan honderdduizend munten en muntfragmenten. Door deze munten kan de verbergingsdatum nauwkeurig vastgesteld worden, een eerste voorwaarde voor de beoordeling van het hele vondstencomplex. Specialisten uit binnen- en buitenland werden aangetrokken (de buitenlanders werken ca. een maand per jaar in Stockholm). In de loop der jaren heeft zich een team gevormd dat zich in hechte samenwerking wijdt aan de studie van de Vikingschatten. Een belangrijke factor voor het succes van dit werk is de gastvrijheid en medewerking die geboden worden door de stafleden van het Stockholmse Muntenkabinet onder leiding van Dr. N. L. Rasmusson. De munten van het Duitse Rijk worden voornamelijk behandeld door Prof. Peter Berghaus en het echtpaar Dr. Vera en Dr. Gert Hatz. Ondergetekende maakt deel uit van een groepje dat de Angelsaksische en Ierse munten bewerkt onder leiding van Michael Dolley, lector aan The Queen's University te Belfast. De bewerking van het enorme aantal Arabische munten is in handen van de Zweedse Ulla S. Linder Welin, terwijl Dr. Brita Malmer de Scandinavische en Byzantijnse munten voor haar rekening heeft genomen.
In de eerste plaats worden de munten natuurlijk een voor een gedetermineerd en beschreven en worden allerlei gegevens over gewicht, stempelstand, conditie, etc. vastgelegd en in de vondstlijsten verwerkt. Daarnaast zijn er echter reeds honderden grote en kleine artikelen en monografieën verschenen op basis van het al bewerkte materiaal, waarnaar in de definitieve publicatie van het Corpus verwezen kan worden. Sommige van deze studies houden zich bezig met detailkwesties, zoals nieuwe toeschrijvingen en nieuwe chronologische ordening van bepaalde munttypen, andere behandelen meer algemene onderwerpen binnen het kader van een bepaald studiegebied. De ontwikkeling van enkele muntplaatsen (b.v. Wasit, Tiel, Buckingham of Sigtuna) is grondig bestudeerd, er zijn monografieën verschenen over het 11e eeuwse Noorse muntwezen en over de munten die door de Zweedse koning Olof Skötkonung geslagen zijn, de mogelijkheid om belangrijke conclusies te trekken uit stempelvergelijkingen, zowel bij Angelsaksische als bij Duitse munten is aangetoond, veel nieuws is ontdekt over de organisatie van het Angelsaksische muntwezen, de namen van de Angelsaksische muntmeesters zijn aan een taalkundig onderzoek onderworpen, nieuwe criteria zijn vastgesteld om Scandinavische imitaties van hun prototypen te onderscheiden en zo zijn er nog talloze andere interessante problemen die nader tot een oplossing gebracht zijn.

Daarnaast is veel geschreven over de raadsels waarvoor het vondstencomplex als zodanig in het hele Oostzeegebied ons stelt. Waarom komen in bepaalde gebieden grote concentraties van vondsten voor, waar is de inhoud

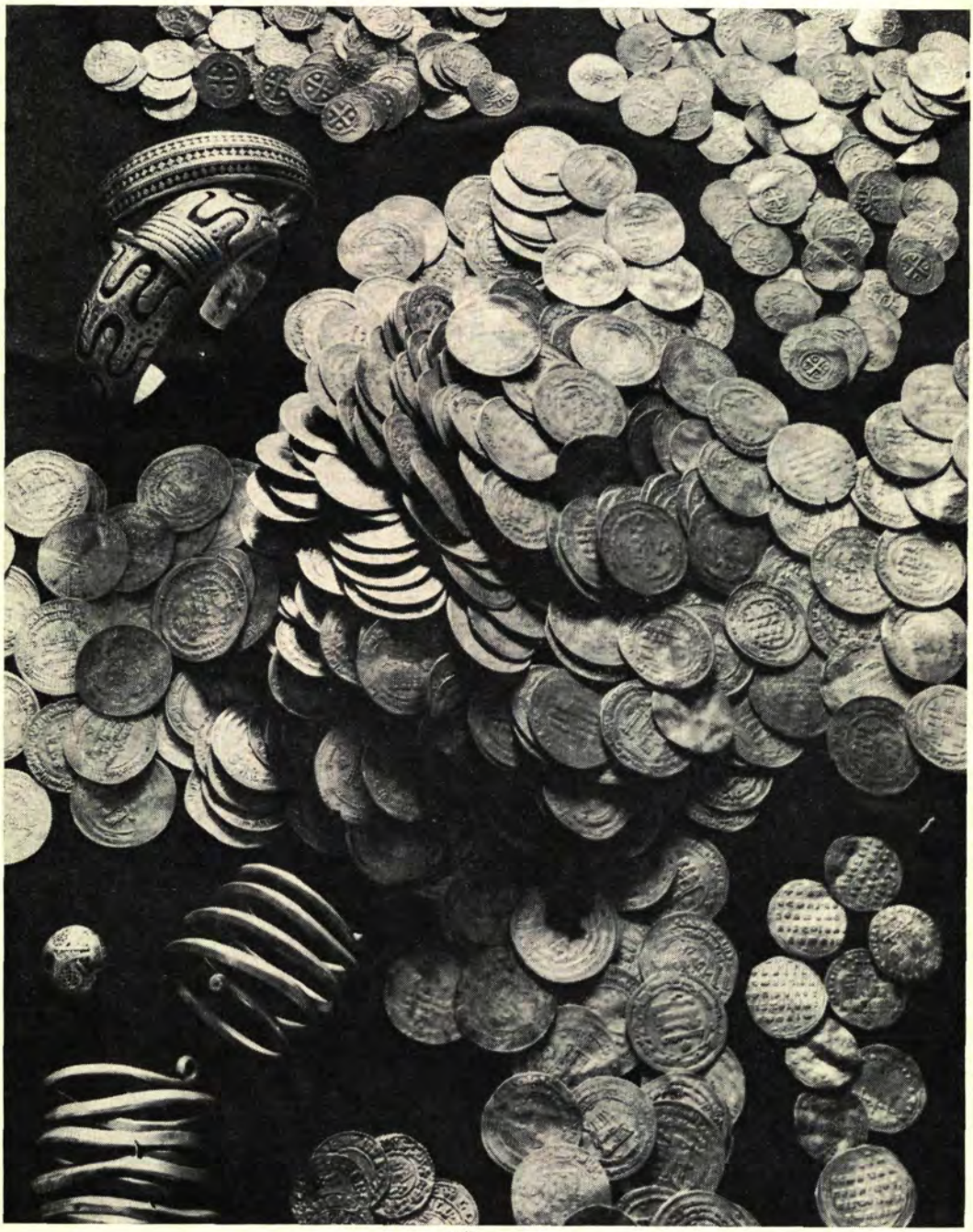

Afb. 3.

Afb. 4.

van die vondsten vandaan gekomen en wat is de reden voor de geleidelijke wijzigingen in de samenstelling ervan, langs welke wegen zijn zij gekomen naar de plaats waar zij verborgen zijn, hoe verwierven de Vikingen deze enorme rijkdommen en waarom verborgen zij ze in de grond? Op deze vraagstukken kan hier maar heel oppervlakkig ingegaan worden.

Wat Zweden betreft is het meest vondstrijke gebied het eiland Gotland midden in de Oostzee. In „Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit" door M. Stenberger (1946) wordt de inhoud van 687 vondsten beschreven, gedetailleerd wat de sieraden, globaal wat de munten betreft, en sindsdien zijn er nog vele tientallen bijgekomen. De reden voor die rijkdom moet wel geweest zijn dat het centraal gelegen eiland een belangrijke rol speelde in het toenmalige handelsverkeer. Verdere Zweedse vondstconcentraties komen voor op het eiland Öland en op het vasteland langs de rivieren. De verbergingsplaatsen liggen meestal vlak bij boerderijen, op terreinen waarvan bekend is, in elk geval op Gotland, dat daar in de Vikingtijd ook al boerderijen gevestigd waren. Deze boeren hielden zich ook bezig met handel en velen van hen moeten er met hun eigen schepen op uitgetrokken zijn om in verre streken rijkdom te vergaren. Wanneer zij een kans zagen zilver buit te maken door roof en plundering lieten zij die niet voorbijgaan, maar het grootste gedeelte moet door handel verworven zijn. De vermenging in de vondsten van munten van velerlei herkomst (er zijn geen vondsten met alleen maar munten uit één bepaalde streek) bewijst, dat deze gecirculeerd hebben voordat zij begraven werden. Dit verschijnsel is karakteristiek voor het hele vondstgebied.

Er zijn vondsten die alleen „hacksilber" bevatten, wat wijst op betaling per gewicht aan zilver, maar in grote meerderheid werd blijkbaar prijs gesteld op betaling in munten, misschien omdat dit een garantie van het gehalte betekende. Als het alleen om het gewicht ging, zouden de Scandinaviërs niet de moeite genomen hebben om te proberen zelf munten met geïmiteerde typen te slaan.

De goederen die de Vikingen in ruil voor het zilver leverden, schijnen voornamelijk slaven en pelzen geweest te zijn. Voor zichzelf moeten zij ook grondstoffen aangekocht hebben, b.v. zout, maar hierover is vrijwel niets bekend. In elk geval moet het voornaamste exporthandel uit het toenmalige Duitsland ten Westen van de Elbe zilver geweest zijn en de Duitse munten moeten ook speciaal voor de export geslagen zijn. In dit gebied worden nl. nauwelijks schatvondsten uit de Vikingperiode aangetroffen, in tegenstelling tot het gebied ten Oosten van de Elbe, waar economisch lager ontwikkelde Slavische volkeren woonden. Deze hadden blijkbaar wel grondstoffen aan te bieden, waarin de Vikingen geïnteresseerd waren. Het is dan ook een merkwaardig verschijnsel dat 10e en 11e eeuwse Nederlandse en Duitse munten in het gebied van uitgifte nauwelijks gevonden zijn, terwijl zich tienduizenden van deze munten in Scandinavische, Russische, Poolse en Oostduitse verzamelingen bevinden. Over de economische achtergronden hiervan is veel gepolemiseerd, vooral door de Zweedse Prof. Bolin en de Duitse Prof. Hävernick, maar deze ingewikkelde materie kan in dit bestek niet uitvoeriger behandeld worden.

Wat de Angelsakische munten betreft hebben nog andere factoren geleid tot afvloeiing naar het Noorden en Noordoosten. Tussen 991 en de verovering van Engeland door de Vikingkoning Knut (1016—1035) zijn er enorme sommen aan schatting betaald om plundering en verwoesting af te kopen. Daarna namen veel Vikingen dienst op de Engelse vloot en in het leger, en een deel van de Angelsaksische munten die in Scandinavië en de Oosteuropese landen teruggevonden zijn moeten dan ook afkomstig zijn van soldij, waarmee later weer handel gedreven is. De Angelsaksen moesten een speciale legerbelasting opbrengen om de huurtroepen te betalen. Deze werd in 1051 afgeschaft en na die datum geslagen munten van de Angelsaksische en Normandische koningen komen dan ook in betrekkelijk kleine aantallen voor in de Scandinavische vondsten. In Engeland worden wel Angelsaksische munten uit de Vikingperiode gevonden, maar de

vondsten zijn daar niet gemengd. Vreemde munten mochten er niet circuleren. Het is mogelijk, dat er wel Duitse en Arabische munten via de handel met de Scandinaviërs het land binnen gekomen zijn, maar ze moeten dan onmiddellijk opgesmolten zijn en in Angelsaksische pennies verwerkt.
De Arabische munten vormen verreweg het grootste contingent van alle vondstmunten. Aan het eind van de 8e eeuw werden uitzonderlijk rijke zilvermijnen ontdekt in het Mohammedaanse gebied ten Oosten van de Kaspische Zee en aan het begin van de 9e eeuw begint de import van Arabische munten in Scandinavië. De Vikingen moeten de grote Russische rivieren, de Duna, de Dnjepr en de Wolga, gevolgd hebben. Op bepaalde punten, zoals Nowgorod en Kiew stichtten zij nederzettingen. Kiew groeide zelfs uit tot een machtig rijk, dat pas aan het eind van de 12e eeuw ten onder ging.
Gedurende de hele 9e en de eerste helft van de 10e eeuw was de Vikinghandel geheel op het Oosten gericht. De vondsten die in die tijd in Zweden verborgen zijn bevatten dan ook alleen Arabische munten. Omstreeks 950 beginnen Westeuropese munten in de vondsten te verschijnen, eerst Duitse, na ca. 975 ook Angelsaksische, maar de Arabische munten blijven de vondsten domineren. Na 990 volgt er een sterke toename van het aantal Duitse en Engelse munten. Naar verhouding worden er dan evenveel Arabische als Duitse munten verborgen (vergeleken met de aantallen Arabische munten in de vroegere vondsten betekent dit een grote achteruitgang), terwijl het Engelse aandeel de derde plaats inneemt. Omstreeks deze tijd beginnen ook de Scandinavische en Ierse imitaties en Byzantijnse munten in de vondsten voor te komen. De Westeuropese muntenstroom dringt ook door tot de Baltische landen, Polen en tot diep in Rusland. Over de oorzaken van deze veranderingen is nog veel te weinig bekend, maar waarschijnlijk werden de handelsbetrekkingen met het Oosten in het midden van de 10e eeuw door oorlogstoestanden verstoord en richtte men zich toen meer op West-Europa. De opbrengst van de zilvermijnen in het Kalifaat schijnt ook achteruitgegaan te zijn. Ca. 1000 nemen de Arabische munten op Gotland weer toe, maar dit geldt niet voor de rest van Zweden. In de vondsten die na ca. 1020 op Gotland verborgen zijn maken de Arabische munten nog maar ca. 5% van het totale aantal uit, terwijl de Duitse en in mindere mate de Angelsaksische munten nu de vondsten domineren.
Ook wat de oorzaken voor de verberging van de schatten betreft staan de meningen van Bolin en Hävernick weer tegenover elkaar. Bolin en vele anderen menen dat vondstcomplexen duiden op oorlogstoestanden en vrees voor plundering. Hävernick wijst erop dat deze toestanden dan eeuwenlang continu op Gotland en ook in de rest van Scandinavië en Oost Europa geheerst moeten hebben, wat niet aannemelijk is. Hij meent dat ook in rustige tijden schatten verborgen werden en dat een groot aantal vondsten wijst op grote welstand. Nu waren welvarende gebieden altijd bijzonder kwetsbaar voor aanvallen van piraten. Er schijnen ook wel bepaalde perioden aan te wijzen te zijn waarin meer schatten verborgen zijn dan anders, maar zolang de bewerking van de vondsten nog niet klaar is en nog geen definitieve dateringen bekend zijn is hier niets met zekerheid over te zeggen. In elk geval hadden de Vikingen geen schatten kunnen deponeren als zij niet rijk geweest waren. Waarom zij deze niet weer opgroeven onttrekt zich aan onze waarneming.
Het werk in Stockholm is nu zover gevorderd dat de op Gotland gevonden munten bijna alle gedetermineerd zijn. Voordat het materiaal voor publicatie gereed is zal er echter nog wel enige tijd verlopen. Daar komt nog bij dat de Gotlanders steeds weer nieuw materiaal komen aandragen. In 1966 kwam een vondst aan het licht met ruim 1200 munten, in 1967 een met ruim 2000. Wanneer de resultaten van de onderzoekingen van de verschillende specialisten samengevat zijn, zullen wij zeker een juister beeld verkregen hebben van deze interessante periode in de vroeg-Middeleeuwse geschiedenis.

G. van der Meer

MERKWAARDIGE OMSCHRIFTEN OP OOST-ROMEINSE MUNTEN (I).

Onlangs werden door mij twee tot op heden nog niet gesignaleerde varianten van gouden oost-romeinse munten aangetroffen.
Beide exemplaren, een semis van Anastasius en een triens van Leo I blijken niet aanwezig te zijn in één der grote collecties (Kon. Penningkabinet, Ratto en British Museum), zodat zij voor publicatie in aanmerking komen.
De gouden semis en triens zijn resp. het $^1/_2$ en $^1/_3$ deel van de gouden solidus, die in 310 door Constatijn de Grote werd ingevoerd ter vervanging van de in de loop der eeuwen sterk ontwaarde aureus. De solidus en de later daaraan toegevoegde onderdelen semis en triens hebben gedurende tien eeuwen een belangrijk deel uitgemaakt van het laat-romeinse en vroegmiddeleeuwse muntwezen in Klein-Azië en Europa.
De in fig. 1 afgebeelde semis van Anastasius (oost-romeins keizer van 491 tot 518) geeft een wel bizonder jeugdige indruk van deze toch hoog-bejaarde keizer, die bij de aanvang van zijn regering in april 491 reeds de zeventig was gepasseerd!
Zowel de stijl als het portret lijken sprekend op die van zijn inderdaad veel jeugdiger voorganger Zeno, van wie eveneens een semis is afgebeeld (fig. 2).
Ook een vergelijking met de omschriften van beide munten wijst er op dat Anastasius zich hier nog geheel naar zijn voorganger richt: DN ANASTAS IVS PERP AVC moet beslist afgeleid zijn van DN ZENO PERP AVC. Dit 'PERP' (PERPetuus) was onder Leo en Zeno gebruikelijk, doch vanaf Anastasius werd dit vervangen door 'PP' (Pius Princeps).
Eigenlijk had het omschrift op deze unieke semis als op de in fig. 3 afgebeelde triens, (die hier als voorbeeld voor alle munten dient) moeten luiden DN ANASTA SIVS PP AVC. Als verklaring voor deze afwijking zou aangevoerd kunnen worden dat Anastasius bij het vaststellen van zijn beeldenaar en omschrift op zijn munten aanvankelijk nog de gewoonte van zijn voorganger heeft willen volgen. Wellicht heeft hij op deze wijze willen aantonen de wettige opvolger te zijn en niet tot het complot te hebben behoord, waardoor Zeno ten val werd gebracht.
Immers, zijn plotselinge troonsbestijging had Anastasius voornamelijk te danken aan diens weduwe Ariadne, die hem, officier van de keizerlijke garde, hertrouwde na de smadelijke dood van haar eerste echtgenoot.

PUBLIKATIES

G. Hatz, *Tieler Denare des 11. Jahrhunderts in den schwedischen Münzfunden,* in: *Commentationes de nummis saec. IX-XI in Suecia repertis,* II, Stockholm 1968.

In het kader van de publicatie van de Zweedse muntvondsten, waarover het voorafgaande hoofdartikel handelt, verscheen onlangs een tweede bundel monografieën. Hierin is het bovengenoemde artikel van 95 blz. voor de Nederlandse numismatiek van bijzonder belang. Duidelijk blijkt weer eens, dat op grond van het hier te lande aanwezige materiaal de problematiek van de 11e eeuwse munten, die in zo overwegende mate geëxporteerd zijn, niet afdoende behandeld kan worden. Weliswaar bezit het Kon. Penningkabinet 24 te Tiel geslagen munten die nog bijna alle uit Poolse en Russische vondsten afkomstig zijn; vertegenwoordigd zijn echter alleen de keizers Hendrik II en Koenraad II. Maar uit de Stockholmse reeks van 1082 ex. blijkt, dat de aanmunting met Otto III is begonnen en tot onder Hendrik IV heeft voortgeduurd. Pas op grond van dit materiaal kan de ontwikkeling duidelijk gemaakt worden en in verband gebracht worden met wat over de betekenis van Tiel als handelsplaats, vooral in het begin van de 11e eeuw, uit de overige schaarse bronnen bekend is.

H. E. v. G.

Afb. 1: semis van Anastasius, coll. H. van der Kuijl (3 x vergroot).
Afb. 2: semis van Zeno, nr. 27 uit lijst 260 van Münzen U. Med. A.G.-Basel.
Afb. 3: triens van Anastasius, coll. Kon. Penningkabinet (3 x vergoot).

Een tweede mogelijkheid zou kunnen zijn dat voor een spoedige aanmaak van semisses op dat moment nog geen nieuwe stempels gereed waren en men oude poinçoenen heeft gebruikt om snel stempels voor de eerste emissie te kunnen vervaardigen.
In beide gevallen is deze munt echter zéér nauwkeurig te dateren: direkt bij de aanvang van Anastasius' regering in (april) 491.
Ook het gewicht (2,26 gram) pleit voor deze vroege datering: de meeste van zijn semisses wegen slechts 2,25-2,22 gram.

De keerzijde vertoont de gebruikelijke voorstelling op deze munten: een naar rechts zittende, gedrapeerde Victoria, op haar schoot een schild houdend, waarop zij (VOTA) XXXX schrijft, vergezeld rechts van een omgewend Christogram, met als omschrift: VICTORIA AVCC.
De onder de afsnede vermelde initialen 'CONOB' duiden er op dat deze munt te CONstantinopel van OBricium (zuiver goud) vervaardigd werd.

H. van der Kuijl

BINNENLANDS NIEUWS

In 1965 werd door Teyler's Tweede Genootschap te Haarlem een prijsvraag uitgeschreven, waarin een beschouwing werd gevraagd 'Over de oorsprong en de ontwikkeling van de prijspenning in Europa tot aan het einde van de 18e eeuw.' Binnen de gestelde termijn van dit jaar is een antwoord hierop binnengekomen, dat door Directeuren van Teyler's Stichting met de gouden medaille bekroond is. Het bleek te zijn geschreven door Dr Herbert J. Erlanger te New York, die reeds verschillende publicaties, voornamelijk op het gebied van de Duitse numismatiek op zijn naam heeft staan.
Het ligt in de bedoeling het bekroonde handschrift als een afzonderlijk boekwerk (de tekst is in het Engels geschreven) te publiceren. De auteur heeft pionierswerk verricht door uit talrijke bronnen de zeer verspreide gegevens over de ontwikkeling van medailles als prijzen na te gaan. De oudste dateren uit de 16e eeuw en zijn ingesteld als prijzen voor schietwedstrijden en voor schoolresultaten. In de loop van de 17e en vooral in de 18e eeuw worden allerwegen prijspenningen ingesteld door universiteiten, kunstacademies, opleidingsinstituten, wetenschappelijke academies en voor het rationalisme zo typerende genootschappen tot verspreiding van nuttige kennis.

Zoals reeds in de dagbladen werd gemeld, is op 23 augustus te Kamerik (Utr.) een vondst van zilveren munten gedaan. Bij het openbreken van een oude tegelvloer kwam een kan van bruin aardewerk te voorschijn, die gevuld was met 183 munten. Het bleken te zijn hele en halve Philipsdaalders van de noordelijke en zuidelijke gewesten uit de jaren 1557-1594, een paar halve Anjou-daalders en een aantal noord-nederlandse gehelmde rijksdaalders en kruisrijksdaalders uit 1588-1593, enkele Leicester-realen, benevens drie Duitse rijksdaalders en één Spaanse mat.

Sedert enige tijd is een nieuwe en zeer verzorgde opstelling gereed gekomen van de muntverzameling van het Museum Mr. Simon van Gijn te Dordrecht. Het historisch museum van Dordrecht waar van de 12e of 13e eeuw tot 1807 de Hollandse munt gevestigd geweest is, bezit uiteraard een rijke collectie munten van Holland. Deze zijn thans in een overzichtelijke ordening opgesteld tezamen met bijbehorende objecten: o.a. de bekende geschilderde portretten van het muntpersoneel uit 1617 en uit 1674, afbeeldingen van de Munt (waarvan de bewaarde Renaissance-poort onlangs is gerestaureerd), geïllustreerde tarieven, goudgewichten, muntgereedschap.
Een gestencilde catalogus met een uitstekende inleiding over de Hollandse muntslag begeleidt het tentoongestelde.

LEONARD S. FORRER OVERLEDEN

Op 12 september 1968 is plotseling op 73-jarige leeftijd overleden L. S. Forrer, bij ons, Nederlandse verzamelaars, vooral bekend als medewerker van de firma Schulman, waar hij de laatste 13 jaren van zijn leven heeft gewerkt. De meesten van ons zijn daardoor in de gelegenheid geweest deze typisch engelse, erudiete en charmante numismaat, die gevormd was in een internationaal geöriënteerde wetenschappelijke en commerciële traditie, van dichtbij te leren kennen. Niet alleen is zijn overlijden voor allen die hem gekend hebben een persoonlijk verlies, maar wij hebben ook het gevoel dat zijn typische aanpak, het plezier dat hij aan de munten beleefde, zo uniek was, dat wij een bron van inspiratie moeten missen.

Gelukkig hebben wij nog zijn boek, dat niet voor niets heet *The Art of Collecting Coins,* en dat opgedragen werd aan zijn vader: 'who first taught me to appreciate the romance of coins.'

Het boek getuigt van zijn veelzijdigheid, als wanneer hij de verzamelaar aanraadt eens munten met stadsgezichten, of van koninginnen te verzamelen, en van zijn typisch numismatische zin voor detail, als wanneer hij erop wijst hoeveel historische informatie er te halen valt uit een threepence van 1954. Alleen een Engelsman kon het geschreven hebben.

Forrer was echter niet van oorsprong Engelsman, al was hij er (13 januari 1895, Chislehurst, Kent) geboren. Zijn vader was Zwitser, en als jonge man in dienst gekomen bij de firma Spink. De vader is vooral bekend geworden door zijn encyclopedie van graveurs van munten en penningen, de grote *Biographical Dictionary of Medallists.* Thuis werd nog frans gesproken, en de jonge Forrer volgde in Zwiterland middelbaar onderwijs. Daarna verbleef hij anderhalf jaar in Italië om ook die taal te leren.

Toen hij 18 was, in 1913, kwam hij in dienst bij Spink. In 1963 is nog in de De Geuzenpenning aandacht geschonken aan zijn vijftigjarig jubileum als numismaat. Bij Spink wijdde hij, eerst onder leiding van zijn vader, zich voornamelijk aan de griekse, romeinse en byzantijnse numismatiek. In de eerste wereldoorlog werd hij gewond aan het hoofd; van deze verwonding heeft hij zijn leven lang last gehad.

In de tweede oorlog nam hij dienst als kapitein, werd in Duinkerken geëvacueerd, en daarna als luitenant-kolonel geplaatst bij de Intelligence Service in Algiers. Hij kwam met de bevrijding in Parijs en werd toen hoofd van de legercensuur voor heel Europa. Hij ontving het *croix de guerre,* de amerikaanse *bronze star,* en werd tweemaal eervol genoemd in een *dispatch* van de engelse regering. Van 1945 tot 1954 leidde Forrer een eigen zaak in Londen, die echter door gebrek aan kapitaal moest worden opgeheven. Sindsdien werkte hij bij Schulman. Hij was oprichter en eerste voorzitter van de A.I.N.P. en voorzitter van de commissie tegen vervalsingen van deze organisatie van beroepsnumismaten. Daarbij was hij voorzitter van het British Legion in Nederland, een organisatie van in Nederland wonende engelse veteranen.

In zijn vrije tijd vertaalde hij boeken over bloemen en champignons van het Nederlands in het Engels.

J. P. G.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De nieuwe penning is een gietpenning, vervaardigd door de Amsterdamse medailleur Henk Dannenburg, Ø 60 mm. Ter herdenking van het begin van de tachtigjarige oorlog toont de voorzijde een profielportret van Willem de Zwijger. De uiterlijke gelijkenis is geïnspireerd door het schilderij van Adriaen Keij in het Mauritshuis, dat de Zwijger echter in driekwart aanzicht toont. Het omschrift *Pro lege, grege, rege* (voor recht, volk en koning) is de bekende spreuk, die de Prins meermalen gebruikte in proclamaties in 1568 en volgende jaren.

Op de keerzijde symboliseren de leeuw en de panter de strijd tussen de Nederlanden en Spanje. De medailleur kwam op het idee de vijand door een panter weer te geven door de reproductie van een prent die hij aantrof in J. en A. Romein's *Erflaters van onze Beschaving*, waarop Margaretha van Parma staat afgebeeld in het gezelschap van een panter. De penning zal in oktober aan de leden worden toegezonden.

J. P. G.

BUITENLANDS NIEUWS

Op 26 en 27 juni 1968 werd bij Sotheby te Londen een deel — door de catelogus als selectie aangeduid — van de verzameling van de Prince de Ligne te Beloeil geveild. De collectie bestond uit 744 nummers, dit in totaal meer dan een miljoen gulden opbrachten. Zeer rijk vertegenwoordigd waren de Zuidelijke Nederlanden. Ook een grote groep (111 nummers) veelal Nederlandse noodmunten trok de aandacht; hierbij bleken echter 31 stukken vals te zijn (op aanraden van Nederlandse zijde zijn 30 stukken teruggetrokken). De beschrijvingen in de goed uitgevoerde catalogus waren dikwijls te kort en daardoor onvolledig; vele literatuurverwijzigingen waren slecht gekozen, vaak werd naar verouderde literatuur verwezen.

De duurste stukken gingen naar Nederland en België; door handelaars uit deze beide landen werd voor meer dan $^1/_2$ gulden gekocht. Natuurlijk is niet bekend of deze stukken inderdaad voor Nederlandse, resp. Belgische verzamelaars bestemd waren.
Het topstuk van de verzameling was het laatste nummer van de catalogus: een Spaans goudstuk van 100-escudo geslagen te Segovia in 1633 onder Philips IV. Het werd in commissie gekocht door J. Schulman N.V. voor *f* 134.000.—. Het stuk dat 334 g. weegt werd in 1831 blijkens een in de catalogus weergegeven kwitantie door Prince Eugène de Ligne gekocht voor 1200 goudfranken (bijna 600 gulden) weinig meer dan de toenmalige goudwaarde.
Hoge prijzen haalden verder:

No. 206, een 'pièce de plaisir' van Pilips II, geslagen in goud. — *f* 36.300.—.
No. 304, Henegouwen, Willem III (V voor Holland) 'grand cavalier d'or' — *f* 29.375.— —
No. 234, Brabant, Karel VI, dukaton 1724, geslagen in goud, — *f* 29.375.—.
No. 227, Brabant, Albert en Isabella, $^1/_2$ dukaton 1618, geslagen in goud, — *f* 24.200.— —

In totaal waren er 19 stukken, die meer dan *f* 10.000.— opbrachten.

J. H. E.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

De najaarsvergadering van het Genootschap zal gehouden worden op zaterdag 2 november te Rotterdam. Het bestuur hoopt op een grote ledenopkomst, daar er een belangrijke statutenwijziging aan de orde is. Nadere bijzonderheden over het programma worden nog aan de leden toegezonden.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

111e bijeenkomst op 15 maart 1968 — De uitnodiging van het bestuur aan de leden zelf een kleine bijdrage ter discussie te leveren, resulteerde in het volgende programma: H. J. te Paske over een tetradrachme uit Syracuse, voorzitter Nijhoff over een penning op de belegering van Groningen (1672), H. J. Moltmaker over een dukaat van Venetië en kopje van Holland, penningmeester

EEN GEDICHT

In het literaire Tijdschrift *Kentering* (8e jg. nr. 4, juni-juli 1967) troffen wij van de hand van de dichter Saul van Messel (*Zeer zeker en zeker zeer,* tweede bundel in voorbereiding) een vers aan op een in de Nederlandse poëzie weinig bezongen onderwerp:

Muntenveiling

raamkozijnen
verdwijnen
op bevel
    het glas groeit samen
    met de ramen
    tot fantastische namen
piasters waaien
in de vrije
lucht van Turkije
    slaven werken
    in de tuinen
    van Serooskerke
dichters:
op uw hoede
voor de wichelroede

H. H. Z.

v. d. Wis over de tetradrachmes van Alexander de Grote, de denarius van Crassus, geplateerde en geklopte Romeinse munten.

112e bijeenkomst op 11 april 1968 — Drs. A. T. Puister sprak over 'Imitaties'. Onder imiteren wordt niet verstaan het naslaan van buiten omloop gestelde of antieke munten, noch het vervalsen, maar het plegen van merkinbreuk: het navolgen van bepaalde populaire munttypes door personen, die wel het muntrecht bezitten. Spreker toonde munten uit eigen collectie.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heydenrijckstraat 8, Nijmegen)

47ste bijeenkomst op 29 april 1968 — Op deze avond hield de heer Schulman een voordracht over leeuwendaalders. Eerst werd de geschiedenis van deze handelsmunt in het algemeen behandeld. Daarna liet de heer Schulman aan de hand van een aantal voorbeelden de verschillende provinciale en stedelijke emissies de revue passeren. De ogenschijnlijk wat eentonige reeks werd hierdoor plotseling een interessante collectie vol boeiende variaties en verrassingen.
Na de pauze hield de heer Schulman een veiling, waarin ieder wat van zijn gading kon vinden, en zo werd het een bijzonder geslaagde avond.

48ste bijeenkomst op 28 mei 1968 — De laatste van het seizoen 1967/68 was geheel gewijd aan de materiele verrijking. Samen met de Kring Twente werd een onderlinge ruilavond georganiseerd, waarop iedereen ruimschoots de gelegenheid kreeg zijn bezit door ruil of koop uit te breiden.

Kring Zeeland
(Secr.: Anton Mauvelaan 6, Vlissingen)

5e bijeenkomst op 22 mei 1968 — De heer J. Schulman, vergezeld van de heer A. J. Bemold van Loghum-Slaterus, hield op deze avond een causerie over het onderwerp 'Leeuwendaalders'.
Na een korte inleiding, waarin de recente muntvondst in de grinthopen van Goes ter sprake kwam, en enkele interessante herinneringen over de vondst van Serooskerke, ging de heer Schulman over tot het hoofdthema van de avond.
Inleider illustreerde zijn voordracht over 'Leeuwendaalders' met een mooie collectie munten, waaruit het verloop der muntslag van de verschillende type's en de daarbij behorende geschiedenis bijzonder goed te volgen was.
Vervolgens kregen de vele aanwezigen ruimschoots gelegenheid vragen te stellen over dit interessante onderwerp.
Na de pauze ontstond een geanimeerde verkoop van munten en penningen waarbij de heer Schulman iedere munt besprak alvorens tot de verkoop ervan over te gaan.
Wij mogen zonder twijfel terugzien op een bijzonder geslaagde avond, niet in het minst voor onze penningmeester.

6e bijeenkomst op 20 juni 1968 — Met deze bijeenkomst werd het seizoen voor de aanvang van de zomervakantie afgesloten.
Na het officiele gedeelte, waarbij de belangrijkste onderwerpen van de voorafgaande vergaderingen nog eens onder de loupe genomen werden, was er weer gelegenheid om wat te ruilen en gegevens uit te wisselen.
Het was een gezellige avond.

HEINRICH PILARTZ

5 KÖLN KLINGELPÜTZ 16

MÜNZHANDLUNG

ANKAUF UND VERKAUF VON MÜNZEN UND MEDAILLEN
ANTIKE — MITTELALTER — NEUZEIT
AUKTIONEN — NUMISMATISCHE LITERATUR

Jährlich 5 bis 6 Lagerlisten gratis an Interessenten

ZEER BELANGRIJKE MUNT- EN PENNINGVEILING

TE HOUDEN OP ZATERDAG 16 NOVEMBER TE DEN HAAG

Deze veiling omvat o.m.

a) Enkele honderden Ned. Provinciale- en Stedelijke munten, waaronder diverse zeldzame Middeleeuwse exemplaren.

b) Prachtige collectie Koninkrijk met diverse op gepolijste stempels geslagen stukken, alsmede piedforts.

c) Zeldzame Ned. Historie- en Gildepenningen.

d) Coll. Nederlandse koloniale munten, waarbij een vrijwel complete serie dubbeltjes en kwartjes op gepolijste stempels geslagen.

e) Ca. 500 Skandinavische munten en verder vele antieke gouden en zilveren munten van de gehele wereld.

De veilingcatalogus wordt t.z.t aan de bekende adressen toegezonden.

Verzamelaars die niet in ons kaartsysteem voorkomen, kunnen na overboeking van *f* 3,50 op giro 276.946 de catalogus tegemoet zien (opbrengstlijst *f* 1.00 extra). S.v.p. onder vermelding VTO.

In december a.s. hebben wij tevens een verkoping bij inschrijving van ca. 600 Nederlandse en buitenlandse munten en penningen.

Prijs der catalogus *f* 1,50 (betaling onder vermelding letters SVTO), voor opbrengstlijst gelieve *f* 1,00 extra bij te voegen.

Bezoekt onze 18e Int. Ruilbeurs te Utrecht op zondag 1 december a.s. Volledige inlichtingen worden gaarne telefonisch verstrekt!

Fa. J. C. A. LOON

ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)

tel.070-980665-903147 — filiaal 010-241890

kantooruren: dag. 09.30-17.30, zat. gesloten

MAISON MARCEL PLATT
49 Rue de Richelieu
PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.
Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvrage

GERHARD HIRSCH
NUMISMATIKER
MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX
Numismaat

Damrak 37-38. 2e Etage, Amsterdam-C. 1, Postbus 3738

MUNTEN - PENNINGEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

Prijslijsten, geïllustreerd en zes maal per jaar verschijnend, gratis op verzoek.

Geopend: Maandag—Vrijdag: 10.00—12.30; 14.00—17.00
Zaterdag: 10.00—14.00

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: $ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145 Cables: Numatics, N.Y.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

Als alleen-vertegenwoordigers van een belangrijke handelaar in Singapore kunnen wij een aanzienlijke hoeveelheid OOSTERSE MUNTEN aanbieden tegen concurrerende prijzen.

Op aanvraag zenden wij U gaarne een prijslijst toe.

NICK PARKER ENTERPRISES
17 Parkside, Knightsbridge. London, S.W.1. England.
Telefoon: 01-235 6313
Telegramadres: IMEXMATIC London.
Lid: „P.N.A. of the U.K."

D. J. CROWTHER LIMITED
76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.
TEL: 01-629 9835 CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES
CLASSICAL ANTIQUITIES
NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Malmskillnadsgatan 29, Stockholm

Telephon 11 05 56

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965 **Derde druk**	*f* 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	*f* 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	*f* 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines	*f* 45,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	*f* 50,—
	A. Delmonte. De zilveren Benelux - le Benelux d'argent	*f* 70,—
	Dr. I. G. Spassky. The Russian Monetary System	*f* 60,—

ISRAEL GOVERNMENT COINS AND MEDALS CORPORATION LTD.

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA"

Abonnementsprijs per jaar: US $ 6.50

SPINK

Handelaren in munten en penningen van alle tijden

Uitgevers
van de „Numismatic Circular"
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied

By appointment to Her Majesty The Queen Medallists

SPINK & SON LTD
Gevestigd in 1666

By appointment to H.R.H. The Duke of Edinburgh Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht
Tel: 04400-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Primerose 2
1000 Lausanne 3 Cour
Tél. 021/27.75.58-59

Case Postale III, Cour
SUISSE

MONNAIES MEDAILLES

Listes de prix illustrées sans frais
Ventes aux enchères

NIEUWE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

3 GROTE AMERIKANEN
Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat reliëf

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
	18½ mm	4,2 gram	f 37,-
	22½ mm	7 gram	f -53,-
*750 stuks	30 mm	15 gram	f 109,-
*100 stuks	50 mm	50 gram	f 370,-
50 stuks	50 mm	90 gram	**uitverkocht**

Zilver: 22½ mm f 9,75 - 50 mm f 29,50
Brons: 50 mm f 8,75

BEN GURION (20 jaar Israël)
Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat reliëf

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
	18½ mm	4,2 gram	f 37,-
	22½ mm	7 gram	f 53,-
*250 stuks	30 mm	15 gram	f 109,-
* 50 stuks	50 mm	50 gram	f 370,-
* 25 stuks	50 mm	90 gram	**uitverkocht**

Zilver: 22½ mm f 9,75 - 50 mm f 29,50
Brons: 50 mm f 8,75

OLYMPISCHE SPELEN 1968
(Grenoble / Mexico)
Muntgoud 21,6 karaat poli fond / mat reliëf

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
1000 stuks	18½ mm	4,2 gram	f 37,-
1000 stuks	22½ mm	7 gram	f 53,-
*350 stuks	30 mm	15 gram + 2 brilj.	f 180,-
* 50 stuks	50 mm	50 gram	f 370,-
* 25 stuks	50 mm	90 gram	f 635,-

Zilver: 30 mm + 2 robijnen f 39,-
50 mm f 29,50
Brons: 50 mm f 8,75

MARTIN LUTHER
(450 jaar Kerkhervorming)
Muntgoud 21,6 karaat mat glanzend

Oplage	Afmeting	Gewicht	Prijs
1500 stuks	18½ mm	4,2 gram	f 37,-
1000 stuks	22½ mm	7 gram	f 53,-
*250 stuks	30 mm	15 gram	f 109,-
* 50 stuks	50 mm	50 gram	f 370,-
* 25 stuks	50 mm	90 gram	f 635,-

Zilver: 30 mm f 14,50 - 50 mm f 29,50
Brons: 50 mm f 8,75

* genummerd, met waarborgcertificaat.

Te bestellen bij uw bank, uw juwelier, de stations- en grenswisselkantoren en de numismatische handel. Prijswijzigingen voorbehouden.

Koninklijke Begeer
Voorschoten